

مطبوعات

گمونیستی ایراد در مهاجرت

در سالهای ۱۳۱۱ - ۱۳۹۶

سولماز رستم‌ووا - توحیدنی

مطبوعات کمونیستی ایران
در مهاجرت
(در سالهای ۱۹۳۲ - ۱۹۱۷)

www.iran-archive.com

۱۹۸۵

نشریه روزنامه «آذربایجان»

فهرست

- سخنی چند از رداکتور کتاب ۵
- فصل اول. پیدایش و رشد مطبوعات کمونیستی ایران
در سالهای ۱۹۲۵ - ۱۹۱۷
- ۱ - مبارزه زحمتکشان ایران در راه دسکراسی و ایجاد سازمانهای
کارگری و حزبی ۹
- ۲ - مطبوعات نخستین حزب کارگری ایران «عدالت» ۲۲
- ۳ - مطبوعات کمونیستهای ایران در سوراخ قفقاز و ترکستان ۴۳
- ۴ - هم بیوند فعالیت تبلیغی کمونیستهای ایران در داخل و خارج
کشور ۵۹
- فصل دوم. مطبوعات کمونیستی ایران در مهاجرت در دوران رژیم ارتجاعی
پهلوی و بحران سرمایه جهانی (سالهای ۱۹۲۲ - ۱۹۲۵)
- ۱ - مبارزه مطبوعات کمونیستی ایران در راه تبدیل حزب بد یک
سازمان توده‌ای ۶۴
- ۲ - انتقاد از سیاست داخلی و خارجی رژیم پهلوی و مبارزه در
راه منافع حیاتی توده‌ها ۷۸
- ۳ - مطبوعات کمونیستی ایران در مهاجرت و مسئله جبهه واحد ملی ۱۰۲
- ۴ - نقش نویسندگان حزبی در تبلیغ اندیشه‌های انقلابی ۱۱۴
- ۵ - اشکال و شیوه‌های مطالب مطبوعات کمونیستی ایران ۱۲۹
- ۱۳۷ نتیجه

سخنی چنداز رداکتور کتاب

کتابی که بنام «مطبوعات کمونیستی ایران در مهاجرت» در دست دارید رساله دوشیزه سولماز رستم‌وواستوخیلی کارمند علمی آکادمی علوم آذربایجان شوروی است که در دسترس خوانندگان و پژوهشگران گذاشته میشود.

مطبوعات کمونیستی ایران همچون خود حزب کمونیست ایران در یکی از بحرانی ترین ادوار زندگی سیاسی و اجتماعی خلقهای کشور، یعنی در آخرین سالهای سلطنت سلسله قاجارید یا بعرضه وجود گذارده و در سالیهای اوایل سلطنت بهلوی دشوارترین مراحل فعالیت خود را پیموده و تاکنون شرحی گسترده‌ای از این تاریخ در دسترس خوانندگان و پژوهشگران قرار نگرفته است.

اخبار و مراحل مختلف تاریخ مطبوعات ایران بطور کلی از طرف بعضی از پژوهشگران ایرانی و خارجی تحقیق و انتشار یافته است. مهمترین و مکمل ترین آنها «تاریخ جراید و مجلات ایران» نام دارد که پژوهشگر دانشمند محمد صدر هاشمی آن را در چهار جلد تألیف و در سالهای ۱۹۵۲ - ۱۹۴۸ در اصفهان چاپ و منتشر نموده است. مؤلف از پیدایش اولین روزنامه عمه جراید و مجلات ایران را که خواهد در داخل و خواه در خارج کشور تا سال ۱۹۴۱ انتشار یافته است بدقت تحقیق و با صرف سالیها زحمت این خدمت ذیقیمت را بعالم مطبوعات و بتاریخ ایران مبنول داشته است. متأسفانه در این آثار از مطبوعات کمونیستی و کارگری ایران که قسمت مهم و ارزنده تاریخ مطبوعات ایران است اسمی برده نشده است. اگر در یکی دو جا اسمی از این قبیل روزنامه‌ها و مجلات برده شده است از منسوبیت آن به فردی، جمعیتی ویا حزبی و اینکه در کجا و چه وقت و چرا نشر شده است بحثی پیمان نیامده است. از این‌رو بدین پژوهشگران و نویسندگان تنها محمد صدر هاشمی نیست که این شیوه را در کار تحقیقی خود بکار برده است. اغلب مؤلفینی که خواسته‌اند در نوشته‌های خود از مطبوعات ایران اطلاعاتی در دسترس خوانندگان بگذارند از این شیوه نا مطلوب پیروی کرده‌اند.

نخستین پژوهشگر تاریخ مطبوعات ایران دانشمند مشهور میرزا محمد علی خان تربیت است که از پیدایش اولین روزنامه ایران «وقایع اتفاقیه» در سال ۱۲۶۷ هجری قمری (۱۸۵۱ میلادی) تا سال ۱۳۳۱ هجری قمری (۱۹۱۲ میلادی) اثری بنام «ورقی از دفتر تاریخ مطبوعات ایرانی و پارسی» تالیف و توسط خاورشناس انگلیسی ادوارد براون به انگلیسی ترجمه و در سال ۱۹۱۴ در لندن منتشر شده است. این اثر دوره‌ای از تاریخ مطبوعات ایران را احاطه میکند که در آن دوره مطبوعات کمونیستی ایران با بحران وجود نگذارد شده است و چنین است نوشته‌های م. ل. رینو انگلیسی‌مآب سیاسی انگلیس در رشت که تحقیقات او هم تاریخ مطبوعات اوایل قرن بیستم را احاطه میکند.

از معتبر دیگر جداول اسامی روزنامه‌ها و مجلات ایرانی است که در شماره ۶، مجله «کاود» از طرف بکده روشنفکر ایرانی در سالهای ۱۹۲۱ - ۱۹۱۶ در برلین منتشر شده است. نشر این جدول‌ها با آنکه مصادف با آغاز انتشار روزنامه‌های کارگری و کمونیستی ایران است. به‌یچوجه نامی از این روزنامه‌ها در این جدول‌ها نوشته نشده است.

در آثار ملك الشعر بهار نیز بویژه در جلد دوم کتاب سبک‌شناسی و دیگر نوشته‌های او که از مطبوعات ایران سخن میراند از روزنامه‌های کارگری و کمونیستی ایران سخن به‌یمنان نیامده است. ولی در کتابی بنام «تاریخ معارف آذربایجان» که بقلم دانشمند معارف دوست حسین امید در سال ۱۳۳۵ شمسی (۱۹۵۶ میلادی) در دو جلد و در تبریز برشته تحریر در آمده است نام روزنامه‌های کمونیستی و کارگری منتشره در شهرهای تبریز و خوی شرحی داده شده است. همچنین آثاریکه درباره نفیست اتحادیه‌های کارگری از سال ۱۹۰۶ الی ۱۹۵۳ ضمن چند کتاب و مقاله توسط علی شمیده نوشته شده است از روزنامه‌های کارگری نیز مباحثی به‌یمنان آمده است.

از پژوهشگران شوروی نویسنده‌ای بنام ک. چایکین در کتاب تحقیقاتی خود موسوم به «خلاصه‌ای از ادبیات نوین ایران» که در سال ۱۹۲۸ در مسکو انتشار داده. درباره چند روزنامه کمونیستی ایران از جمله روزنامه‌های «حقیقت»، «کار»، «اقتصاد ایران» و مجله «خلق» منتشره در تبران و همچنین از فعالیت ناشرین آنها شرحی نوشته شده است.

درست است که همه این آثار پژوهشی از طرف مؤلف کتاب دوشیزه سولمان رستم‌ووا توحیدی مطالعه و بررسی شده است ولی کلید و یا چراغ راهنمای پژوهشی او او آثار است که در آنها «سستیما و بلاواسطه از مطبوعات مهاجر ایرانی و بویژه از وضع مطبوعات کارگری و کمونیستی ایران سخن رفته است. از این آثار کتابی است بنام «مبارزه جراید مهاجر ایرانی بر علیه استعمار و امپریالیسم» که بقلم

هدایت حاتمی در سال ۱۹۶۴ انتشار یافته است. هدایت حاتمی در این کتاب از روزنامه‌هایی بحث میکند که در اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم مجبور بوده‌اند در مهاجرت، یعنی در خارج از کشور، در شهرهای اسلامبول و کلکتا و لندن و قاهره و سیهل روشنفکران آزادیخواه مهاجر و مبارز ایرانی نوشته شده و از راههای دور بوسیله مخفی وارد ایران گردیده و در بین مردم منتشر و پخش بشوند و همچنین آثاری بنامهای «پیدایش حزب کمونیست ایران» و بویژه «تاریخ مختصری از مطبوعات کارگری ایران» که توسط اقامت این سطور طی سالها تحقیق و در سال ۱۹۶۳ چاپ و منتشر شده است.

سولماز رستمیوا توحیدی از اسلوب نگارش و از اسناد و مدارک موجود در آثار اشاره شده در بالا حداکمل استفاده را نموده و «مطبوعات کمونیستی ایران در مهاجرت» را با زبان ساده و روان برشته تحریر در آورده است. مؤلف در تجسس و جمع‌آوری اسناد و مدارک ضروری دیگر نیز کوشش بسیار بخرج داد و مدارک فراوانی از آرشیوها و با یگانهای مؤسسات علمی جمهوریت های آذربایجان شوروی، ترکمنستان شوروی، تاجکستان شوروی و غیره جمع آوری و در تهیه کتاب خود بطور شایسته‌ای از آنها استفاده نموده و یک چنین اثر ارزنده‌ای بتاریخ مطبوعات کارگری ایران تقدیم نموده است. «مطبوعات کمونیستی ایران در مهاجرت» بابتکار مؤلف و ضرورت گروه‌نولوژی تاریخ در دو قسمت مشخص تحقیق شده است.

قسمت اول این کتاب از روزنامه‌ها و مجلاتی بحث میکند که در شهرهای قفقاز و آسیای مرکزی، نقاطی که تجمع کارگران و زحمتکشان ایرانی در آنها انبوه و مترکم بوده و اولین سازمانهای سیاسی کارگری در آنهاجا تشکیل و یا بمیدان مبارزه گذارده، مطبوعات و ارگانهای خود: «برق عدالت»، «حریت»، «یولداش»، «آزادی ایران»، «حمبال» و غیره را در همان نقاط، یعنی در خارج کشور، در مهاجرت تاسیس و منتشر نموده‌اند.

قسمت دوم «مطبوعات کمونیستی ایران در مهاجرت» مصادف با مبارزه‌های شدید طبقاتی و کشمکش‌های سیاسی حزب کمونیست ایران علیه طبقات استثمارگر و بویژه رژیم دیکتاتوری و پلیسی رضاشاه و حامیان او، یعنی استثمارگران انگلیسی است که در این دوره حزب کمونیست ایران بواسطه فقدان شرایط در داخل کشور مجبور بوده است ارگانهای سیاسی خود، از جمله مجله «ستاره سرخ» و روزنامه «بیکار» و غیره را در مهاجرت در کشورهای آلمان و اطریش تاسیس و آنها را بوسیله مختلف مخفی بایران رسانده و در بین مردم مبارز کشور پخش نماید.

مؤلف کتاب «مطبوعات کمونیستی ایران در مهاجرت» ضمن تحقیق و گنکاش از مقالات و نوشته‌های ارگانهای حزب عدالت و حزب کمونیست ایران شرح و تحلیل و

نتیجه‌گیری‌هایی ارائه می‌دهد که در واقع قابل مرور و تفحص است. مؤلف با ارائه خط‌مشی‌های مختلف و پیکر مبارزه علیه رژیم پلیسی که در آن سالها بشدت جریان داشته و وسیله نویسنده‌گان حزبی در صفحات مطبوعات مهاجر منعکس می‌شده‌اند خواننده را بطور روشن از اوضاع آشنا می‌سازد و این خدمتی است بتاریخ مطبوعات کارگری و کمونیستی ایران. نشر کتاب برای مطالعه خوانندگان و پژوهشگران جوان و بویژه برای آنهاییکه تمایل شایانی باشناختی مطبوعات کارگری و کمونیستی ایران دارند بسیار مفید و ارزنده می‌باشد.

تقی شاهین دکتر در علوم تاریخ

فصل اول

پیدایش و رشد مطبوعات کمونیستی ایران در سالهای ۱۹۳۵ - ۱۹۱۷

۱- مبارزه زحمتکشان ایران در راه دموکراسی و ایجاد سازمانهای کارگری و حزبی

جنبش کارگری در ایران در آغاز سده بیستم زیر تأثیر جنبش انقلابی روسیه آغاز و در دوره انقلاب مشروطیت تازه پا به عرصه وجود میگذاشت. طبقه کارگر که در بند بقایای قرون وسطائی به شدت استثمار می‌شد و از هرگونه حقوق محروم بوده نمیتوانست رهبری جنبش انقلابی را در کشور بدست گیرد. کارگران ایران بدون پیش کشیدن خواستهای طبقاتی خاص خود، همراه با شهیدستان شیری، خرده بورژوازی و دیگر لایه‌های شهری برای برقراری مشروطه در تهران، تبریز و دیگر شهرها، در جنبش توده‌ای، در نمایشات و بستن شرکت میکردند.

نخستین اعتصابات کارگران و کارمندان در ایران، در سالهای انقلاب مشروطه صورت گرفت. اما این اعتصابات سازمان یافته نبودند. نخستین سازمانهای توده‌های زحمتکش نیز در همین سالها ایجاد شدند: (انجمن‌های پیشوران و صنعتگران). در همین دوره انقلاب است که سازمانهای سوسیال - دموکراسی در تهران، تبریز و رشت تشکیل شدند. نمایندگان روشنفکران انقلابی ایران که از طبقات و لایه‌های کوناگون جامعه برآمده بودند در تشکیل این سازمانها نقش بزرگ بازی کردند (۱).

۱ - ابراهیم‌آوف ت. آ. (شامین). پیدایش حزب کمونیست ایران - تهران، ۱۳۶۰. ص. ۸۱، ۶۴، ۵۴. - (از این پس: ابراهیم‌آوف (شامین)، کتاب نامبرده).

در دوره پیش از نهضت مشروطه، روشنفکران آزادخواه ایرانی که مجبور به ترک کشور بودند، در مناجرت جرایمی با خط مشی نسبتاً رادیکال نشر میدادند.

در صفحات این روزنامه‌ها مانند «قانون» - (لندن)، «اختر» - (استانبول)، «حبل المتین» - (کلکته)؛ «ثریا» - (قاهره) و دیگر روزنامه‌ها، پیامدهای فلاکت‌بار تسلط اقمادی و سیاسی دولتهای سرمایه‌داری بر ایران، رژیم استبداد سلطنتی، کارمندان بلند پایه و وزیران که شرایط فعالیت بدون کنترل امپریالیستها را در کشور فراغ می‌آوردند، افشاء می‌شدند (۱).

این جرایم اگر چه از لحاظ شیوه کار و ارزیابی مسائل گوناگون زندگی سیاسی ایران از یکدیگر متمایز و دارای نواقص بودند، لکن سازمانهای سوسیال - دمکراسی ایرانی یا ایجاد روابط نزدیک با سازمانهای سوسیال - دمکراسی قفقاز، اعلامیه‌هایی از همان سازمانها دریافت داشته و سپس در ایران تکثیر و در بین زحمتکشان ایران پخش می‌کردند (۲).

بلشویکنای روسیه به کار در میان کارگران ایرانی ساکن قفقاز و تربیت حس انترناسیونالیسم در آنها توجه جدی داشتند. مثلاً در پی تشکیل سازمان سوسیال - دمکراسی «همت» در سال ۱۹۰۴ که به کار ترویجی در بین جمعیت اصیل آذربایجان میرداخت در سال ۱۹۰۵ در باکو سازمان سوسیال - دمکراسی ایران «اجتماعیون - عامیون مجاهد» بوجود آمده. اعضای این سازمان در سال ۱۹۰۸ در گروههای مختلف برای شرکت در نهضت مشروطه به ایران اعزام شدند. اعلامیه‌های سوسیال - دمکراتهای ایرانی ساکن قفقاز در چاپخانه «همت» بچاپ رسیده و سپس در ایران پخش میشد.

ناظم الاسلام کرمانی در کتاب خود «تاریخ بیداری ایرانیان» به اهمیت فراوان اعلامیه‌هایی که از قفقاز میرسید، اشاره میکنند. در این اعلامیه‌ها گفته میشد: «ای اهالی ایران! ای فقرای کاسب ایران! جمع شوید، اتفاق نمائید، از بذل مال و جان مضایقه نکنید، خودتان را از دست این حاکمان خود مختار، ظالم، جبار خلاص نمائید!

ای اهالی ایران، حمیت بکنید در باز یافت کردن حقوق شرعی خودتان. در راه حریت از کشته شدن نترسید، از روسها عبرت نموده، حیا کنید... آنها یک دفعه بیست

۱ - هدایت حاتمی، مبارزه جرایم مناجر ایرانی بر علیه استعمار و امپریالیسم (در آستانه انقلاب سالهای ۱۱ - ۱۹۰۵) - باکو ۱۹۶۴، ص. ۱۷، (بزبان آذربایجانی).

۲ - اسمعیل امیرخیزی، قیام آذربایجان و سنارخان - تبریز، ۱۳۲۹، ص. ۲۲۲

هزار نفر در راه حریت جان فدا نمودند (۱). ما اهالی ایران که در قفقازیه ساکن هستیم از هر جهت حاضر شدیم تا خود را در راه دولت و ملت فدا بکنیم.

همت ای ملت ایران، غیرت ای اهالی ایران، زنده باد طرفداران حریت و ملت، نیست باد طرفداران استبداد» (۲).

در دوره نهضت مشروطه در ایران، مطبوعات رشد گسترده بی سابقه‌ای داشتند. سازمان سوسیال - دمکرات تبریز روزنامه‌ها و اعلامیه‌ها و بیانیه‌هایی نشر میداد (۳). تنها در تهران نزدیک به ۸۰ روزنامه منتشر میشد (۴).

روزنامه‌های «مجلس»، «مورسرافیل» (بخصوص بخش طنز آن «چرند-پرند»)، «ایران نو» و «شرق» که از قوانین دمکراسی دفاع میکردند و به رویدادهای سیاسی جالب روزانه سپرداختند، از شهرت ویژه‌ای برخوردار بودند. در این حال کارگران ایران میکوشیدند روزنامه مخصوص به خود را منتشر کنند. مثلا در ژوئیه سال ۱۹۱۰ در زان اعتصاب کارگران چاپخانه‌ها اعتصاب کنندگان روزنامه کوچک «اتفاق کارگران» را که دارای روح انقلابی بود، منتشر کردند (۵).

با آنکه سازمانهای سوسیال - دمکراسی در دوره سرکوب انقلاب ایران، در کشور نابود شدند، لکن یکی از نتایج فعالیت آنها و در کل انقلاب سالهای ۱۱-۱۹۰۵، ایجاد شرایط برای گسترش اندیشه‌های مارکسیستی در ایران بود.

در همان زمان وجود پراکنده‌ی فتودالی، فتودالها را به رابطه با دیگر گروههای اجتماعی میکشاند و رشد مناسبات تولیدی و بیدایش مناسبات نوین سرمایه‌داری در روستا و شهر ایران را مانع میشد. تسلط دولتهای سرمایه‌داری بر گسترده زندگی اقتصادی و سیاسی کشور و سیاست استعماری امپریالیستها مانع رشد منابع ملی شده و رشد طبقه کارگر ایران را متوقف میساخت.

نابودی پیوسته فزاینده خرده بورژواها به تشکیل توده نیروی کار آزاد انجامید. بخشی از دهقانان در نتیجه قوانین حاکم بر کشاورزی، مجبور بودند روستا را ترک کرده و در شهرها و خارج از کشور بدنبال کار بگردند. دهقانان، پیشه‌وران و دیگر لایه‌های فقیر شده ایران هر سال بیش از پیش‌ینا در دریای خزر و شهرهای کنار رودلکاو آسیای میانه را بدنبال کار بر میکردند. گرسنگی، بیماری، فقدان کار در مین و نیز سطح نسبتا بالای

-
- ۱ - منظور رویدادهای ۹ ژانویه سال ۱۹۰۵ در پتربورگ است.
 - ۲ - ناظم الاسلام کرمانی، «تاریخ بیداری ایرانیان» - تهران، ۱۳۴۶، ص. ۳۶۸.
 - ۳ - باولویچ م. ب. «خاور زمین در مقابل مبارزه برای استقلال» - مسکو، ۱۹۸۰، ص. ۱۶۴. (بزبان روسی).
 - ۴ - همانجا، ص. ۱۷۸.
 - ۵ - همانجا، ص. ۱۷۶.

دستمرد در روسیه، تپیدستان ایرانی را وادار میساخت با هر کار دشواری موافقت کنند و آنان را بیش از هر چیز به نیروی کار ارزان تبدیل میکرد. تصادفی نیست که در صنایع استخراج نفت باکو که در آزمان تقریباً تمام کار استخراج دستی انجام میگرفت، ایرانیها بخش اعظم کارگران غیر ماهر را تشکیل میدادند و کار دشوارتر و کم درآمدی انجام میدادند و کثیرالعددترین گروه در بین همه گروههای ملئی بودند (۱). مثلاً در سال ۱۹۱۵ فقط در صنایع استخراج نفت باکو ۱۳۴۹۹ کارگر ایرانی کار میکردند که (۲۹٪) کل کارگران و کارمندان صنایع نفت را تشکیل میدادند (۲). در همان حال، مهاجرت دهقان زجر کشیده ایرانی به صنایع عظیم شهرها آگاهی او را افزایش داد. و ای. لنین ضمن توصیف مهاجرت بعنوان يك پدیده مترقی، اشاره میکرد که: «مهاجرت، ساکنان را از رویدادهای متروک. عقب مانده و فراموش شده مکانهای دور دست جدا کرده و به گرداب زندگی اجتماعی معاصر میکشاند» (۳).

امکان کار در رشتههای گوناگون اقتصاد روسیه برای تپیدستان ایرانی، عامل بزرگ در امر تشکیل طبقه کارگر ایران بود. آنها همراه با کارگران روسیه در اعتصابات و نمایشها شرکت کرده و بدین ترتیب مکتب مبارزه انقلابی را میگردانند.

دهها هزار ایرانی که در ماوراء قفقاز و آسیای میانه در دشوارترین واحدهای صنایع، حمل و نقل و کشاورزی مورد بهره کشی قرار داشتند، نه تنها شاهدان زنده رشد توین جنبش کارگری و آزادیبخش تودههای خلق روسیه، بلکه همچنین شرکت کنندگان فعال این جنبش بودند. مثلاً در تابستان سال ۱۹۱۴ کارگران ایرانی فعالانه به محض پرولتاریای باکو که شجاعانه اعتصاب ۴۲ روزه ای را برگزار کرد، پیوستند (۴). بیشتر شرکت کنندگان و تقریباً نیمی از رهبران اعتصابات پی در پی کارگران صنایع استخراج نفت را در جریره چلکن در دریای خزر در سالهای ۱۵ - ۱۹۱۴ ایرانیان تشکیل میدادند (۵). آنها هنگام شرکت در مبارزه اعتصابی، اندیشههای نوین را عمیقاً درک کرده و تجزیه و تحلیل مسائل اقتصادی و سیاسی را میآموختند.

۱ - عبدالهیف، ز. ز. صنایع و پیدایش طبقه کارگر ایران - باکو، ۱۹۶۳، ص. ۱۹۳، (بزبان روسی).

۲ - ایوانوف، م. س. طبقه کارگر ایران معاصر، مسکو ۱۹۶۹، ص. ۱۱۷، (بزبان روسی).

۳ - و. ای. لنین، کلیات آثار، جلد ۳، ص. ۵۷۶.

۴ - ابراهیم اوف، (شاهین)، کتاب نامبرده، ص. ۱۱۶.

۵ - ماتویف، آ. م. انقلاب گبیر سوسیالیستی اکثر و مهاجران ایرانی در ترکمنستان، ۱۹۲۱ - ۱۹۱۸، آثار (انستیتیوی تاریخ حزب نزد کمیته مرکزی حزب کمونیست ترکمنستان)، ۱۹۵۹، شماره ۶، ص. ۱۲۶ (بزبان روسی).

در دوره جنگ جهانی اول مبارزه سیاسی کارگران ایرانی خصلت یکپارچه و شدید داشت و از میان آنها سازمانگران با تجربه و با استعدادی بیرون آمدند که از توانائی رهبری مبارزه انقلابی کارگران و دیگر لایه‌های زحمتکش ایران برخوردار بودند. مانند: اسداله غفارزاده، ب. آقاییف، ک. آقازاده و دیگران. کارگران ایرانی که در صنایع استخراج نفت باکو کار میکردند در سال ۱۹۱۶ یک گروه سوسیال - دمکرات تشکیل دادند و سپس در ماه مه سال ۱۹۱۷ پس از پیروزی انقلاب بورژوا - دمکراتیک فوریه در روسیه، حزب سوسیال - دمکرات ایران «عدالت» یعنی نخستین حزب کارگری ایران را بنیان نهادند.

حزب «عدالت» سرآغازی در مرحله نوین تاریخ رشد و متشکل طبقه کارگر ایران بود. این اولین حزب کارگری ایران بود که برای متحد کردن توده‌های گسترده به کرد شعارهای ضد فئودالی و ضد امپریالیستی بنا نهاده شد. در برنامه «عدالت» اشاره شده بود که «عدالت» بمثابة یک حزب کارگری، دهقانان و همه کسانی را که آماده دفاع از زحمتکشان هستند، در بر میگیرد. حزب برقراری حکومت دمکراتیک خلقی را از راه تشکل واتحاد توده‌های آزادی - خواه زیر شعارهای سوسیال - دمکراسی، ضرور میدانست.

شعار برنامه حزب «پرولتاریای سراسر جهان، کارگران و زحمتکشان سراسر ایران متحد شوید!» بود. «عدالت» معتقد بود که باید بهمنافع همه بشریت خدمت کرد. سازگار با نظرات بنیانگذاران حزب، یکی از عمده‌ترین وظایف حزب عبارت بود از شرکت در مبارزه انقلابی پرولتاریای روسیه. کارگران مترقی ایرانی که رهائی هم میهنان خود را در پیوند تنگاتنگ با آزادی و خوشبختی طبقه کارگر روسیه میدیدند، پی برده بودند، تازمانیکه زمیندارها و سرمایه‌دارهای روسیه پیروز باشند، نمیتوان به آزادی و نجات ایران از چنگال امپریالیستها و ارتجاع داخلی فکر کرد.

رهبری جنبش آزادیبخش - ملی ایران و برقراری نظام دمکراتیک و تدارک برای گذر به حاکمیت پرولتاریا، یکی از مهمترین وظایف حزب بود. حزب، متشکل و استوار سازی سازمانهای محلی در همه مناطق و نواحی ایران را برای انجام وظایف تعیین شده ضروری میدانست (۱).

بنیانگذاران اصلی حزب: اسداله غفارزاده، ب. آقاییف، م. لطفی، ع. یوسفزاده، م. آقاییف و دیگران که مکتب مبارزه انقلابی را در انقلاب سال ۱۹۰۵ روسیه گذرانده بودند، سابقه ۱۵ - ۱۰ سال فعالیت انقلابی بر دوش داشتند. ع. ی. یسکویان مینویسد: «از میان رهبران سازمان «عدالت»، من سه کارگر با استعداد برادران آقاییف

۱ - مرمانامه اجتماعيون - عاميون (سوسیال - دمکرات) ایران «عدالت»، ص. ۱۲ - ۰۱ (بدون تاریخ).

را بخوبی می‌شناسم. این برادران اگر چه دارای تحصیلات نبودند. اما ذاتاً رهبران با اعتمادی بودند. تجربه سیاسی داشتند. به امر کمونیسم شدیداً وفادار بودند. بدون چشم داشت حتی میتوانم بگویم، با تعصب به اندیشه‌های حزب ایمان داشتند. آنها در همه جلسه‌ها فعالانه شرکت داشته و همراه با کمونیست‌ها عمل میکردند» (۱).

غلاوه‌بر باکو کمیته‌های حزب «عدالت» در دیگر شهرهای آذربایجان، آسیای میانه، مسکو، آسترخان و در شهرهای شمالی ایران نیز بوجود آمد (۲).

اسداله غفارزاده عضو حزب سوسیال دمکرات روسیه از سال ۱۹۰۵، انقلابی برجسته مسئول کمیته مرکزی حزب «عدالت» ایران بود. غفارزاده مبلغ و مارکسیست آتشین‌کلام در جریان سراسر فعالیت انقلابی خود، شرکت فعالی در نگارش مضامین مطبوعات در امر تشکیل حزب را درک میکرد و همراه با تدارک برای تشکیل خود حزب، انتشار ارگان سیاسی آنرا فراهم آورد.

مجله «بیرق عدالت» که از ژوئن سال ۱۹۱۷ آغاز به انتشار کرد، ارگان کمیته حزب سوسیال - دمکرات ایران «عدالت» شد. این مجله تنها ۵ شماره نشر یافت. مجله «بیرق عدالت» پس از قتل اسداله غفارزاده در ماه مه سال ۱۹۱۸ در ایران، به انتشار خود پایان داد.

انقلاب کبیر سوسیالیستی اکتبر تأثیر انقلابی عظیمی بر ایران بخشید. بزودی سوج نوین جنبش خلقی در کشور اوج گرفت. در سال ۱۹۱۸ در رشت و انزلی به ابتکار سربازان انقلابی روس شوراهای محلی ایجاد شد. در تهران نخستین سندیکاها تشکیل گردید. دولت شوروی در دسامبر سال ۱۹۱۷ بیانیهای در مورد خروج نیروهای نظامی روس از ایران منتشر کرد و از آغاز سال ۱۹۱۸ اجرای آن آغاز شد. اما امپریالیستیهای انگلیسی فکر میکردند که خروج نیروهای روسی از ایران برای انجام نقشه‌های اشغالگرانه آنها یعنی وابستگی کامل سراسر ایران و نیز اشغال ماوراء قفقاز، شرایط مساعدی ایجاد کرده است.

مبارزه کارگران و زحمتکشان ایرانی ساکن آذربایجان قفقاز در راه پیروزی انقلاب سوسیالیستی، در شرایط بسیار دشوار، در شرایط نیرومندی ضد انقلاب داخلی و وجود خطر مداخله خارجی جریان داشت. در پایان ژوئیه سال ۱۹۱۸ در نتیجه مداخله و لشکر کشی دولت‌های انگلیس و ترکیه حکومت شوروی در باکو که در آوریل سال ۱۹۱۸ برقرار شده بود، موقتاً سقوط کرد. حزب «عدالت» با وجود دشواریهای فراوان،

۱- میکویان، ع. ی. در راه مبارزه - مسکو، ۱۹۷۱، ص. ۳۱ (زبان روسی).
۲- پرسیس م. آ. انترناسیونالیستهای خاور زمین در روسیه و برخی مسائل جنبش‌های بخش ملی (۱۹۱۸ - ژوئن ۱۹۲۰) - از کتاب: کمیته‌ها و خاور زمین، مسکو، ۱۹۶۹، ص. ۷۴ (زبان روسی).

کار بسیاری در ماوراء قفقاز انجام داد. حزب توانست گارد سرخ با شرکت حدود ۱۰۰ نفر مبارز مسلح ایجاد کند (۱). کارگران ایرانی که در برقراری حاکمیت شوروی در آوریل سال ۱۹۱۸ در آذربایجان شرکت داشتند، فعالانه به مبارزه خلق آذربایجان علیه اشغالگران ترکیه و انگلیسی پیوستند.

تضیقات شدید مداخله‌گران و حکومتگران مساواتی نتوانست اراده انقلابیون ایرانی را درهم شکنند. طی این سالها یک گروه کامل انقلابیون پرورش یافتند که از لحاظ تئوریک بخوبی آماده شده بودند و تجربه عملی و سازمانی، بهره‌جوئی از اشکال و روشهای گوناگون تبلیغات را بدست آورده بودند.

انقلابیون ایرانی که همراه با بلشویکهای باکو فعالیت مخفی داشتند، مبارزه آزادیبخش علیه حکومت مساوات و ارتجاع ایران را سازمان دادند. عدالتیها که در دو سال گذشته توانسته بودند حزب خود را حفظ و استوار کنند، در مارس سال ۱۹۱۹ در باکو مخفیانه کنفرانس عمومی تشکیل دادند و در آن کنفرانس کمیته مرکزی جدید حزب انتخاب شد. قطعنامه مصوبه کنفرانس شامل وظایفی بود که برای مدت معینی در برابر حزب قرار داشت. عدالتیها برای انجام این وظایف، از روزنامه سیاسی «حریت» که از ژوئن سال ۱۹۱۹ منتشر شد، بهره‌جوئی کردند.

همانگونه که در پیش گفته شد، حوزه‌ها و گروههای حزب «عدالت» از سال ۱۹۱۷ در بین کارگران ایرانی در ترکستان هم تشکیل شده بود. در بهار سال ۱۹۱۹ در جنب کمیته ناحیه حزب کمونیست ترکستان، بوری کمیونستهای مسلمان ایجاد شد که در کسب آگاهی سیاسی مهاجرین ایرانی کمک فراوانی کرد. در پایان سال ۱۹۱۹ کمیونستهای ایرانی در عشق‌آباد آغاز به انتشار روزنامه «نجات» کردند. کمیته مرکزی حزب «عدالت» در ژانویه سال ۱۹۲۰، از اعضای فعال خود م. علی‌خانف و م. فتح‌الله‌یف را به تاشکند اعزام نمود. آنها باتفاق آ. م. سلطانزاده که از مسکو به تاشکند آمده بود کمیته تشکیلاتی «عدالت» را ایجاد کرده و به کار تبلیغی ترویجی در بین مهاجرین ایرانی پرداختند.

«بیانیه حزب «عدالت» خطاب به زحمتکشان ایران» در روزنامه «اخبار ترکستان» منتشر شد. «بیانیه» سیاست فلاکتبار و خیانتکارانه دولت ایران را که بوشش برای پنهان ساختن اقدامات پلید اسپریالیستهای انگلیس بود، افشاء و سیاست فریب دهقانان را محکوم میکرد و آنها را به عضویت در حزب «عدالت» فرامیخواند. در «بیانیه» گفته میشد: «حزب «عدالت» پرچم مبارزه آشتی ناپذیر توده‌های زحمتکش ایران علیه تمام ستمگران را به اهتزاز درمیآورد... انقلاب اکتبر روسیه در برابر ما چشم‌اندازهای فراوانی گشوده است. حزب «عدالت» به کمک کارگران و دهقانان روسی—

این دوستان واقعی طبقات ستمکش ایران، تا آخرین قطره خون خود با دشمنان خلق زحمتکش مبارزه خواهند کرد. رفقا، کارگران و دهقانان ایران زیر پرچم مبارزه انقلابی برای آزادی توده‌های ستمکش و دربند ایران از شر ستمگران خودی و بیگانه گرد آئید....

مرگ بر راهزنان خارجی!

زنده باد ایران آزاد!

زنده باد حزب «عدالت»! (۱).

فراخوان کمیته تشکیلاتی «عدالت». پشتیبانی گسترده کارگران ایرانی مقیم ترکستان را بدنبال داشت. در نخستین ماههای سال ۱۹۲۰ بیش از پنجاه سازمان، کمیته و حوزه حزب «عدالت» در اراضی ترکستان تشکیل شد (۲). ۲۰ مارس سال ۱۹۲۰ در تاشکند نخستین کنفرانس ناحیه‌ای حزب «عدالت» با شرکت نمایندگان ۵۶۳۰ عضو حزب برگزار شد (۳). کنفرانس بر اساس اصول تشکیلاتی و ایدئولوژیکی حزب کمونیست روسیه (بلشویکیها)، حوزه‌ها و گروههای کمونیستی ایرانی را در حزب «عدالت» در ترکستان تالیف کرد (۴) و روزنامه «بیرق عدالت» را در اواخر مارس سال ۱۹۲۰ در عشق‌آباد منتشر می‌شد به ارکان سازمان ترکستان تبدیل نمود.

بدین ترتیب در آغاز سال ۱۹۲۰، حزب «عدالت» ضمن تقویت و افزایش صفوف خود، به کمک ارگانهای مطبوعاتی به رشد سازمانی و ایدئولوژیکی بزرگی دست یافت. نقش چشمگیر در این رابطه به تأثیر ایدئولوژیکی حزب کمونیست روسیه (بلشویکیها) که عدالتی‌ها ارتباط نزدیکی با سازمانهای محلی آنها داشتند، تعلق داشت. در همان حال به نسبت تدارک برای برقراری حاکمیت شوروی در ماوراء قفقاز و ترکستان بدلیل ناهمگونی ملی، در عرصه ساختمان حزبی دشواریهای معینی بروز میکرد. مثلاً در باکو سازمانهای حزبی «حزب کمونیست روسیه» (بلشویکیها)، «همت» و «عدالت» در بین زحمتکشان ملیت گوناگون فعالیت میکردند. این وضع در ترکستان هم وجود داشت.

وجود سازمانهای حزبی ویژه ملیتهای مستقل خطر انشعاب در صفوف حزب و جدائی سازمانهای حزبی محلی از حزب کمونیست روسیه (بلشویکیها) را در بر داشت.

۱ - روزنامه «ایزوستیا»، («اخبار»)، تاشکند، آوریل سال ۱۹۲۰، شماره

۴۷، (بزیان روسی)، - (از این پس: ایزوستیا...).

۲ - پلاستون و. ن. شرکت زحمتکشان ایرانی در جنگ داخلی در روسیه، -

مجله «نارود آسیا - آفریقا» («خلقهای آسیا و آفریقا»)، ۱۹۷۲، شماره

۲، ص. ۵۹، (بزیانی روسی) - (از این پس: خلقهای آسیا و آفریقا...).

۳ - همانجا.

۴ - ماتویف آ. م. مهاجرین خارجی در حزب کمونیست ترکستان، آثار علمی

دانشگاه تاشکند، ۱۹۶۴، ص. ۳۹، (بزیان روسی).

سازمانهای کمونیستی ماوراء قفقاز و ترکستان با وفاداری به این رهنمود لنین که برای تمرکز کار حزبی علاوه بر وحدت در مسائل برنامه و تاکتیک، وحدت تشکیلاتی هم لازم است (۱). به دفاع از اصول مارکسیستی - لنینیستی ساختمان حزبی و شورائی برخاستند. مثلا در فوریه سال ۱۹۲۰ در کنگره سازمانهای کمونیستی آذربایجان، سازمانهای محلی حزب کمونیست روسیه (بلشویکها)، «همت» و «عدالت» در حزب کمونیست آذربایجان متحد شدند (۲). در همین زمان، کمیته ناحیه ترکستان حزب کمونیست روسیه (بلشویکها)، اتحاد سازمانهای کمونیستهای مسلمانان و کمونیستهای خارجی را در تشکیلات ناحیه ای ح. ک. ر. (بلشویکها) اعلام داشت (۳). «عدالت» در رابطه با این تصمیم، سازمانهای خود در ماوراء قفقاز بر ترکستان را منحل اعلام کرد. همه اعضای «عدالت» که در نواحی فوق الذکر بسر میبردند موظف بودند به سازمانهای کمونیستی محلی وارد شوند.

روزنامه «حریت» در چند شماره ضمن اعلام خبر انحلال این سازمانها به خوانندگان خود، در مقاله جداگانه ای بنام «مسائل حزبی» علت و هدف تصمیم اتخاذ شده و شیوه های اجرای آنرا به تفصیل شرح داده و همزمان به اتهامات توطئه گرانی که شایعه انحلال حزب «عدالت» را پخش کرده بودند، پاسخ میدهند.

روزنامه نوشت: «... «عدالت» - حزب کمونیست - تازمانی که حتی يك عضو آن زنده باشد، وجود خواهد داشت! (۴).

در همین هنگام، زیر تاثیر مستقیم پیروزی انقلاب سوسیالیستی در آذربایجان در آوریل سال ۱۹۲۰، موج نوین جنبش آزادی بخش - ملی در ایران اوج گرفت. شرایط مساعد کار علنی حزب «عدالت» در خود کشور فراهم شد. سازمانهای اولیه «عدالت» که سراسر این سالها را در شرایط مخفی فعالیت میکردند، به کار علنی روی آوردند. در ماه مه - ژوئن سال ۱۹۲۰ بسیاری انقلابیون ایرانی، رهبران حزبی و گروههای بسیار کارگران بازگشت به میهن را آغاز کردند. در این پیوند و همچنین به دلیل انحلال تشکیلات «عدالت» در خارج از ایران، ارگانهای حزبی به انتشار خود پایان دادند. در ماه مه سال ۱۹۲۰، ناوگان سرخ خزر که نیروهای گارد سفید و انگلیسهای

۱ « و. ای. لنین کلمات آثار، جلد ۸، ص. ۲۷۵ - ۲۷۴.

۲ - تاریخ حزب کمونیست آذربایجان، بخش اول - باکو، ۱۹۵۸، ص. ۲۷۴. (بزبان آذربایجانی).

۳ - آرشیو تاریخ حزب شعبه ترکمنستان، انستیتوی مارکسیست - لنینیست واقع در جنب کمیته مرکزی حزب کمونیست اتحاد شوروی، گنجینه ۴، سیاهه ۱، پرونده ۲۳، ورقها ۵۴ - ۵۶.

۴ - روزنامه «حریت»، ۱۲ مه ۱۹۲۰، شماره (۷)، (از این پس: حریت...).

را که از باکو به انزلی گریخته بودند تعقیب میکرد و میکوشید اسوال دولت شوروی را که از سوی نیروهای گارد سفید غارت شده بود به شوروی باز گرداند. بنابر انزلی را اشغال کرد. انگلیسیها مجبور بودند از انزلی و سپس از گیلان بگریزند. طرفداران کوچک خان رهبر جنبش آزادیبخش - ملی گیلان از جنگلیا خارج شده رشت و انزلی را تصرف کردند. بزودی در گیلان حکومت جمهوری اعلام شد.

در نخستین کنگره حزب «عدالت» که در ۲۲ ژوئن سال ۱۹۲۰ برگزار شد، تصمیم گرفته شد نام حزب به حزب کمونیست تغییر داده شود. کنگره اول حزب کمونیست ایران «عدالت» از اهمیت فراوانی در تاریخ جنبش کارگری و کمونیستی ایران برخوردار است. تشکیل حزب کمونیست ایران در این کنگره به مفهوم گذر به مرحله کیفیتا نوین مبارزه متشکل طبقه کارگر و دهقانان در ایران بود. حزب کمونیست ایران رسالت تاریخی رهائی مردم ایران از تسلط امپریالیسم و فئودالیسم را به عهده خود گرفت.

نمایندگان سازمانهای حزبی تبریز، مرن، اردبیل، تهران، قزوین، رشت، سلماس، آستارا، خلخال، زنجان، مازندران، مشهد و نیز سازمانهای حزبی ترکستان، داغستان، گرجستان، باکو و گنجه، در کنگره شرکت داشتند. بیشتر نمایندگان را کارگران دارای ۱۵ - ۱۰ سال سابقه مبارزه انقلابی تشکیل میدادند (۱).

در کنگره تصریح شد که وظیفه حزب عبارتست از مبارزه با سرمایه‌داری جهانی به همراهی روسیه شوروی و پشتیبانی از همه کسانی که در ایران بر علیه امپریالیسم انگلیس و حکومت شاه پیکار میکنند. کشاندن توده‌های کارگران و دهقانان به مبارزه فعال و خنثی کردن عناصری که از مبارزه انقلابی می‌هراسند و سودی در خروج انگلیسی-ها از ایران نداشتند، وظیفه‌ای بود که در برابر حزب قرار داشت. کنگره تاکید کرد که حزب باید نفوذ خود را در بین مردم زحمتکش گسترش دهد تا در لحظه ضرور در راه حاکمیت و زمین در راس توده‌های کارگران و دهقانان قرار گیرد. حزب کمونیست ایران، پیکار در راه رهائی کشور از چنگ امپریالیستها و نابودی بنیان سلطنت و فئودالیسم در ایران را وظیفه مقدس خود میدانست.

تشکیل بلادرنگ دولت موقت انقلابی از نمایندگان احزاب انقلابی و انجمنهای محلی، فراخوان مجلس نویستی بر اساس انتخابات، مبارزه در راه ایجاد جمهوری مستقل و خلقی، برپائی ارتش خلقی برای دوران پس از سرنگونی سلطنت در نظر گرفته شده بود. در کنگره مسئله مطبوعات حزبی هم مورد بررسی قرار گرفت (۲).

۱ - آرشیمو تاریخ حزب شعبه آذربایجان ... کنجینه ۲۷۶، سیاهه ۲، پرونده ۰۸، ورق ۱۷.

۲ - همانجا، ورق ۱۸.

بزودی پس از گنگره حزب انتشار ارکان کمیته مرکزی - روزنامه «کمونیست ایران» و دیگر جراید کمونیستی را آغاز کرد.

علاوه بر نشریاتی که در خود ایران چاپ میشد، حزب کمونیست ایران در سال ۱۹۲۰ در تقلیس روزنامه «عدالت» را برای کارگران و زحمتکشان ایرانی ساکن گرجستان منتشر میکرد.

در پایان سال ۱۹۲۱ جنبش آزادیبخش - سلی گیلان سرکوب شد و در نتیجه آن کمونیستها از امکان فعالیت علنی محروم شدند.

پس از رویدادهای گیلان، در کمیته مرکزی حزب کمونیست ایران تلاشهای تهریخی برای ارزیابی فعالیت حزب در طول این مدت، آشکار و برطرف ساختن اشتباهات، و نیز تحلیل موقعیت سوسیال-دمکراسی ایران و اتخاذ تاکتیک مناسب انجام گرفت. پیش از هر چیز باید گفت که دهقانان ایران در مبارزه علیه ستمگران خارجی شرکت داشتند، لکن می‌توسیدند علیه مالکیت فئودالی دست بلند کنند.

از پرولتاریای ایران هم تنها تعداد زیاد مهاجرین ایرانی در جمهوری شوروی ملاک قرار میگرفت. باید توجه کرد همه مهاجرینی که در روسیه کار میکردند به محیط انقلابی پرولتاری وارد نمیشدند. بخشی از کارگران مهاجر ایرانی که زیر تاثیر روحیات پرولتاریای پیشرو روسیه قرار داشتند پس از بازگشت به میهن، شیوه اندیشه و کرداری را که در آن شرایط آموخته بودند از دست داده و دوباره به دهقانان بی نصیب یا پیشه‌وران نیمه گرسنه تبدیل میشدند. و ای. لنین اشاره میکرد که بخش بزرگ جمعیت ایران را دهقانان مورد بهره‌کش قرون وسطایی تشکیل میدهند و در صنایع کشور، نه پرولتاریا بلکه تنها پیشه‌وران کوچک هستند (۱). عدم آگاهی طبقاتی پرولتاریای ایران، غیر فعال بودن و بی تجربگی سیاسی دهقانان در برابر کمونیست‌های ایران دشواریهای فراوان ایجاد میکرد.

و ای. لنین چندین بار هنگام اشاره به شرایط آموخته کشورهای مستعمره خاور زمین، در مورد مسئله پیچیده چگونگی «سازگار کردن» حزب کمونیست با حل وظایف ویژه رهائی زحمتکشان از هرگونه بهره‌کشی، با سطح این کشورها که آزمون‌دستیابی به استقلال ملی برای آنها مسئله عمده بود، پیشنهاد میکرد: «باید اندیشید و پاسخهای

مشخص را جستجو کرد» (۱). برای انجام وظایفی که در برابر حزب کمونیست ایران قرار داشت در وحله نخست باید در بین زحمتکشان بویژه در بین دهقانان که بخش عمده اصلی جمعیت را تشکیل میدادند و از سواد سیاسی محروم بودند، کار فرهنگی و تبلیغی بزرگی میشد.

فعال بودن مردم محلی در انجام انقلاب آزادی بخش - ملی بویژه پس از انتقاد از مواضع برخی کمونیستهای ایرانی که به شرکت مستقیم پرولتاریای باکو در انقلاب امیلوار بودند، اهمیت فراوانی داشت.

در حالیکه در مجله «آزادی ایران» ارگان حزب کمونیست ایران تأکید شده بود: انقلاب در ایران باید بنسبت خود زحمتکشان ایران انجام گیرد» (۲).

در سال ۱۹۲۰ تعداد کمونیستهای ایران بطور چشمگیری کاهش یافت. بسیاری از آنها در سال ۱۹۲۱ در کیلان به شهادت رسیدند. علاوه بر آن، کمیته مرکزی حزب کمونیست ایران در سال ۱۹۲۱ تصمیم گرفت سازمانهای حزبی را از افراد منزول، فرست طلب و توطئه گر پاک سازد.

۲۵ ژانویه سال ۱۹۲۲ در باکو جلسه عمومی برگزار شد که نمایندگان اولین، دومین و سومین کمیته مرکزی (۳). نمایندگان کمینترن و بوروی قفقاز در آن شرکت داشتند. جلسه تصمیم گرفت کمیته‌های موجود در حزب را در یک کمیته مرکزی که باید در تهران مستقر باشد، متحد کند و در ماه‌های ژانویه و فوریه سال ۱۹۲۲ پلنوم حزب را برگزار کند و ... بنا به تصمیم همین جلسه، بوروی خارجی حزب تشکیل شد که روشنگری سیاسی در میان زحمتکشان ایران مقیم خارج و گرد آوردن آنها بلور حزب از

۱ - و. ای. لنین، کلیات آثار، جلد ۴۱، ص. ۲۴۳، ۴۵۷.

۲ - مجله «آزادی ایران» ۱۶ اوت ۱۹۲۲، شماره ۱، ص. ۴.
(از این پس: آزادی ایران...)

۳ - در اولین کنفره خلقبای خاور زمین (سپتامبر سال ۱۹۲۰ - باکو) سیاست چپ‌روانه کمیته مرکزی حزب کمونیست ایران که نفوذ حزب را بشدت کاهش داد، مورد انتقاد قرار گرفت و تصمیم گرفته شد کمیته مرکزی ح. ک. ا. مجدداً برگزیده شود. کمیته مرکزی پیشین از پذیرفتن انحلال خود امتناع کرد. در نتیجه از این تاریخ در ایران دو کمیته مرکزی در یک حزب کمونیست فعالیت میکردند. سومین کمیته مرکزی ح. ک. ا. در کنفره دوم حزب که در اوت سال ۱۹۲۱ در باکو فراخوانده شده بود، برگزیده شد. کمیته مرکزی اول و دوم حزب کمونیست ایران به مخالفت با کمیته مرکزی سوم که از سوی کمینترن هم رسماً پذیرفته نشد، برخاستند.

نخستین وظایف آن ششمار میرفت (۱). بوروی خارجی حزب کمونیست ایران در سال ۱۹۲۲ در باکو مجله «آزادی ایران» را منتشر کرد. انشمار ارگانهای مطبوعاتی حزب کمونیست ایران در ترکستان که ایرانیان هوادار حزب در آنجا بسر میبردند، دشوار تر بود. اوایل که سازمانهای کمونیستی ایران در سازمانهای ناحیه‌ای و محلی حزب کمونیست روسیه (بلشویکها) بعنوان شعبه ایران وارد شده بود، توجه عمده به رشد کمی آنها معطوف میشد و جنبه مهم یعنی ترکیب کیفی آنها از نظر افتاده بود. بسیاری از کمونیستهای ایران بیسواد بودند، آشنائی کمی با اساسنامه و برنامه حزب کمونیست ایران داشتند و انضباط حزبی را بخوبی رعایت نمیکردند. روحیات خرده بورژوازی و مالکیت شخصی در بین شش - هفت هزار عضو حزب کمونیست در ترکستان نسبتاً شدید بود (۲).

پس از انحلال تشکیلات «عدالت» سوءتفاهم‌هایی در رابطه با بی تمایلی کمونیستهای ایران به وارد شدن در حزب کمونیست ترکستان وجود داشت. زیرا فعالیت در حوزه‌های حزب مذکور عمدتاً به زبان روسی بود و این مسئله درک محتوای نطق‌ها و سخنرانی‌ها را دشوار میکرد.

عقب ماندگی تشکیلات و تشویک سازمانهای کمونیستی ایران همچنین بدلیل کمبود کادرهای رهبری در اینجا بود.

دومین کنفرانس منطقه‌ای کمونیستهای ایران در سال ۱۹۲۱ در تاشکند برگزار شد که در آن نمایندگان نواحی سمرقند، فرغانه، ماوراء خزر حضور داشتند. آقای عضو بوروی کمیته مرکزی حزب کمونیست ترکستان ریاست کنفرانس را به عهده داشت. در کنفرانس پیرامون حوادث موجود، کار بوروی مرکزی شعبه ایران و موقعیت سازمانهای محلی بحث و گفتگو شد. کمبود شدید کادر حزبی آشکار و بر ضرورت بنساز کار سازمانی، تبلیغ شفاهی و مطبوعاتی تاکید شد. کنفرانس در باره انتقال نشریات تبلیغی لازم از باکو و نیز تهیه حروف چاپی به زبان فارسی تصمیم‌هایی گرفت، همچنین قراری درباره بنساز کار تربیت سیاسی قریب ۶۰ هزار زحمتکش

۱ - آرشیو تاریخ حزب شعبه آذربایجان، انستیتوی مارکسیست - لنینیست
واقع در جنب کمیته مرکزی حزب کمونیست اتحاد شوروی، گنجینه ۱۱،
سیاهه ۱، پرونده ۸۴، ورق ۱۴.

۲ - «ایرانشهر»، تاشکند، ۲۲ ژوئن، سال ۱۹۲۰.

ایرانی ساکن ترکستان صادر شد (۱). ی. س. سولگوف در کتاب «کمونیستهای خارجی در ترکستان» ضمن توصیف فعالیت کمونیستهای ایران، مینویسد: «سازمان حزبی ایران برای تقویت تربیت سیاسی زحمتکشان ایرانی از ابزار نیرومند تبلیغاتی یعنی از مطبوعات بهره‌جویی میکرد. صادق‌اف عضو بورو در ژوئن سال ۱۹۲۱ به منظور تهیه حروف چاپی و مطبوعات به باکو اعزام شد» (۲). رهبری شعبه ایران جنب کمیته مرکزی حزب کمونیست ترکمنستان تنها در اواسط سال ۱۹۲۵ توانست روزنامه خود بنام «حامبال» را منتشر کند. سازمانهای کمونیستی ماوراء قفقاز، جمهوریهای آسیای میانه به نابودی پیسودی در بین ایرانیان، افزایش آگاهی سیاسی، بنسازاری شرایط زندگی و کشاندن آنها به زندگی اجتماعی، توجه فراوان داشتند.

تصادفی نبود که بسیاری از ایرانیان تابعیت شوروی را می‌پذیرفتند، در مؤسسات شوروی کار میکردند و برخی از آنها پست‌های پر مسئولیتی اشغال میکردند.

اواسط سالهای ۲۰، دگرگونیهای جدی در زندگی سیاسی ایران روی داد. در سال ۱۹۲۵ رضا خان قدرت را غصب کرده و بلافاصله به هجوم علیه کمونیستها دست زد.

رهبری حزب که در ایران در شرایط نیمه علنی بود، بشواری میتوانست با سازمانهای محلی حزب رابطه برقرار کند. رابطه با کمونیستهای کدر خارج از کشور فعالیت میکردند از این هم دشوارتر بود. رویدادهای بسیار پیچیده در تاریخ حزب کمونیست ایران بوقوع پیوست.

سالهای ۲۵ - ۱۹۱۷ بویژه جای مهمی را هم در سراسر تاریخ کشور و هم در تاریخ جنبش کارگری ایران اشغال میکنند. انقلاب کبیر سوسیالیستی اکتبر که ضربه خردکننده‌ای بر سیستم مستعمراتی وارد کرد، راه رهایی خلقهای خاور زمین، از جمله ایران را نشان داد و رشد جنبش آزادی بخش زحمتکشان ایران را تعیین کرد: مبارزه در راه حاکمیت کارگران، دهقانان، روشنفکران و دیگر لایه‌های طبقات زحمتکش، در راه رهایی ایران از بند بهره‌کشان خارجی، تشکیل اولین سازمان سیاسی کارگران ایران - حزب «عدالت» در سال ۱۹۱۷، سرآغاز مرحله نوینی در جنبش کارگری و آزادی بخش ایران بود.

شرکت فعال کارگران در جنبش آزادی بخش - ملی سالهای ۲۱ - ۱۹۱۸ حاکمی از آن بود که طبقه کارگر ایران میتواند زیر رهبری حزب خود، پیشاپیش صفوف جنبش

۱ - آرشیو تاریخ حزب شعبه ترکمنستان ... گنجینه ۳۲، سیاهه ۱، پرونده ۱، ورقه‌ها ۲۰ - ۲۸.

۲ - سولگوف، ی. س. کمونیستهای خارجی در ترکستان، - تاشکند، ۱۹۶۱، ص. ۱۹۶، (بزرگانی روسی).

آزادبخش توده‌های گسترده خلقهای کشور کام بردارد و بالاخره، حزب کمونیست ایران که در زندگی سیاسی و اجتماعی زحمتکشان ایران نقش چشمگیری داشت و مبارزه ضد امپریالیستی و ضد فئودالی را در ایران رهبری کرد، در این دوران تشکیل شد. در این امر نقش فراوانی به مطبوعات حزبی تعلق دارد.

۲ - مطبوعات نخستین حزب کارگر ایران «عدالت»

فعالیت انتشاراتی حزب کارگری سوسیال - دمکرات ایران «عدالت» همزمان با تشکیل خود حزب آغاز میشود.

اسداله غفارزاده، ب. آقایف، م. آقایف، ع. یوسفزاده و دیگر بنیانگذاران حزب «عدالت»، ضمن گردآوری کارگران مترقی ایران در حزب «عدالت» پی برده بودند که تربیت سیاسی زحمتکشان و آماده کردن آنها برای مبارزه آزادی بخش - ملی، بدون یک تشریح منظم ناشدنی است.

و. ای. لنین در سال ۱۹۰۵ تأکید کرد که در دوران انقلاب «رهبری کردن از راه بحثهای شفاهی، دیدارهای شخصی - فوق تخیلی است. باید کتاب رهبری کرد. باید همه انواع دیگر کار را کاملاً و بدون شرط به تبعیت از این شکل کار درآورد». «باید با مطبوعات سیاسی رهبری کرد» (۱).

از این رو حزب «عدالت» که در ماه مه سال ۱۹۱۷ تأسیس شده بود، ۱۰ ژوئن همان سال اولین شماره مجله «بیرق عدالت» را که ارکان کمیته حزبی محسوب میشد، منتشر کرد. «بیرق عدالت»، هفته نامه سیاسی - اقتصادی و اجتماعی - ادبی بود که در ۸ صفحه به ابعاد ۱۶×۲۵ سانتیمتر نشر مییافت. دفتر مجله در قصبه کارگری باکو - صابونچی - واقع بود. مجله به ایران رسیده و مخفیانه پخش میشد. هفته نامه «بیرق عدالت» از ژوئن تا سپتامبر سال ۱۹۱۷ جمعا ۵ شماره منتشر شد. در آثار، رفتمای گوناگون از تعداد شماره‌های نشر یافته وجود دارد. م. ج. پیشه‌وری (جوادزاده) در خاطرات خود مینویسد: «این مجله ۴ یا ۶ شماره منتشر شده». در «مطبوعات ادواری در آذربایجان ۱۹۲۰ - ۱۸۲۲» اشاره میشود که مجله ۵ شماره منتشر شد. ت. ا. ابراهیماف (شامین) تأیید میکند که از ژوئن سال ۱۹۱۷ تا ماه مه سال ۱۹۱۸ یعنی تا قتل سر دبیر مجله اسداله غفارزاده ۶ شماره مجله از چاپ درآمده بود.

اما تنها ۵ شماره مجله موجود است. در نوشته‌های م. ح. پیشه‌وری (جوادرزاده) و ت. ا. ابراهیم‌اف اطلاعاتی از شماره ششم مجله «بیرق عدالت» نیست. مقالات «بیرق عدالت» به زبان آذربایجانی و فارسی چاپ می‌شد. این تصادفی نبود. تقریباً همه کارگران ایرانی شاغل در ماوراء قفقاز و ترکستان از اهالی آذربایجان جنوب بودند. علاوه بر این، مجله در نواحی شمالی ایران که زبان مادری اهالی آنجا آذربایجانی است گسترده پخش می‌شد. چاپ مقالات به دوزبان، که از سوی مجله «بیرق عدالت» آغاز شد، بعدها تجربه دیگر نشریات حزب «عدالت» و همه ارگانهای مطبوعاتی حزب کمونیست ایران در ماوراء قفقاز و آسیای میانه، قرار گرفت.

«بیرق عدالت» در شماره نخست خود به خوانندگان اعلام کرد: «مقالات و اشعار را که به دفتر مجله ارسال می‌کنند باید کاملاً به زبان ساده نوشته شود» (۱). مجله در مقاله «اعتقادات ما»، که در شماره اول به چاپ رسید، خط مشی سیاسی خود را چنین بیان می‌کند: «حزب «عدالت» یک حزب سوسیال-دموکرات است و در مجله برنامه فرقه «عدالت» را منتشر خواهد کرد. مجله درباره اصلاحاتی که در روسیه آزاد انجام می‌گیرد، سخن خواهد گفت. دفاع از حقوق کارگران و دهقانان - وظیفه مقدس مجله ماست. «بیرق عدالت» همچنین از حقوق ستمکش‌ترین بخش ملت یعنی زنان دفاع خواهد کرد و علیه محدودیت حقوق اقلیت‌های ملی در ایران مبارزه خواهد کرد» (۲).

گردآوری کارگران و زحمتکشان ایران زیر پرچم واحد انقلابی یکی از وظایف عمده‌ای بود که در برابر حزب «عدالت» قرار داشت. «بیرق عدالت» خط مشی حزب را در پیش گرفته و در شماره اول خود «پیام بنه کلینه زحمتکشان و کارگران ایران» را منتشر کرد. در این پیام آمده بود که جامعه ایران مانند همه کشورهای جهان به دو طبقه استثمارگران و استثمارشوندگان تقسیم شده است.

مجله ضمن افضاء سیاست چند صد ساله استبداد پادشاهی و توصیف زندگی دشوار کارگران و دهقانان، راه برون رفت از این وضع را وحدت همه زحمتکشان میدید و آنها را فرا میخواند که در مبارزه برای سرنگونی رژیم شاه و تشکیل جمهوری دموکراتیک، به گرد حزب پرولتری ایران متحد شوند.

اندیشه اتحاد در مبارزه علیه دشمن، به اشکال گوناگون در دیگر نوشته‌های مجله بازتاب داشت در مقاله‌های «سردار رشید و برادران او» (۲۱ ژوئن، ۱۹۱۷، شماره ۲)، «ایران میسوزد» (۳۱ ژوئیه، ۱۹۱۷، شماره ۴)، «نظری به آذربایجان» (سپتامبر ۱۹۱۷ - شماره ۵). آشکارا به پیوند نمایندگان حکومت و خاندانهای منفرد

۱ - مجله «بیرق عدالت». ۱۰ ژوئن ۱۹۱۷، شماره ۱. (از این پس: بیرق عدالت...).

۲ - همانجا.

Периодический журнал «Вспарывающая правда»

بیرق عدالت

«Вспарывающая правда»
«Вспарывающая правда»
(знамя справедливости)

بررسی سینه

تاریخچه

تاریخچه

<p>تاریخچه</p> <p>بررسی سینه</p> <p>بررسی سینه</p> <p>بررسی سینه</p>	<p>تاریخچه</p> <p>بررسی سینه</p> <p>بررسی سینه</p> <p>بررسی سینه</p>	<p>تاریخچه</p> <p>بررسی سینه</p> <p>بررسی سینه</p> <p>بررسی سینه</p>
--	--	--

Цены 20 коп.

Органъ бакинск. Комитета П. С. Д. Р. П. «Вспарывающая правда»

ایرانک عدالت فرقه‌سازک روح انگیزی سیاسی اقتصادی اجتماعی ادبی
هفتگانه مجله‌ساز

<p>تاریخچه</p> <p>بررسی سینه</p> <p>بررسی سینه</p> <p>بررسی سینه</p>	<p>تاریخچه</p> <p>بررسی سینه</p> <p>بررسی سینه</p> <p>بررسی سینه</p>
--	--

Адресъ редакціи: Коммунальный переулокъ, Баку, Савуранъ
№ 11.
«Вспарывающая правда»

در درگیری براد، کشی که سراسر کشور را فرا گرفته بود و بد غارت بی‌بندوبار دهقانان اشاره می‌شد.

«بیرق عدالت» با توضیحات روشن و هنرمندانه خود، جشنها و مهمانیهای مفصلی را که از طرف اشراف از سران دولت اشغالگران خارجی ترتیب داده می‌شد، افشا می‌کرد و در همان زمان هزاران ایرانی که هر روزه در نتیجه مالیات سنگین به افراد تهیست تبدیل می‌شدند شرح می‌داد.

مجله اهمیت فراوان وحدت نیروهای راکه علیه سیاست واقعی رژیم ایران پی‌کار می‌کردند درک کرده، همه احزاب سیاسی ضد سلطنت را با وجود اختلاف در برنامه‌های آنها به اتحاد بر پایه اساسنامه واحد دعوت می‌کرد.

مقاله ل. مجیدزاده بنام «اختلافات ایرانیان در باره حزب» که در شماره ۵ - اول سپتامبر سال ۱۹۱۷ درج شد، سیاست ارتجاعی حزب، «اعتدالیون» راکه در سالیهای انقلاب ایران (از سال ۱۹۰۹) فعالیت داشت، افشاء می‌کرد.

در مقاله اشاره می‌شد که اکنون، حزب دمکرات ایران با پذیرفتن اعضای سابق حزب «اعتدالیون» یعنی نمایندگان دربار و آریستوکراتی ایران. - بمغوف خود، بزودی به دفاع از منافع طبقه حاکم دست خواهد زد. اما، ل. مجیدزاده خواننده‌گان مجله را با فعالیت حزب دمکرات ایران که در بین مردم از شهرت معینی برخوردار بود، آشنا نمی‌کند و در باره روابط حزب دمکرات ایران و حزب «عدالت» سخنی بمیان نمی‌آورد. مشهور است که ارتباطهای حزب «عدالت» با نیروهای سیاسی مترقی ایران و نیز با گروههای دمکرات فعال در روسیه، در دوره انتشار «بیرق عدالت» بسیار ضعیف بود. علاوه بر این، کار مشترک عدالتی‌ها با دمکراتی‌ها به دلیل اختلافی بر سر برنامه، صورت نگرفت.

پیش‌گویی «بیرق عدالت» به حقیقت پیوست و حزب دمکرات تشکیلی «سازمان خود را به ابزاری در دست طبقه حاکمه ایران و امپریالیستهای انگلیسی تبدیل کرد. مجله میکوشید حزب «عدالت» را بدینک سازمان توده‌ای تبدیل کند، و نمیتوانست در نظر نگیرد که بخش اعظم جمعیت کشور را دهقانان تشکیل می‌دهند. مجله به روند آگاهی دهقانان ایران به حقوق خود توجه فراوان داشت و از همان نخستین شماره به درج یک سلسله مقاله‌هایی بنام «زمین و حقوق» پرداخت. اولین مقاله از این سری «مسئله زمین و حقوق در روسیه» نام داشت. مجله ضمن آشنا کردن خوانندگان خودبا وضع دهقانان روس اشاره می‌کرد که لغو حقوق سرواژ در روسیه به دهقانان زمین و حقوقشان را نداد «بیرق عدالت» تاکید می‌کرد: «انتظار بخشش از تزار ووزرای او ساده‌لوحانه و غیر معقولانه بود، چراکه آنها خود زمینداران بزرگی بودند. آنجا که

سلطنت هست دهقانان خواه روس و خواه ایرانی، همیشه از زمین و حقوق خویش محرومند (۱).

مجله در مقاله دوم این اندیشه را ادامه داده و زندگی دهقانان ایران را که از صبح تا شب کار میکردند اما نمیتوانستند برای خود زندگی سیری تأمین کنند، مفصلاً توصیف میکند.

باید متذکر شد که «بیرق عدالت» یکی از دلایل عقب ماندگی و فرمانبرداری دهقانان ایران را در مذهب میدید شیوه‌ای که نویسنده مقاله برای تأیید اندیشه خود استفاده میکند جالب است (این سلسله مقاله‌ها و بسیاری مقاله‌های دیگر مجله را اسداله غفارزاده مینوشت). مجله با نقل آیه‌ای از قرآن که میگوید محصول زمین از آن کسی که روی آن کار میکند، این سؤال را پیش میکشید: چگونه است که در کشوری اسلامی مانند ایران زمین به همراه افرادی که روی آن زندگی میکنند، به مالک تعلق دارد که فقط از محصول کار دیگری استفاده میکند (۲).

«بیرق عدالت» به زبان ساده و صریح توضیح میدهد که جامعه ایران به طبقات تقسیم شده و بهره‌کشی در جامعه طبقاتی يك قانونمندی است. در چنین جامعه‌ای روحانیت به منافع طبقه حاکم خدمت میکند و او را در غارت و چپاول خلق یاری میدهد.

«بیرق عدالت» در مقاله دیگر از این سری درباره نفرت دهقانان از مالکین سخن میگفت و روحیه آشتی ناپذیری ملت را اساس مبارزه سیاسی میدانست اما باید متذکر شد که مجله ضمن توجه فراوان به مسئله دهقانان پیشنهادهای مشخصی درباره کار خوب در روستا ارائه نمیداد.

«بیرق عدالت» جریان جنگ جهانی اول را بطور گسترده شرح داده و متذکر میشود که تنها انقلاب در روسیه به آن پایان میدهد. مجله در نخستین شماره‌های خود پیروزی انقلاب بورژوازی قوریه در روسیه را تبریک میگوید و رهایی خلق ایران را با آن مربوط میدانست.

در «پیام کمیته اجرائی شورای نمایندگان سربازان و غیر نظامیان در تبریز» که در مجله درج شده بود گفته میشد: «آن لحظه مطلوب فرا رسیده است که خلقهای ایران و روسیه سرانجام امکان فشردن دست برادری یکدیگر را بدست آوردند و با پیوند گروههای محکم برادری و عشق در مسیری آزاد، گام به سوی آن هدف نهایی گذاشتند که زحمتکشان سراسر جهان در آن جهت تلاش میکنند (۳).

۱ - بیرق عدالت ۱۰ ژوئن ۱۹۱۷، شماره ۱، ص. ۵.

۲ - بیرق عدالت ۲۱ ژوئن، ۱۹۱۷، شماره ۲، ص. ۴.

۳ - همانجا.

اما همانگونه که پیداست در سیاست خارجی دولت بورژوازی روسیه هیچگونه دگرگونی روی نداد. نیروهای روسیه در ایران باقی مانده و به آزار اهالی محلی میپرداختند. مجله در صفحات خود یک سلسله مطالبی منتشر ساخت که در آنها در باره خشم مردم شهرها و روستاهای ایران که سربازان روس برانگیخته بودند، صحبت میشد. در مقاله «آیا دولت روسیه استقلال ایران را بر سمیت میشناسد». مندرج در شماره چهارم - ۳۱ ژوئیه، سال ۱۹۱۷.

مجله کوشید علل این رویدادها را تجزیه و تحلیل کند. اما «بیرق عدالت» که بدرستی سیاست دولت موقت را در همه موارد محکوم میکرد، ماعت امپریالیستی آنرا افتاء نمیکرد و تنها به خواست خروج نیروهای روسیه از ایران محسود میشد. همچنین باید اشاره کرد که مجله ضمن انتقاد از سیاست دولت موقت، رابطه حزب کارگری سوسیال - دمکرات روسیه را با آن توضیح نمیداد. درحالیکه در روزهای نخست پس از انقلاب فوریه موضع حزب بلشویکها در برابر دولت موقت تعیین شده بود.

مطبوعات بلشویکی از جمله روزنامه‌های بلشویکهای باکو «کارگر باکو» - «سوسیال - دمکرات»، «همت» مطالبی در افتاء سیاست دولت موقت و مقاله‌هایی درباره تئوری لنینی انقلاب سوسیالیستی و استفاده از جنبش آزادیبخش - ملی در این انقلاب، چاپ میکردند.

حزب «عدالت» که در تماس نزدیک با کمیته حزبی بلشویکهای باکو قرار داشت نه تنها از این نوشته‌ها باخبر بود بلکه همانگونه که انقلابی برجسته ایران م. ج. پیشه‌وری (جوادزاده) در خاطرات خود مینویسد: «کارگران ایران که پی‌برده بودند رهائی خلق ایران تنها با پیروزی انقلاب پرولتری در روسیه آغاز میشود، مسلح شده و آماده شرکت در انقلاب روسیه بودند (۱)».

بدین ترتیب، حزب «عدالت» که وظیفه کمک به پرولتاریای روسیه را برای انجام انقلاب سوسیالیستی در برابر خود قرار داده بود، نتوانست از ارکان حزبی خود برای تحقق این وظیفه کاملاً بهره برداری کند.

همانگونه که در بالا اشاره شد مجله بطور نامنظم منتشر میشد. علت این امر عبارت بود از مشکلات مادی حزب و همچنین تعداد انقلابیون متخصصی که دارای دانش

۱ - پیشه‌وری (جوادزاده) م. ج. آثار منتخب. - از انتشارات روزنامه «آذربایجان»، ۱۹۶۷، ص. ۱۹۱. (بزبان آذربایجانی). - (از این پس: پیشه‌وری (جوادزاده) م. ج. آثار منتخب ...

تئوريك و تجربه سازماندهی در انتشار مطبوعات حزبی باشند. در صفوف حزب کم بود. پس از پیروزی انقلاب کبیر سوسیالیستی اکتبر اسداله غفارزاده، مدیر «بیرق عدالت»، و مدیر کمیته مرکزی حزب، فعالیت پرشوری را برای تشکیل سازمانهای محلی «عدالت» در ایران و تحکیم صفوف حزب به عمل آورد. در ماه مه سال ۱۹۱۸ اسداله غفارزاده به قصد برقراری رابطه بین نمایندگان حکومت شوروی باکو و میرزا کوچک خان رهبر جنبش جنگلی‌ها که تمام گیلان را در دست داشتند و نیز تقویت سازمانهای محلی «عدالت» در این ناحیه، وارد رشت شد. اعضای حزب ارتجاعی «استقلال ایران» و مامورین پلیس از وجود اسداله غفارزاده در رشت آگاه شده و او در همان روز بطوز ددمنشانه‌ای به هلاکت رسید. «بیرق عدالت» پس از قتل اسداله غفارزاده دیگر منتشر نشد.

«بیرق عدالت» علیرغم نواقص پیشگفته و موجودیت کوتاه مدت خود، بعنوان نخستین مجله حزب کارگران ایران در گسترش اندیشه مارکسیسم - لنینیسم در ایران و کرد آوردن زحمتکشان ایران به دور حزب «عدالت» نقش مشخصی ایفاء کرد. مجله در تمام مطالب خود پیگیرانه از منافع توده‌های کارگران و زحمتکشان ایران دفاع میکرد و یگانه ارگان مطبوعاتی بود که بزبان صریح و نزدیک با ملت و در وحله نخست با کارگران سخن میگفت و اخبار حقیقی از رویدادهای کشور را باطلاع آنها میرساند. تصادفی نبوده که مجله در بین کارگران از شهرت فراوان برخوردار بود. کارگران تا حد توانائی به مجله کمک مالی میکردند تا مجله سرپا بماند (۱). «تشکراهی» هیئت تحریریه مجله از شخصیتهای منفرد بخاطر کمکهای مالی آنها حاکی از حمایت نمایندگان روشنفکران مترقی ایران از مجله است (۲).

«بیرق عدالت» فعالیت سازمانهای فرهنگی محلی را که با سازمان کارگران ایران رابطه نزدیکی داشت بطور گسترده بازتاب میداد. در اشعار انقلابی و حماسی ن. نوری، ب. حسینی، ح. جاوید و دیگران که درصفحات مجله درج میشد، امیال و آرزوهای مردم زحمتکش ایران بیان میشد. این امر مجله را برای گروه گسترده خوانندگان جالبتر و نزدیکتر میکرد.

«بیرق عدالت» درتشکیل سازمانهای محلی حزبی «عدالت» نقش زیادی داشت. تأیید رسمی این سازمانها از طریق مجله اطلاع داده میشد.

پس از سرنگونی حاکمیت شوروی در باکو در ژوئیه سال ۱۹۱۸ - حکومت مساوات در آنجا یک رژیم ارتجاعی برقرار کرد. مداخله‌گران انگلیسی اواخر سال ۱۹۱۷ کنترل خود را بر سراسر ایران برقرار کردند و در اوت سال ۱۹۱۸ وارد باکو شدند.

۱ - بیرق عدالت، ۱۴ ژوئیه ۱۹۱۷، شماره ۳، ص. ۷.

۲ - بیرق عدالت، ۱ سپتامبر ۱۹۱۷، شماره ۵، ص. ۶.

انقلابیون ایران که همراه با بلشویکهای باکو به کار مخفی روی آورده بودند، برای گرد آوردن زحمتکشان بلور حزب و تحکیم صفوف آن، به کار تبلیغاتی در بین آنها پرداختند.

در قطعنامه‌ای که در کنفرانس عمومی حزب «عدالت» در مارس ۱۹۱۹ تصویب شد، وظایف مشخص حزب در مبارزه علیه امپریالیستهای انگلیسی، ارتجاع ایران و نیز حکومت مساوات در باکو، ذکر شده بود. برای تحقق این وظایف، حزب «عدالت» در وحله نخست انتشار ارگان مطبوعاتی خود را آغاز کرد. این روزنامه سیاسی بایدتوده‌های گسترده زحمتکشان ایران و کارگران ایرانی خارج از کشور را بلور حزب متحد میکرد. ناشران با نهادن نام «حریت» بر روزنامه خود، در فعالیت همه جانبه آن، مبارزه در راه آزادی و استقلال ملی را بعنوان خط مشی اصلی تعیین کردند.

«حریت» یک روزنامه سیاسی - اقتصادی و اجتماعی - ادبی بود که در ابعاد کوچک، دوبار در هفته و در چاپخانه «نوروز» منتشر میشد. در منابع علسی اشاره میشود که در دوران انتشار «حریت» از ۹ ژوئن سال ۱۹۱۹ تا ۲۴ ماه مه سال ۱۹۲۰ جمعا ۷۲ شماره روزنامه منتشر شد (۱). هنگام بررسی روزنامه معلوم شد که در شماره گذاری آخرین چاپهای «حریت» اشتباه رخ داده است. بطوری که روزنامه ۱۳ و ۲۱ ماه مه سال ۱۹۲۰ دارای یک شماره یعنی ۷۲ و آخرین شماره روزنامه ۲۴ ماه مه دارای شماره ۷۲ هستند، به عبارت دیگر روزنامه ۷۴ شماره منتشر شده است نه ۷۲ شماره، روزنامه تا شماره ۱۸ از سوی هیئت تحریریه و شماره‌های ۲۳-۱۹ زیر نظر یوسفزاده منتشر میشد. از شماره ۲۳ م. ج. جوادزاده (پیشروی) - مدیر «حریت» شد. از شماره ۴۸ - اول فوریه سال ۱۹۲۰ - «حریت» بعنوان ارگان کمیته مرکزی حزب «عدالت» نشر یافت.

مؤلفین حزبی ایران و آذربایجان ن. بصیر، ح. ضیاء، آ. رسولزاده، آ. ح. قارایوف، ر. آخوندوف، م. س. اردوبادی و دیگران مقالات جالبی در صفحات روزنامه درج میکردند. «حریت» در تهران، رشت، انزلی و در دیگر شهرهای ایران خبرنگاران مخصوص خود را دارا بود و در هر شماره مطالبی چاپ میکرد که زندگی سیاسی، اجتماعی و اقتصادی کشور و وضع زحمتکشان را منعکس میساخت.

مطالب «حریت» بزبانهای آذربایجانی و فارسی چاپ میشد. روزنامه در مقاله برنامه خود نوشت: «حریت» - روزنامه‌ای است که اندیشه‌

۱ - نگاه کنید به: مطبوعات بلشویکی آذربایجان در مبارزه بخاطر پیروزی حاکمیت شوروی - وزیرف. خ. ک. (بزبان آذربایجانی)، باکو (۱۹۶۱)، ص. ۴۹؛ مطبوعات ادواری در آذربایجان، ۱۹۲۰ - ۱۸۳۲ - آخوندوف، ن. باکو ۱۹۶۵، ص. ۷ (بزبان آذربایجانی).

های حزب «عدالت» ایران را منتشر میکند. «حریت» نشان دادن راه مبارزه کارگران و زحمتکشان و منعکس کردن نیازها و آرزوهای توده‌های زحمتکش را وظیفه خود قرار میدهد. «حریت» علیه نزاعهای بین ملتیی و بین دولتی حرکت میکند و علیه هرگونه جنگی که میلیونها انسان را به نابودی میکشاند و خون آنها را به خاطر اهداف اشغال-گرا نه بر زمین میریزد مبارزه میکند...

«حریت» - اولین روزنامه سوسیالیستی است که به دهقانان راه رهائی از استثمار خانها و زمینداران را نشان میدهد و توده‌های زحمتکش ایران را با حقوق خویش آشنا میکند» (۱).

از میان مسائل فراوانی که روزنامه پیش میکشید باید سه موضوع اساسی را جدا کرد: - نشر اندیشه‌های مارکسیسم - لنینیسم و برنامه حزب «عدالت» در ایران. - افشاء استبداد داخلی و امپریالیسم خارجی.

- مبارزه در راه برقراری حاکمیت شوروی در آذربایجان.

«حریت» ضمن پیش برد خط مشی اصلی حزب، کار تبلیغی و ترویجی گسترده‌ای انجام میداد و برخورد کارگران و زحمتکشان را به حادثترین رویدادهای سیاسی شکل میداد. روزنامه علل شکست انقلابهای ضد سلطنتی گذشته ایران را تجزیه و تحلیل کرده و به اهمیت مرکز واحد انقلابی اشاره داشت. «حریت» خوانندگان را با زندگی و فعالیت ک. مارکس و و. ای. لنین آشنا میکرد. روزنامه با تبلیغ شیوری مارکسیستی انقلاب در مقاله‌هایی مانند «ایدئولوژی بلشویکی» (۱۹۱۹ - شماره‌های ۱۷ - ۱۳) و «کمونیستها چه کسانی هستند و چه میخواهند» (۱۹۱۹ - شماره ۲۰) و «کار و سرمایه» (۱۹۱۹ شماره ۲۰ - ۱۹) و ... واقعیت فلسفه مارکسیسم. محتوای بعضی آثار بنیانگذاران مارکسیسم - لنینیسم را شرح میداد. روزنامه در چند شماره برنامه حزب «عدالت» را همراه با توضیحات مشروع بزبان فارسی چاپ کرد.

در شماره‌های ۲۷ - ۲۹ روزنامه «حریت» سلسله مقالات بقلم ن. بصیر زیر عنوان «ما چه میخواهیم؟» به چاپ رسید که در آنها سیاست برخی روحیات ناسیونال-لیستی حزب و عناصر انقلابی بدلیل تقسیم کارگران بر اساس هویت ملی مورد انتقاد شدید قرار گرفت. در این مقاله‌ها اهمیت فراوان اتحاد کارگران بر اساس طبقاتی آنها و ضرورت انقلاب پرولتری اشاره شده و وظایف مشخصی که در برابر حزب قرار داشت تعیین شده است...

بورژوازی ایران و روحانیت که از علاقه روزافزون مردم به حزب کارگری در مراسم بودند تبلیغات وسیعی را براه انداختند.

«حریت» که نیروی واقعی چنین نمایشی را پیشنهاد می‌کند، سریعا با يك سلسله مقالاتی زیر عنوان «سوسیالیسم و اسلام» به این حملات پاسخ داد. نویسندگان این مقاله‌ها، نعمت بحیر نخستین مقاله را اینطور آغاز کرد: مذهب وجود دارند که در برخی مسائل به سوسیالیسم بسیار نزدیک‌اند. از بین این مذاهب در حلقه نخست باید اسلام را نام برد و برخورد اسلام را به مسائل زمین و حقوق دهقانان بطور مشروح تحلیل کرد. او مینویسد:

«زمین برای انسان لازم است. همانطور که هوا و آب لازم است. این را نه فقط ما سوسیالیستها، بلکه قرآن مقدس هم تأیید می‌کند. در این صورت آیا عادلانه است در ایران که زمین تقریباً بطور کامل به خانها و بیگها تعلق دارد و کشاورزان و زحمتکشان در فقر زندگی میکنند ... رضایت داد؟».

نویسنده مقاله به مسئله حقوق توده‌های ستمکش میپردازد و توضیح میدهد که علیرغم اراده خدایان ثروت هنگفتی در دست سرمایه‌داران و زمینداران وجود دارد که به آنها حقوق و قدرت ویژه‌ای میدهد. آنها با بهره برداری از قدرت نامحدود خود می‌کشند از راه استثمار و غارت بازم بیشتر لایه‌های گسترده زحمتکشان بر ثروت خود بیافزایند. نویسنده درخاتمه مقاله میگوید: «اما همه چیز آغاز و پایان دارد. زمان گرفتاری ثروتمندان فرا رسیده است. باید ثروت و سرمایه ثروتمندان که از راه کار ستمکشان اندوخته شده ملی شود و از آنها به نفع صاحبان واقعی این ثروتها بهره‌برداری شود. نباید اجازه داد که سرمایه‌داران مردم را در مقابل یکدیگر قرار دهند و برای ثروتمند شدن زمین را به دریای آتشفشان تبدیل کنند. آنها را باید از تمام حقوق محروم کرد! زیرا زمان مجازات فرا رسیده است. حقوق و قدرت باید در دست زحمتکشان و ستمکشان باشد» (۱).

در مقاله «زحمتکشان مسلمان بخاطر حقوق خود مبارزه میکنند» چنین شرح داده میشود: «اگر از يك مسلمان سؤال شود که اکنون بویزه چه چیزی برای او ضروری است، او جواب خواهد داد: حقوق! امروز هم انقلابیون تریک‌های، عساکران هندی ندر راه خلافت مذهبی، بلکه بخاطر حقوق انسانی که نمیتوان آنها را با کلمات پوچ و فلسفه بافی عوض کرد. مبارزه میکنند ... این حقوق را میتوان فقط از راه انقلاب بدست آورد» (۲).

از بین مطالبی که به مسئله دهقانان اختصاص یافته است، مقاله م. ج. جوادزاده (پشمه‌وری) «پیام به ایرانیان» که در شماره ۱۰ - ۱۹ - ۲۱ نوامبر سال ۱۹۱۹ روزنامه درج شده، بویژه جالب است. نویسنده وضع فلاکت بار دهقانان ایران، فقر و

۱ - حریت، ۱۷ سپتامبر ۱۹۱۹، شماره ۱۹.

۲ - حریت، ۹ فوریه ۱۹۲۰، شماره ۴۹.

بی قانونی حاکم بر روستاهای ایران را توصیف میکند. به تمرکز زمینها در دست ثروتمندترین مالکین اشاره کرده و سیستم سنگین مالیاتها را که دهقانان را به فقر کامل میکشاند، مفصلا توضیح میدهد. «حریت» علت تبدیل دهقانان ایران را به سرواژ قرون وسطائی در نبودن زمین و وسائل کشاورزی در دست آنها مینماید. در مقاله گفته میشود: «اگر مسئله ارضی در آینده نزدیک حل نشود... اگر مردمی که آرزوی خوشبختی ایران را دارند و برای حل حیاتی ترین و ضروری ترین مسئله یعنی زمین از حرف به اقدامات عملی روی نیآورند. در آنصورت نیمی از مردم ایران به کشورهای خارجی مهاجرت میکنند و نیمی دیگر به تبتستان و گرسنگان تبدیل میشوند» (۱).

۳. ج. جوادزاده ضمن افساء برنامه احزاب دیگر ایران که شعار فروش زمین به قیمت عادلانه به دهقانان را پیش میکشیدند، از این «طرفداران فقرا» میسرید: دهقانی که واقعا به يك تکه نان محتاج است برای خرید زمین، حیوانات و وسائل کشاورزی از کجا پول بیاورد. «حریت» تاکتیک حزب «عدالت» را در حل این مسئله طرح میکند. حزب «عدالت» خواهان گرفتن زمین از مالک و دادن آن به دهقان است. بدین ترتیب میتوان به ستم و رورگوشی پایان داد... حزب پسران رهائی دهقانان از بند پاشران، واگذاری امور به شوراهای دهقانی را که از سوی خود دهقانان ایجاد شده باشند، ضروری میدانند و دولت باید روستارا از نظر مائشینهای کشاورزی و وسائل کاملتر کشاورزی تامین کند تا کار دهقانان سبکتر شود. همچنین باید کشاورزان را به دانش و علم کشاورزی مجهز کرد» (۲).

روزنامه راه اجرای خواستها را در انجام انقلاب و برقراری حاکمیت شوروی در ایران می‌دید.

بدین ترتیب «حریت» نیز مانند مجله «ببرق عدالت» به مسئله دهقانان توجه فراوانی داشت. اما «حریت» در تفاوت از نخستین ارگان حزب، دهقانان را فرا میخواند تا قاطمانه و متحد علیه ستم زمینداری، در راه آزادی و زمین حرکت کنند تاکتیک حزب «عدالت» را در باره مسئله زمین توضیح میداد و اهمیت تشکیل شوراهای دهقانی را متذکر میشد.

بخش زیادی از «حریت» را مقاله‌هایی تشکیل میدهد که به انتقاد از رژیم سلطنتی و امپریالیسم در ایران اختصاص یافته است. در صفحات «حریت» سیاست خودکامکی رژیم استبدادی افشا میشود. روزنامه علل بیکاری، فقر، بیسوادی، بیماریهای وسیع در کشور را در نظام دولتی موجود ایران میدید. در اوت سال ۱۹۱۹ در ایران قرارداد ایران-انگلیس که ایران را تماما تابع انگلیس میساخت به امضا رسید. امضای

۱ - حریت، ۱۹ نوامبر ۱۹۱۹، شماره ۲۲.

۲ - حریت، ۲۱ نوامبر ۱۹۱۹، شماره ۲۳.

این قرارداد گد برای ایران اسارت آور بود، موج اعتراض تمام سازمانهای سترقی ایران را به همراه آورد. «حریت» در يك سلسله مقالات، از جمله «دوستی» (۱۹۱۹ شماره ۸)، «انگلیس و ایران» (۱۹۱۹ شماره ۲۴)، «سیاست انگلیسی‌ها در ایران» (۱۹۲۰ شماره‌های ۵۱، ۴۹، ۴۲) و ... ماهیت امپریالیستی این قرارداد را شدیداً افشا کرد.

روزنامه ضمن درج «تصویبنامه» متخذ در کنفرانس حزب کارگری ایران «عدالت» که ۲۹ اوت سال ۱۹۱۹ در پاکو برگزار شد، صدای اعتراض کارگران ایران را علیه این قرارداد ننگین به گوش همه خوانندگان خود رساند. «حریت» تمام مواد قرارداد را شرح داده و در مقاله «انگلیس و ایران» کوشید سیاست انگلیس در ایران را کاملاً روشن کند. روزنامه انگیزه‌های حقیقی این قرارداد تحمیلی به ایران را در وحله اول در موقعیت جغرافیائی ایران که «دیواری» برای هند - مستعمره ژرمنند و بازرگانی انگلیس و نیز در همسایگی آن یاروسیه شوروی میدید همانطور که روزنامه توضع میدهد، این قرارداد همزمان با وابستگی مستعمراتی ایران، این کشور را به سکوی بداخله علیه شوروی تبدیل میکرد که جهت تحکیم موقعیت استعمارگران انگلیسی در ایران و انجام عملیات نظامی علیه روسیه شوروی میتوانست مورد استفاده قرار گیرد. «حریت» متذکر میشد که قرارداد ایران - انگلیس را نه تنها خلق ایران بلکه نیروهای مترقی سراسر جهان آنرا محکوم میکنند، اختلافات بین کشورهای امپریالیستی مانند فرانسه، ایالات متحده آمریکا و دیگران را که به نفت ایران علاقمندند، تشدید کرده است.

«حریت» با تأکید بر این که انگلیسها داوطلبانه از ایران خارج نمیشوند، نوشت: «تا زمانی که ملت ایران سلاح بدست نگیرد و دشمن استقلال خود یعنی انگلیس را از کشور بیرون نراند، نمیتوان ایران را کشور مستقل نامید. و به همین دلیل ما ملت ایران را به انقلاب فرا میخوانیم». (۱) روزنامه همچنین سیاست اشغالگرانه انگلیس در آذربایجان قفقاز و نقش اصلی فرماندهی در قتل ۲۶ کمیسر پاکو را افشا میکرد. «انگلیسها دوستدار طلای سیا یعنی نفت که مانند رودخانه در آذربایجان جریان دارد، هستند نه شیوائی زبان آذربایجانیها، این هدف اصلی کشانده شدن آنها به قفقاز است، و اگر آنها به این هدف دست یابند در آنصورت آذربایجان در حرف مستقل میماند، مانند استقلال هند، افغانستان و مصر» (۲).

مبارزه در راه برقراری حاکمیت شوروی در آذربایجان یکی از موضوعات اصلی بود که «حریت» پیش میکشید. روزنامه زندگی سیاسی و اجتماعی آذربایجان را

۱ - حریت، ۲۱ اکتبر ۱۹۱۹، شماره ۲۴.

۲ - حریت، ۸ ژوئیه ۱۹۱۹، شماره ۸.

سنگس میگرد و در باره روسیه شوروی مفصلاً توضیح میداد. در صفحات آن بخصوص دومین سالگرد انقلابات کبیر سوسیالیستی اکتبر و پنجاهمین سالگرد تولد وی. لنین جشن گرفته شده است. هنگامیکه نیروهای دنیکین در ماه مه ژوئن سال ۱۹۱۹ داغستان را تصرف کردند و ماور اقفقاز را در معرض خطر حمله قرار دادند، «حریت» نقش بزرگی در بسیج کارگران آذربایجانی و ایرانی برای دفاع از آذربایجان ایفا کرد. «حریت» در مقاله‌های «تحت خطر» (سال ۱۹۱۹ شماره ۱۲) - «در باره دنیکین» (سال ۱۹۱۹ شماره ۲۸) - «در باره مسئله داغستان» (سال ۱۹۲۰ شماره ۵۴) و دیگر مقاله‌ها، ضمن حمله به سیاست ضد انقلابی دولتهای گرجستان، آذربایجان و ارمنستان که دروازه‌های ماورا اقفقاز را بروی دنیکین گشودند، همه زحمتکشان را به کمک به خلق داغسان که قهرمانانه با دشمن در نبرد بود فراخواند. از بین مطالب «حریت» درباره آذربایجان بویژه باید مقاله‌هایی را که به مسئله ملی پرداخته بود، نام برد. روزنامه در مقاله «چه کسی مقصر است؟» زد ر خوردهای بین ملیتی را که در مارس سال ۱۹۲۰ در برخی مناطق قراباغ و نیز در نخجوان و اردوباد و در بخش کوهستانی از بخش گنجه رخ داده بود به شلت محکوم میکند و توضیح میدهد که سیاست برانگیختن دشمنی بین ملیتیا و نزاعهای برادرکشی به سود چه کسی است. «مقصرین درگیری ارمنیا - آذربایجانیها، خلقهای ارمنی و آذر-بایجانی نیستند... اما مقصرینی وجود دارند. تنها با از بین بردن آنها یعنی دولتهای مساوات و دانشناک و پایان دادن به سیاست ضد خلقی و ضد ملی آنها میتوان به دشمنی ملی بی مفهوم و زیانبار برای زحمتکشان هر دو خلق، پایان داد» (۱).

«حریت» به مقالات کلی سیاسی اکتفاء نکرده در صفحات خود، نامه‌ها و مطالب جداگانه‌ای را که از شهرها و روستاهای آذربایجان درباره قربانیان، ویرانیا و فلاکتیهای فراوان ناشی از درگیری ملی هر دو خلق دریافت کرده، درج میکند. روزنامه اشعاری را که دوستی چند صد ساله خلقهای آذربایجان و ارمنی را میستوند، چاپ میکرد.

«حریت» ضمن افشاء سیاست دولت مساوات که کارگران روس و آذربایجان را در برابر هم قرار میداد، شرح میداد که حکومت مساوات آذربایجان از سوی امپریالیسم انگلیس کنترل میشود و بهترین گواه این امر ناتوانی مساواتی‌ها برای برداشتن حتی یک کام در عرصه سیاست خارجی، بخصوص در رابطه با روسیه شوروی، «حریت» در مقاله «نباید اشتباهات گذشته را تکرار کرد» (۱۹۲۰ - شماره ۶۸) ضمن توضیح سیاست مساواتی‌ها که هرگونه پیشنهادی از سوی جمهوری فدراتیو روسیه شوروی که دولت‌بورژوازی آذربایجان را مرعوب میساخت، میدید. روزنامه ضمن افشاء مساواتی‌ها که

حفظ رژیم ارتجاعی خود را در نوکری برای امپریالیستهای خارجی میدیدند. سیاست‌سالی روسیه شوروی را که لنین ارائه داده بود، بندرتی شرح داده و کارگران دهقانان آذربایجانی را به مبارزه برای رهائی از ستم بورژوا - ملاکی، در راه استقلال ملی و دولتی و بر خورداری کامل از آن آزادی که روسیه شوروی به آنها اعطاء میکرد، فرامیخواند.

«حریت» به برقراری رابطه نزدیک با خوانندگان توجه فراوان داشت و از آنها دعوت میکرد فعالانه در کار روزنامه خود شرکت کنند. از نشریه بطور کاملتری برای تحکیم حزب بهره گیرند و نویسندگان جوان را در مغفوف خود پرورش دهند. «حریت» در پیام «از طرف هیئت تحریریه» که در روزنامه ۳۱ دسامبر سال ۱۹۱۹، شماره ۴۱ درج شد، اعلام کرد که تنها همکاری خود خوانندگان میتواند تقاضاهای کارگران را بر آورده سازد.

هیئت تحریریه از کارگران ایرانی تقاضا میکرد تا در باره آخرین اخباری که از طریق نامدهای دریافتی از ایران بدست می‌آوردند به روزنامه اطلاع دهند و در مورد زندگی خانواده و آشنایانشان که در ایران مانده بودند و درباره خود کارگران و مبارزه آنها در راه حقوقشان شرح دهند. «حریت» بسرعت در بین خوانندگان خود اعتبار مییافت خشم و حملات حکام محلی و ارتجاع ایران را بر می‌انگیخت. در مقاله دوم ژانویه ۱۹۲۰، شماره ۴۲ روزنامه، در این باره به تفصیل سخن رفته است. روزنامه دارای بخشهای ثابت خود مانند «زندگی کارگری»، «مطبوعات»، «نامه‌ها» و غیره، بود.

در بخش «زندگی کارگری» عمدتاً مطالبی درباره کار و زندگی کارگران ایرانی ساکن باکو، رشد تشکل و آگاهی - و اعتصابات اقتصادی و سیاسی آنها نشر مییافت. در روزنامه درباره انجام کار فرهنگی بین کارگران و فعالیت کلوبهای کارگران مطالب سبمی نوشته میشد. در بخش «مطبوعات»، «حریت» به حملات مطبوعات ضد انقلابی و ارتجاعی درباره مسائل گوناگون سیاسی پاسخ میداد.

«حریت» در مقاله‌هایی چون «جراید ایران و آذربایجان» (۱۹۱۹ شماره ۳۰) - «مطبوعات و سانسور» (۱۹۲۰ شماره ۵۱) - «تعطیل جراید کارگری» (۱۹۲۰ شماره ۶۰) و ... به اصطلاح «آزادی مطبوعات» را که جراید ایرانی با مدای بلند فریاد میکردند، افشاء کرده و به سانسور شدید، تعطیل جراید کارگری و پیگرد مجله مشهور طنز «ملا نصرالدین» اشاره میکند و متذکر میشود که نه پیگردهای شدید پلیسی و نه ممنوعیتهای دولت مساوات نمیتوانند راه بیان حقیقت و اندیشه‌های آزادی را سد کنند. روزنامه در بخش «مطبوعات» همچنین از فعالیت مطبوعات مرفقی سخن میگفت و در باره انتشارات حزب «عدالت» در دیگر شهرها، خبر میداد.

قسمتهای کوتاهی که در بخش «نامه‌ها» جای میگرفت، حاکی از شهرت و پیوند نزدیک «حریت» با سازمانهای محلی حزب در ایران بود. مثلاً در نامه‌ای که از کمیته

حزبی تهران درباره بخش اسناد و نشریات «عدالت» در بین مردم شهر که موفقیت بزرگی داشت، سخن رفته بود. در این نامه گفته می‌شد، اعلامیه‌هایی که توسط کمیته حزبی چاپ شده به افزایش علاقه زحمتکشان تهران کمک می‌کنند. نوشته‌های تشکر آمیزی که مردم روی دیوار در کنار اعلامیه چسباندند، گواه این امرند (۱). چنین نامه‌هایی از آستارا، رشت و دیگر شهرهای ایران به اداره روزنامه «حریت» ارسال می‌شد.

روزنامه در بخش «نامه‌ها» همچنین به سؤالات کارگران، در صورتیکه برای تعداد زیادی از خوانندگان جالب بود، پاسخ میداد.

«حریت» مسائل فرهنگ، ادبیات و هنر را به تفصیل شرح میداد، اشعار شعرای مشهور ایرانی و آذربایجانی مانند آ. وحید، ن. نوری، آ. غمکسار و دیگران را چاپ میکرد و در باره کار انجمنهای فرهنگی و نمایشاتی که در گروههای تئاتر در کلوبهای کارگران به اجراء درمیآمد، سخن میگفت.

مطالب «حریت» از لحاظ تنوع سبک از یکدیگر متمایز بودند. در صفحات آن مقاله‌ها، تحلیل‌ها، طنزهای سیاسی، بررسی نامه‌ها و اخبار بچاپ میرسید.

«حریت» با درك نقش مؤثر اخبار، میکوشید خوانندگان خود را با مهمترین رویدادهای روز آشنا کند. هر روز ۱۵ - ۱۰ خبر در صفحات خود به چاپ میرساند. روزنامه زیر عنوان «اخبار مهم سه روزه»، «اخبار»، «اخبار از سطوبات خارجی» در دو - سه جمله اخبار مهم جهان و اعتصابها و تظاهرات کارگران خارجی را گزارش میداد و در اخباری که زیر عنوان «در ایران»، «اخبار باکو»، «در داغستان» درج میشد. «حریت» از رویدادها، تحلیل کوتاهی می‌داد.

پس از تعطیل روزنامه‌های مارکسیستی باکو روزنامه «حریت» تنها روزنامه‌ای بزرگان آذربایجانی بود که در مارس - آوریل سال ۱۹۲۰ وظایف نشریات مارکسیستی باکو را به عهده خود گرفت. مبارزه را بگونه‌ای شایسته ادامه داد و در شماره ۶۹ در ۳۰ آوریل سال ۱۹۲۰ پیروزی انقلاب آوریل در آذربایجان را تبریک گفت.

پیروزی انقلاب سوسیالیستی در آذربایجان تکان نیرومند به رشد جنبش آزادی - بخش ملی در ایران داد. انقلابیون ایران از شرایط استفاده کرده سازمانهای محلی حزب «عدالت» را که مخفیانه در ایران فعالیت میکردند، در مرکز واحد و تشکیلات حزب کمونیست ایران ادغام کردند.

در مطالب شماره‌های ۷۴ - ۶۹ که عمده‌ها به زبان فارسی منتشر شده است، وظایف مشخص در برابر سازمانهای محلی «عدالت» برای وحدت آنها به دور حزب و تدارك انقلاب سوسیالیستی نهاده شده است.

در پیام «به رفقای ایرانی» (۱۹۲۰ شماره ۶۹) روزنامه اشاره کرده است که

پیروزی حاکمیت شوروی در آذربایجان دوران نوینی در برابر سراسر خاور زمین گشوده است و مینویسد: «رفقا، زمان آن رسیده است که ما کارگران ایران نیز بیاخریم، سیتنگها برپا کنیم، سازمانها بوجود آوریم، راهپائی را که انقلاب سرخ را به ایران میاورند بیابیم و بدین ترتیب به مطلوب برسیم» (۱). در همان شماره در پیام «به زحمتکشان ایرانی ساکن آذربایجان» (شوروی) وضع دشوار کارگران ایرانی مقیم آذربایجان را شرح داده و میگوید که کارگران مورد تحقیر دولت مساوات و فریب کنسولگری ایران هستند و از حقوق ابتدائی نیز برخوردار نمیباشند. «حریت» در برابر آنها دو وظیفه عمده را قرار میدهد:

۱ - حمایت از حاکمیت شوروی در آذربایجان و کمک به تثبیت آن.

۲ - تقویت روحیه انقلابی در ایران و ایجاد زمینه و شرایط برای انقلاب (۲). آنها میگویند انقلاب اکتبر را در شرایط ایران کبھی کنند، این ویژگی، خصوصیت تمام جنبشهای کمونیستی کشورهای خاور زمین بود، در صورتیکه و. ای. لنین بارها اشاره کرده است که انقلاب را نمیتوان صادر کرد و انقلاب اجتماعی تنها هنگامی ممکن است که کاملاً پخته و آماده شود. پس از آنکه پرولتاریا از بورژوازی خودی جدا شده و آماده میشود که رهبری را از راه مبارزه بدست خود بگیرد.

کمونیستهای ایران در نظر نداشتند که بخش اعظم جمعیت ایران کارگرانی که مکتب مبارزه طبقاتی را دیده باشند نیستند. اکثریت عظیم اهالی ایران را دهقانان تشکیل میدهند. بنابراین در ایران در وحله اول انقلاب بورژوا - دمکراتیکی که امپریالیسم جهانی و فئودالهای محلی را نشانه گرفته باشد، ضروری بود.

اما در کنگره اول حزب بر اساس تزه‌های معروف و. ای. لنین در مورد مسائل ملی و مستعمراتی (۳)، اشاره شد که زمان انقلاب سوسیالیستی در ایران فرا نرسیده و از مواضع برخی کمونیستهای ایران که فعالیت عملی آنها بورژوازی ملی را از جنبش ضد امپریالیستی دور کرده بود، انتقاد شد (۴). این اشتباه بعدها در صفحات مطبوعات اصلاح شد و مسئله انقلاب بورژوا - دمکراتیک در نشریات حزبی بدرستی طرح شد.

۱ - حریت، ۳۰ آوریل، ۱۹۲۰، شماره ۶۹.

۲ - همانجا.

۳ - و. ای. لنین، تزهائی به دومین کنگره انترناسیونال کمونیستی، کلیات آثار جلد ۴، ص. ۶۱ - ۱۶۸.

۴ - نخستین کنگره کمونیستهای ایران - مجله «انترناسیونال کمونیستی»، ۱۹۲۰، شماره ۱۴، ص. ۲۸۹۱ - ۲۸۹۲. (بزبان روسی) - (از این پس، انترناسیونال کمونیستی...).

در ماه ژوئن سال ۱۹۲۰، روزنامه «حریت» که وظایف عمده ارگان حزب را به انجام رسانده بود، پس از ۷۴ شماره به کار خود پایان داد.

«حریت» در بین نشریات حزب «عدالت» جای ویژه‌ای دارد. «حریت» به خط مشی سیاسی خود که از نخستین شماره‌ها اعلام کرده بود وفادار ماند و از نظر سانس، ثابت و پی‌گیر و ارگان منظم حزب بود. روزنامه بایبوزی از اندیشه‌های مارکسیستی، لنینیستی در تحقق برنامه حزب «عدالت»، جذب گروه وسیع زحمتکشان ایران بمبارزه در راه آزادی و نیز بفراری حاکمیت شوروی در آذربایجان نقش بزرگی بازی کرد. مطالب «حریت» از لحاظ محتوای عمیق اصولیت، طرح مشخص مسائل، زبان ساده و سریع و جدی متمایز میشدند. سولقین حزبی م. ج. جوادزاده، ن. بمیر، ح. ضیاء و دیگران در صفحات «حریت» رشد و تکامل یافتند و بعدها مدیران نشریات گوناگون کمونیستی شدند. پاره‌ای از موضوعها و عنوانهای «حریت» که تأثیر فراوانی میبخشیدند، سنن آینده همه مطبوعات کمونیستی ایران شدند.

همانگونه که اشاره رفت، بسیاری از ایرانیان مهاجر در ترکستان بسر میبردند و حزب «عدالت» کار تشکیلاتی، سیاسی - توده‌ای و فرهنگی وسیعی را در بین آنها انجام میداد. ا. م. ماتویف در مقاله «انقلاب کبیر سوسیالیستی اکتبر و ایرانیان مهاجر در ترکستان (سالهای ۱۹۲۱ - ۱۹۱۸)» مینویسد: «برای نابودی بیسوادی در همه جا مدارس، سازمانهای فرهنگی و آموزش برای جذب ایرانیان مهاجر تشکیل میشود. روزنامه‌هایی بزبان فارسی آغاز به انتشار می‌کند (البته خیلی نامنظم)» (۱). اما آ. م. ماتویف اطلاعات مشخصتری درباره این روزنامه‌ها نمیدهد.

در سال ۱۹۱۹ در ترکستان دو نشریه کمونیستی بزبان فارسی منتشر می‌شد. «شعله انقلاب»، ارگان کمیته ناحیه سمرقند و اولین مجله تاجیکی بود که در سالهای ۱۹۲۱ - ۱۹۱۹ بزبان فارسی منتشر میشد. این مجله عمدتاً برای ساکنان باغ شمال سمرقند که قریب ۱۵ هزار زحمتکش ایرانی در آن بسر میبردند و بخش اصلی جمعیت این ناحیه را تشکیل میدادند، نشر میافت (۲).

-
- ۱ - آ. م. ماتویف، انقلاب کبیر سوسیالیستی اکتبر و ایرانیان مهاجر در ترکستان (سالهای ۱۹۲۱ - ۱۹۱۸) - آثار انستیتوی تاریخ حزب جنب کمیته مرکزی حزب کمونیست ترکمنستان، ۱۹۵۹، شماره ۶، ص. ۱۴۱. (بزبان روسی).
 - ۲ - مجله «شعله انقلاب»، ۲۴ فوریه ۱۹۲۱، شماره ۶۹، ص. ۴، (از این پس شعله انقلاب ...).

دومی - روزنامه «نجات» بود که در پایان سال ۱۹۱۹ آغاز به انتشار کرد. این روزنامه را شعبه سیاسی شورای نظامی - انقلابی ماوراء خزر زیر نظر یوسف تاجبخش زاده منتشر میکرد. روزنامه در نواحی و شهرهای ایران پخش میشد و در امر تقویت جنبش آزادیبخش - ملی و مبارزه علیه سیاست استعماری امپریالیسم انگلیس در ایران از اهمیت فراوان برخوردار بود.

ی. ناصرلی در مقاله‌ای که در روزنامه «ترکمنستان» ۱۵ ماه مه سال ۱۹۲۳ درج نموده چنین مینویسد: «روزنامه از نظر فنی هنوز خیلی از حد مطلوب دور بود. اما با حرکت فعال برای انقلاب در خاور زمین و ایران در عصر خود نقش بسیار برجسته‌ای ایفاء کرد». متأسفانه حتی يك شماره از روزنامه «نجات» یافت نشده است. بنابراین دادن اطلاعات دقیقتر در باره روزنامه و ناشرین آن غیر ممکن بنظر میرسد. در اطلاعات ناچیزی که در باره روزنامه «نجات» بدست آمده است اشاره نمیشود که روزنامه ارگان حزب «عدالت» بود. اما در اخباری که در همان مقاله ناصرلی درباره ارگان حزب «عدالت» - «بیرق عدالت» آمده است، انتشار این روزنامه را از سوی کمیونستهای ایران، تأیید می‌کند.

در مقاله اشاره میشود که «بیرق عدالت» بجای روزنامه «نجات» که تعطیل شد، انتشار می‌یابد (۱).

غلام مدلی حروفچین سابق این دو روزنامه که اکنون رجل شایسته فرهنگ آذربایجان و پیش کسوت حزب است و با بسیاری از عدالتی‌هائی که در عشق آباد فعالیت میکردند، از جمله با مدیر روزنامه «نجات» یوسف تاجبخش زاده آشنا بود، او در گفتگو با نویسنده درباره انتشار روزنامه‌های «نجات» و «بیرق عدالت» در عشق آباد از سوی کمیونستهای ایران چنین شرح میدهد: بجای روزنامه تعطیل شده «نجات» در عشق آباد روزنامه «بیرق عدالت» - ارگان حزب «عدالت» آغاز به انتشار کرد. روزنامه از اواخر ماه مارس تا پایان سال ۱۹۲۰ هر ده روز يك بار منتشر میشد.

«حریت» ضمن تبریک بمناسبت انتشار اولین شماره روزنامه، اطلاع داد که در

۱- روزنامه «ترکمنستان». ۱۵ مه سال ۱۹۲۲، شماره ۴۸، (بزبان ترکمنی)،

(از این پس: ترکمنستان...).

این شماره «پیام و. ای. لنین به خلقهای خاور زمین» (۱) و مطالبی درباره زندگی مردم ایران منتشر شده است (۲).

هدف مقاله‌های اصلی روزنامه افشای سیاست استعماری امپریالیسم انگلیس در خاور زمین بود. تا سپتامبر سال ۱۹۲۰ «بیرق عدالت» با تیراژ ۴۰۰۰ نسخه منتشر میشد. تیراژ شانزدهمین شماره در ۱۷ سپتامبر سال ۱۹۲۰ - ۳۰۰۰، شماره ۱۷ در ۱۸ سپتامبر ۱۹۲۰ - ۱۰۰۰ و شماره ویژه جشن در ۲۷ اکتبر سال ۱۹۲۰ - ۲۰۰۰ نسخه بود. روزنامه در کشورهای هم‌مرز با ترکمنستان یعنی در ایران و افغانستان پخش میشد (۳).

به نظری، نامرئی «بیرق عدالت» ... هیچ سودی برای مطبوعات به همراه نیاورد چرا که مطالب آن کم محتوا بود و سبک هنری مدیران آن نوآوری نداشت. پس از شماره هیئت تحریریه روزنامه تغییر کرد و محتوای آن بهتر شد. اما روزنامه پس از بازگشت ناشرین به ایران، به کار خود پایان داد (۴). متأسفانه تلاش برای یافتن حتی یک شماره «بیرق عدالت» هم بی نتیجه ماند.

بدلیل نبودن اطلاعات دیگر در آرشیوهای حزبی جمهوریهای آسیای میانه و آذربایجان درباره این نشریات «عدالت»، توضیح مفصل‌تر در باره آنها غیرممکن است کمونیستهای ایران که به تأثیر فراوان گفته‌های کتبی پی برده بودند، علاوه بر مطبوعات نوبتی تعداد زیادی جزوه و اعلامیه چاپ میکردند که هم در بین کارگران ایرانی در روسیه و هم در خود ایران پخش میشد. به کمک فعالان کمونیستهای ایران بوری مرگری سازمانهای کمونیستی خلقهای خاور زمین که در سال ۱۹۱۸ در مسکو تشکیل شده بود، در مدت کوتاهی تعداد زیادی جزوه و اعلامیه به چاپ رساند. مثلاً «پیام» به زحمتکشان مسلمان روسیه و خاور زمین» در ۱۰۰۰۰۰ نسخه منتشر شد و همچنین جزوه‌های «لفو صالح برست»، «قانون اساسی جمهوری فدراتیو روسیه شوروی»، «پیام به جوانان زحمتکش خاور زمین» بزبان فارسی منتشر شد. تعداد زیادی جزوه و اعلامیه بزبان آذربایجانی بچاپ رسید (۵).

-
- ۱ - منظور سخنرانی و. ای. لنین در کنگره سراسری روسیه سازمانهای کمونیستی خلقهای خاور زمین است (۲۱ نوامبر - ۳ دسامبر سال ۱۹۱۹).
 - ۲ - حریت، ۱۴ آوریل، ۱۹۲۰، شماره ۶۵.
 - ۳ - آناگوراف، م. د. مختصری از تاریخ مطبوعات ترکمنستان شوروی - عشق-آباد، ۱۹۶۲، ص. ۲۲ (بزبان ترکمنی).
 - ۴ - ترکمنستان - ۱۵ مه ۱۹۲۳، شماره ۴۸، (بزبان ترکمنی).
 - ۵ - پلاستون، و. ن. شرکت زحمتکشان ایران در جنگ داخلی روسیه - مجله «خلقهای آسیا و آفریقا»، ۱۹۷۲، شماره ۲، ص. ۶۱، (بزبان روسی).

مطبوعات حزب کارگری ایران - «عدالت» جای ویژه‌ای را در تاریخ جنبش کارگری و کمونیستی ایران اشغال میکند. نشریات حزب علیرغم پاره‌ای اشتباهات و کمبودها نقش بزرگی در نفوذ و گسترش اندیشه‌های مارکسیسم - لنینیسم در ایران ایفاء کردند. آنها با سخنان حقیقی و شجاعانه خویش به رشد روحیات انقلابی توده‌ها کمک کردند. در پرتو فعالیت آنها، گروه‌های کمونیستی در تبریز، زنجان، رشت، اردبیل، آستارا، مشهد، تهران، مازندران و در شهرهای دیگر تشکیل شد و در سال ۱۹۲۰ حزب «عدالت» در ایران دارای ۱۵ هزار نفر عضو بود (۱).

ارگانهای مطبوعاتی در ماوراء قفقاز و ترکستان در تربیت یک نسل کامل از کارگران ایرانی نقش بزرگی داشتند. این کارگران انقلابی که از افرادی عقب مانده، تپیدستان تحقیر شده که بدنبال کار مجبور به ترک مین شده بودند، به بخش آگاه و از نظر سیاسی باسواد پرولتاریای نوظهور ایران تبدیل شدند و هسته گروه‌های انقلابی در نهضت آزادی بخش - ملی کیلان در سالهای ۱۹۲۱ - ۱۹۲۰ را تشکیل دادند.

۳. مطبوعات کمونیستهای ایران در ماوراء قفقاز و ترکستان

در اولین کنگره حزب کمونیست ایران همزمان با مسائل دیگر، مسئله مطبوعات حزبی نیز مورد بحث قرار گرفت. م. ج. جوادزاده نویسنده و پوبلیسیست مشهور در این باره سخنرانی کرد، کنگره وظایف زیر را در برابر مطبوعات حزبی نهاد: یافتن اشکال لازم برای تبلیغ و ترویج اندیشه‌های انقلابی و کمک به نزدیکی کارگران و دهقانان، آشنا کردن مردم ایران با شیوه‌های مبارزه طبقاتی، سوق افکار عمومی علیه رژیم شاه و اسپریالیسم انگلیس (۲).

در بین ۱۵ عضو کمیته مرکزی حزب که از طرف کنگره برگزیده شدند، روزنامه - نگاران با تجربه‌ای چون م. ج. جوادزاده، نعمت بصیر و کامران آقازاده بودند. آنها پس از کنگره بی درنگ اقدام به انتشار ارگان کمیته مرکزی حزب یعنی روزنامه «کمونیست ایران» کردند. تصمیم گرفته شد، روزنامه در شهر رشت - مرکز استان کیلان منتشر شود.

۱ - سلطانزاده، در باره حزب کمونیست ایران - انترناسیونال کمونیستی، ۱۹۲۰ شماره ۱۳، ص. ۲۵۵۲ - ۲۵۵۱ (بزیان روسی).

۲ - آرشیو تاریخ حزب شعبه آذربایجان ... کنجینه ۱۱، سیاهه ۱، پرونده ۸۴، ورق ۱۴.

در آغاز سال ۱۹۲۰ بسیاری از کارگران و زحمتکشان ایران به میهن بازگشتند. اما در ماوراء قفقاز، ترکستان و در برخی شهرهای دیگر روسیه هنوز هزاران ایرانی باقی مانده بودند. بمنظور جذب آنها به جنبش انقلابی و متحد کردن شان بدور حزب بایستی در بین آنها کار حزبی - سیاسی و تبلیغاتی انجام میشد. مسئله ضرورت انتشار ارگانهای مطبوعاتی حزب در خارج از کشور به شکل حادی در برابر حزب کمونیست ایران قرار گرفت.

سازمان حزب ابراهیم علیزاده یکی از اعضای فعال خود و شرکت کننده در انقلاب کیلان را به تفلیس اعزام کرد. او در آنجا همراه با م. س. کرمانشاهلی روزنامه «عدالت» را منتشر ساخت. بطوریکه از نامه‌های ابراهیم علیزاده به ت. آ. ابراهیم‌اف (شاهین) بر می‌آید روزنامه «عدالت» ۲۰ شماره منتشر شد. روزنامه از راه جلفا به تبریز و از باکو به کیلان و حتی به تهرآن فرستاده میشد (۱).

متأسفانه حتی يك شماره از این روزنامه دریافت نکردیم و مجبوریم تنها به اطلاعاتی که در مقاله ت. ا. ابراهیم‌اف (شاهین) «از تاریخ مطبوعات کارگری در ایران» آورده شده است، اکتفاء کنیم.

اولین شماره «عدالت» در ۱۰ ژوئن سال ۱۹۲۱ از چاپ خارج شد. در سرمقاله این شماره روزنامه سمت فعالیت خود را چنین تعیین میکند: «هنگامی که افق سیاسی ایران را ابرهای تیره پوشانده، روزنامه «عدالت» که در پایتخت گرجستان - شهر تفلیس - منتشر میشود وظایف زیر را در برابر خود قرار میدهد: - نشر افکار انقلابی در بین توده‌های ستمکشان زحمتکش، آشنا کردن آنها با آرمانهای عالی و ثوری انقلاب، اجتماعی و کمونیسم و باتاکتیک حزب کمونیست ایران و متحد کردن آنها زیر پرچم عدالت‌و آزادی، آزاد کردن ایران از بند دشمنان خارجی و داخلی» (۲). مطالب «عدالت» به زبانهای فارسی و آذربایجانی چاپ میشد. میرسیف الدین کرمانشاهلی، کمونیست مشهور ایران و یکی از نخستین اعضای حزب کارگری «عدالت» در تهیه بخش آذر-بایجانی روزنامه شرکت فعالی داشت. در صفحات این روزنامه اغلب اشعار علی امیر خیزی رجل فعال حزب کمونیست ایران که در انقلاب سالهای ۱۹۱۱ - ۱۹۰۵ ایران هم شرکت داشت چاپ میشد.

-
- ۱ - ابراهیم‌اوف ت. آ. (شاهین). ورقی از تاریخ مطبوعات کارگری ایران. - آثار علمی انستیتوی شرق شناسی آکادمی علوم جمهوری شوروی سوسیالیستی آذربایجان، جلد ۴، باکو، ۱۹۶۳، ص. ۲۲ - (بزبان آذربایجانی) - (از این پس: ابراهیم‌اوف (شاهین)، مقاله نامبرده ...)
 - ۲ - ابراهیم‌اوف (شاهین)، مقاله نامبرده، ص. ۲۲.

در نشست عمومی کمونیستهای ایران که در آغاز سال ۱۹۲۲ برگزار شد، بوروی خارجی در باکو تشکیل شد که باید در میان زحمتکشان ایرانی مقیم خارج به کار سیاسی - فرهنگی بپردازد و آنها را به حزب متحد بگرداند.

از اعضای کمیته مرکزی - حمید سلطانی، کامران آقازاده و نعمت بصیر که تمام عمر، در ارگانهای حزبی فعالانه شرکت جسته و نقش بزرگ سازمانگری برای مطبوعات قائل بودند، در ترکیب بوروی خارجی وارد شدند.

آنها برای انجام وظایفی که در برابر بوروی خارجی حزب کمونیست ایران قرار داشت پیش از هر چیز اقدام به انتشار نشریه حزبی کردند. بطوریکه در ۱۶ اوت سال ۱۹۲۲ در باکو اولین شماره ارگان ثوریک کمیته مرکزی حزب کمونیست ایران بنام «آزادی ایران» منتشر شد. «آزادی ایران» یک مجله ادبی، اقتصادی و اجتماعی - سیاسی بود که دوبار در ماه به زبانهای فارسی و آذربایجانی چاپ میشد (۱). تنها شماره اول این مجله در دست است و درباره شماره‌های بعدی «آزادی ایران» همانند دیگر نشریات خارجی حزب کمونیست ایران در این دوران اطلاعی در دست نیست.

د. آقازاده، ن. بصیر و م. علی‌خانف، عضو هیئت تحریریه بودند. اولین شماره «آزادی ایران» در ۱۶ صفحه منتشر شد. مطالب این شماره از لحاظ تنوع مسائل طرح شده، بسیار جالب است. در مقاله «هدفی که ما دنبال میکنیم» مشی سیاسی خود را بیان کرده و مینویسد: در «صفحات مجله اندیشه‌های کمیته مرکزی حزب کمونیست ایران و وضع دشواری که استبداد سلطنتی در کشور فراهم آورده است منعکس خواهد شد. مجله خواننده را با شرایط سخت و تحمل ناپذیری که زحمتکشان ایران در آن بسر میبرند، آشنا میکند و تلاش خواهد کرد طرق رهائی از بردگی و فلاکتی را که زحمتکشان به آن دچارند نشان دهد.

«آزادی ایران» علیه اشغالگران خارجی و عوامل آنها یعنی تمام مقامات دولتی که به حقوق سیاسی و اقتصادی و فرهنگ کهن مردم ایران خیانت میکنند، مبارزه بیرحمانه‌ای خواهد کرد» (۲). در مقاله همچنین اشاره میشد که در صفحات مجله آثار ادبی که در آنها تاریخ کهن ایران از سوی نویسندگان ستوده شده و آرزوها و امیال زحمتکشان ایران بازتاب یافته، جای فراوانی را اشغال خواهند کرد. در یکی از مقالات مجله قیامبا و شورشهای اخیر که اغلب ولایات ایران را فرا گرفته بود بررسی شده و نویسنده متذکر گردیده است که پس از پیروزی انقلاب اکثر کشور ایران کاملاً زیر تسلط امپریالیستهای انگلیسی قرار گرفت. دلان انگلیسی ضمن سرکوب هر گونه تلاش و مبارزه توده‌ها میکوشند روحیه انقلابی مردم را خفه کرده ایمان به پیروزی انقلاب

۱ - آزادی ایران، ۱۶ اوت ۱۹۲۲، شماره ۱، ص. ۱.

۲ - همانجا.

ایران را در آنها از بین ببرند، بنابراین این مجله معتقد بود که باید برای کار، در بین زحمتکشان ایران ابزار ویژه‌ای یافت که انجام فعالیت تبلیغی و ترویجی اندیشه‌های خلقی و کمونیستی را ممکن سازد.

نویسنده مقاله همچنین اشاره می‌کرد: «با در نظر گرفتن این‌که مردم ایران عمدتاً عقب مانده و دهقانان پراکنده‌ای هستند که تحت نفوذ روحانیت و ستم انگلیسی‌ها قرار دارند، من معتقدم که باید موقتاً از فکر انقلاب اجتماعی صرف نظر شود. امروز اگر در ایران زمینه‌ای هم برای انقلاب وجود دارد، این تنها برای یک انقلاب خلقی است که در آن نه فقط اقشار پائین بلکه همچنین اقشار متوسط جامعه نیز شرکت جویند» (۱).

مجله با اشاره به این وضع، وظایف زیر را در برابر کمونیستهای ایران قرار می‌دهد: متحد کردن دهقانان تبه‌دست و متوسط، زحمتکشان شهری و پیشه‌وران، جهت دادن به نیروی عظیم آنها علیه حکومت استبداد سلطنتی و استعمارگران انگلیسی. بیرون راندن زمین‌داران بزرگ از ایران و تقسیم بی درنگ اراضی بین کشاورزان. تا آنها مطمئن شوند که بین گفتار و کردار حزب کمونیست جدائی وجود ندارد، رهانیدن کارگران و دهقانان از ستم مشقت بار، سرنگون کردن رژیم شاه و برقرار ساختن حکومت انقلابی به شکل شوراهای و همچنین برقرار روابط دوستانه با همه جماهیر شوروی.

نریمان نریمانف انقلابی برجسته و رجل مشهور جنبش کمونیستی و رهبر حزب کمونیست آذربایجان شوروی که به فعالیت سازمانهای جوان کمونیستی کشورهای خاور زمین و بویژه ایران توجه فراوان داشت، در انتشار مجله «آزادی ایران» شرکت می‌کرد. نریمان نریمانف که به مکتب لنینی انتشارات تعلق داشت و از سرچشمه‌های مطبوعات ملی طراز نوین برخوردار بود، مقاله‌ای بنام «طریق نجات شرق در تغییر دادن اصول اداره است» را در مجله «آزادی ایران» منتشر کرد. نویسنده ضمن بررسی وضع عمومی خلقهای خاور زمین که تحت ستم اقتصادی و سیاسی دولتهای امپریالیستی قرار داشتند تأکید می‌کرد که امید به اینکه امپریالیسم جهانی زمانی دواطلبانه از چپاول کشورهای خاور زمین دست خواهد کشید، عبث است.

نویسنده تأکید می‌کرد که «اهالی ایران، عثمانی، افغانستان، عربستان، هندستان، مصر که امروز سرشک خونین چشمها را مانند ابر نیسان میریزند باید بفهمند! فی الحقیقه ترقیات جهانگیرانه آوروپا و پیشرفت دنیای ماکنوی ایشان که دقیقه به دقیقه روبه ترقی نهاده است محتاج محصولات ممالک شرق و با بازار ممالک شرق علاقه‌دار است» (۲).

۱ - آزادی ایران، ۱۶ اوت ۱۹۲۲، شماره ۱، ص. ۳.

۲ - همانجا، ص. ۱۳.

آزادی ایران

مجله فصلی - شماره ۱ - زمستان ۱۳۳۳

مهرجانه

مهرجانه	۱
مهرجانه در ایران	۲
مهرجانه در اروپا	۳
مهرجانه در آمریکا	۴
مهرجانه در روسیه	۵
مهرجانه در چین	۶
مهرجانه در هند	۷
مهرجانه در ژاپن	۸
مهرجانه در استرالیا	۹
مهرجانه در نیوزیلند	۱۰
مهرجانه در آفریقا	۱۱
مهرجانه در اسیا	۱۲
مهرجانه در اسیا	۱۳
مهرجانه در اسیا	۱۴
مهرجانه در اسیا	۱۵
مهرجانه در اسیا	۱۶
مهرجانه در اسیا	۱۷
مهرجانه در اسیا	۱۸
مهرجانه در اسیا	۱۹
مهرجانه در اسیا	۲۰
مهرجانه در اسیا	۲۱
مهرجانه در اسیا	۲۲
مهرجانه در اسیا	۲۳
مهرجانه در اسیا	۲۴
مهرجانه در اسیا	۲۵
مهرجانه در اسیا	۲۶
مهرجانه در اسیا	۲۷
مهرجانه در اسیا	۲۸
مهرجانه در اسیا	۲۹
مهرجانه در اسیا	۳۰

نریمان نریمانف سیاستی را که دولتهای این کشورها اعمال میگردند، خیانت به منافع ملت‌های شرق میدانست و دیپلماتهای کشورهای خاور زمین را که مهم‌ترین جنبه‌های مسائل جهانی مربوط به منافع کشورهایشان را مسکوت می‌گذاشتند، محکوم می‌کرد. نریمان نریمانف یگانه راه نجات کشورهای خاور زمین را در وحله اول در تضییع نظام سیاسی میدید و با تحلیل ساختار طبقاتی این کشورها از برقراری حاکمیت خلقی در آنها پشتیبانی می‌کرد. نریمانف پیشنهاد می‌کرد که در کشورهای شرق باید شعار « هر کسی که می‌خواهد برای مملکت و وطن فعالیت خود را صرف نماید حق انتخاب شدن و انتخاب کردن را مالک است » را مطرح کرد. با تکیه به این شعار طبقاتی به نظر او این نیروها عبادت بودند از:

« (۱) فعله. آنها مزدورانی است که زحمت خود را به سرمایه‌داران فروخته خودشان بی باغ و بی خانه، بی مکان یعنی بی سر و سامان، فقیران گرسنه و عریان است.
(۲) رنجبران و بزرگرانند که با زحمت فوق‌العاده زمین زراعت را میکاشند و دور می‌نمایند.

(۳) صنعتکاران و اختراع‌چیان است که با قوت صنعت و دانشمندان خودشان استمه و استحصالات را بمیدان آورده احتیاج مملکت را رفع نمایند.
(۴) ارباب قلم است که با علوم و با قلم‌های خودشان خدمت نمایند.
سوی از این‌ها هر کس که در امور مملکت اشتراک نموده باشد حق انتخاب شدن و انتخاب کردن را مالک است» (۱).

نظر نریمانف این بود که باید همین لایه‌های جامعه از حق برگزیدن و برگزیده شدن در ارکان‌های حکومتی برخوردار باشند.

نریمانف در آن سائها بارها متذکر شده بود که شرایط عینی برای انقلاب سوسیالیستی در خاور زمین فراهم نشده است. او مینوشت: « هر کس که می‌گوید حالا ممالک شرق برای قبول اصول اداره شوروی قابل و حاضر نیست چشم‌های آن‌گونه شخصاً ببینند و گوش‌های ایشان نشنود و مغزهای ایشان کار نمیکند» ... و متذکر میشد که تنها « اصول اداره شوروی به شرق راه نجات و ترقی را میکشاید» (۲).

مجله به مسائل اقتصادی نیز توجه بسیاری داشت. در مقاله علمی‌خائف «قراردادهای خارجی در ایران» وضع اقتصادی ایران که به بازار فروش محصولات صنعتی دولتهای امپریالیستی، منبع مواد خام ارزان قیمت و عرصه سرمایه‌گذاری خارجی تبدیل شده بود، مورد بررسی قرار گرفته است. نویسنده قراردادهائی را که به انگلیس و روسیه تزاری تعلق داشت برشمرده و بر اهمیت فراوان تاریخی فرمانهای

۱ - همانجا، ص. ۱۴.

۲ - همانجا، ص. ۱۵.

دولت شوروی در سرنوشت کشورهای خاور زمین، بویژه ایران تأکید کرده است. براساس این فرمانها تمام قراردادهای موافقتنامه‌های نابرابر ملغی شدند. دولت شوروی از تمام اسواول و دارائی‌هایی که قبلا روسیه تزاری در ایران از آن برخوردار بود، از دریافت قرضبائی که ایران از روسیه گرفته بود چشم پوشید و کلیه مؤسسات امتیازی را بطور رایگان به مردم ایران واگذار کرد. مجله متذکر میشد که «جمهوری شوروی تمام آنجا را که روسیه تزاری از ایران به زور گرفته بود، به ایران باز گرداند» (۱).

در مقاله‌ای دیگر « تسلط اقتصادی روسیه در شمال ایران» برپایه اسناد و ارقام قانع کننده گفته میشد که سیاست اقتصادی روسیه تزاری در نواحی شمالی ایران قابلیت تولید کشاورزی ایران و تخصیص استعماری تولید مواد خام و ارزاق برای بازار سرمایه‌داری را افزایش داده است. هیئت تحریریه مجله ظاهرا در مدد بود، سلسله مقالاتی در باره اقتصاد کشور زیر عنوان «رشد اقتصادی و مسئله ارضی ایران در قرن بیستم» چاپ کند و مقاله فوقالذکر «بخش اول» این سلسله بوده است.

کامران آقازاده یکی از سازماندهندگان اصلی مجله و عضو هیئت تحریریه آن، مقاله «ارتش ایران و انقلاب» را در «آزادی ایران» بچاپ رساند. نویسنده ضمن قائل شدن ارزش فراوان برای نقش ارتش در حیات دولت به عنوان تکیه گاه استقلال آن، یکی از دلایل تبدیل ایران به مستعمره دولتهای خارجی را در فقدان ارتش ایران میدانست و تأکید میکرد که «تنها انقلاب و ارتش میتوانند کشور را از وابستگی دولتهای نیرومند اروپائی آزاد کنند» (۲). کامران آقازاده ضمن استقبال از تجدید سازمان ارتش و تشکیل نیروهای منظم مسلح ایران اشاره میکرد که هدف اصلی حاکم ایران از تشکیل ارتش واحد کسب استقلال کشور نیست بلکه عبارتست از سرکوب «جرقه‌های انقلاب که در سراسر ایران مشتعل شده است» (۳).

ک. آقازاده با پیش‌بینی این که ارتش ایران بار دیگر تکیه گاه طبقات حاکم خواهد بود، بدرستی اشاره داشت که ارتش هزاران دهقان بیسواد و تحقیر شده راست‌دگر کرده است و میتواند در آینده سازمان نیرومند واحدی که قادر به ایفای نقش مهم در انقلاب خلقی است، بشمار آید. اما مجله ضمن اسید فراوان به ارتش که عمدتا از دهقانان تشکیل شده بود، اطمینان خود به روحیات انقلابی-سین پرستانه ارتش را تنها بدلیل وضع مالی دشوار حکومت شاه میدانست، با اشاره به اینکه نگهداری يك ارتش بزرگ نیازمند وسایل فروانی است که حکومت ایران اسکان تامین آنرا ندارد به نظر ک. آقازاده

۱ - همانجا، ص. ۵.

۲ - همانجا، ص. ۶.

۳ - همانجا.

این عامل به تشدید بحران درون ارتش که میتواند به نارضایتی و انقلاب بیانجامد، کمک خواهد کرد.

نویسنده انجام کار تبلیغی و سازمانی در ارتش را لازم نمیدانست و تنها به بحران اقتصادی درون ارتش امید بسته بود.

در مجله «آزادی ایران» مسائل ادبی نیز بررسی میشود. در مقاله نعمت بصیر «درباره ادبیات ایران» از میراث غنی ادبیات و شعر مردم ایران که طی سده‌های متمادی ایجاد شده و امروز عمق فلسفی و غناء و ظرافت تکرارناپذیر آن مورد ضربه قرار گرفته، سخن رفته است. اما همانگونه که مجله اشاره کرده، ادبیات معاصر ایران در حال حاضر دچار بحران است. «ریا، تملق، گریه و زاری نشانه‌های اصلی آثارشاعران و نثرنویسان معاصر ایران است که نمیتوانند بمردم راهی جز جاری ساختن اشک و چاپلوسی نشان دهند» (۱).

ن. بصیر از اشعار شاعر مشهور ایران سده‌ی که ۷ قرن پیش علیه استبداد و ستم برخلق سخن میگفت و یکی از نخستین افرادی بود که در تاریخ ادبیات جهانی اندیشه‌های انترناسیونالیسم را به شعر راه داد، نمونه آورده و اشاره میکند. «تازمانیکه نویسندگان و شعرای ایران از نوشتن «مرثیه» و قصیده به انعکاس زندگی خلق، امیال و آرزوهای آن روی نیابورند نمیتوان سخنی از پیشرفت مردم ایران بطور اعم و ادبیات آن بطور اخص بر زبان راند» (۲).

در مجله اشعار ن. بصیر بنام ن. عمادی چاپ میشد و شعر او بنام «برای ملت‌ی که نمیخواهد از خواب بیدار شود» با نام مخفف «م» درج شده است.

بطوریکه از مطالب شماره اول بر می‌آید، مجله مسائل بین‌المللی را نیز عمیقاً بررسی کرده است. در مقاله «بررسی سیاسی» که توسط نویسنده مشهور م. س. اردوبادی نوشته شده بود، از اوضاع پیچیده جهانی تحلیل عمیقی شده است. نویسنده ضمن انتقاد از سیاست امپریالیسم آمریکا، انگلیس و فرانسه جمع‌بندی کنفرانس ژن را بررسی کرده و به دلایلی که کشورهای امپریالیستی را برای به رسمیت شناختن دولت روسیه و ادوار کرد اشاره رفته است. اردوبادی، بیداری خلقهای خاور زمین و درک آنها از حقوق خویش را عامل اصلی شکست سیاست مستعمراتی انگلیس میدانست.

مطالب شماره اول «آزادی ایران» که مورد بررسی ما قرار گرفت حاکی از عزم ارکان حزب برای پرداختن به همه رشته‌های زندگی سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی

۱ - همانجا، ص. ۴.

۲ - همانجا.

ایران، کمک برشد آگاهی سیاسی و خود آسوزی خوانندگان خود و سطح عالی تخصص نویسندگان آن است. در ضمن، تنها شماره منتشر شده مجله مسلماً نمیتوانست از عهده تمام وظایفی که بوروی خارجی حزب کمونیست ایران در برابر آن نهاده بود برآید. ولی اطلاعاتی، اگرچه بصورت تذکر نیز در باره ادامه انتشار «آزادی ایران» وجود ندارد و علل قطع انتشار مجله معلوم نیست. تنها میتوان جلس زد که «آزادی ایران» پس از بازگشت ناشر اصلی خود کامران آقازاده به ترکمنستان که برای فعالیت حزبی به آنجا اعزام شده بود، به فعالیت خود پایان داد (۱).

انتشار ارگانهای مطبوعاتی حزب کمونیست ایران در ترکمنستان دشوارتر بود. تصادفی نبود که کمونیستهای ایران برای انجام وظایف محوله از سوی حزب، از مطبوعات محلی بطور گسترده بهره میجستند. از بین آنها باید مجله «شعله انقلاب» را که در سالهای ۱۹۲۱ - ۱۹۱۹ در سمرقند به زبان فارسی منتشر میشد نام برد.

در صفحات «شعله انقلاب» علاوه بر اخبار فعالیت حزب «عدالت» و شعبه‌های ایرانی جنب کمیته مرکزی حزب کمونیست ترکستان، زندگی زحمتکشان ایرانی در ترکستان، خلاصه رویدادهای هرفته ایران و خلاصه جراید ایران، مقاله‌های بلندی که به جنبش انقلابی و آزادی بخش در ایران اختصاص داشت، به چاپ میرسید. بسیاری از مقاله‌ها به وضع معاصر کشور، فعالیت احزاب سیاسی، قرار داد شوروی - ایران که در فوریه سال ۱۹۲۱ منعقد شد و دوران نوینی را در روابط بین‌دو کشور کشور، اختصاص یافته است. در مجله همچنین پیامها و نامه‌های کمونیستهای ایران در ترکستان خطاب به تمام زحمتکشان ایران و مجلس ملی ایران و ... چاپ شده‌اند.

در مقاله‌ای که بنام «ابتکار مهم کمیته باغ شمال» در «شعله انقلاب» بچاپ رسید، بنحو بارزی حاکی از کوشش برای تأمین نیازهای نشریات است.

در مقاله گفته میشد: «درست است که درباغ شمال بزبان فارسی هفت مکتب، سه چهار کورسهای شبانه، دوسه قرائت خانه، يك دسته تئاتر و موسیقی، دائرست. ولی افسوس که بسبب نبودن معلمین و استادان مقتدر و کامل، کتابها و لوازمات درسی ر مکتبی ادبیات و رساله‌های اجتماعی و انقلابی بزبان فارسی از همه این وسایل معارف ر مدنیت نتیجه قناعت بخشی حاصل نمیشود» (۲).

در مقاله همچنین گفته میشد که برای برطرف ساختن این مشکلات در باغ‌شمالان جلسه‌ای از معلمین تمام مدارس فارسی زبان، شرکت کنندگان گروههای تئاتر و موسیقی

۱ - آرشیو تاریخ حزب شعبه آذربایجان ... گنجینه ۲۷۶، سیاهه ۵، پرونده ۱۲۶، ورقها ۱۳ - ۱۷.

۲ - شعله انقلاب، ۲۴ فوریه ۱۹۲۱، شماره ۶۸، ص. ۴.

و نمایندگان فرهنگیان شهر برگزار شد. اعضای بوروی مرکزی شعبه ایران جنب کمیته مرکزی حزب کمونیست ترکستان در این جلسه شرکت داشتند. میرزا حلیم کریمزاده، فرج‌الله محمودزاده و علی اکبر محمدزاده مسئولین محلی بوروی مرکزی در باره وضع امور گزارش دادند. تصمیم گرفته شده برای کار سیاسی و فرهنگی در بین ایرانیان مقیم سمرقند لوازم درسی و ضروری بزبان فارسی، نتها و غیره از خود ایران آورده شود. انجام این وظیفه را به علی اکبر محمدزاده محول کردند. او قرار بود همراه با مدیر مجله «شعله انقلاب» سعید رضا علیزاده که عازم ایران بود، به تهران برود. سفر علیزاده بنا به برخی ملاحظات صورت نگرفت و در باره انجام وظیفه علی اکبر محمدزاده اطلاعاتی در دست نیست. کمونیستهای ایرانی که در ناحیه ماوراء خزر فعالیت میکردند هم با چنین مشکلاتی روبرو بودند.

در ژوئیه سال ۱۹۲۱ در عشق‌آباد کنفرانس کمونیستهای ایرانی ناحیه ماوراء خزر تشکیل شد که در آن درباره لحظه موجود و وظایف و فعالیت سازمانهای محلی شعبه ایران بحث و گفتگو شد (۱). گزارشهای محلی نشان میداد که فعالیت شعبه ایرانی بازمه دلیل کمبود کارکنان باسواد و نبودن نشریات، در کل ضعیف بوده است. نگرانی رهبران سازمان از فعالیت حزبی - سیاسی فوق العاده ضعیف در بین زحمتکشان ایران در دیگر اسناد حزبی نیز بازتاب پیدا کرده است. مثلا آقایف دبیر بوروی مرکزی شعبه ایران جنب کمیته منطقه ترکمنستان، در نامه ۲۹ ژوئیه سال ۱۹۲۱ به بوروی خارجی کمیته مرکزی حزب کمونیست ایران در باکو ضمن اشاره به این که «منطقه ترکمنستان مرکز پایگاه انقلابی ایران محسوب میشود و شعبه ایران در ترکمنستان یکی از اجزای اصلی حزب کمونیست ایران است». مینوشت: «ما به نشریات که در ترکمنستان بسیار کم و حتی میتوان گفت تقریبا وجود ندارد، فوق العاده نیاز داریم. در رابطه با جراید هم وضع دقیقا به همین ترتیب است. در این باره دیگر نیازی به توضیح برای شما نیست... بوروی مرکزی شعبه کمونیست ایران تقاضا میکند کمبدهای ما را برطرف سازید. برای تربیت کادرهای سیاسی انقلاب آینده ایران، در حد امکان نشریات و جراید بفرستید» (۲).

کمونیستهای ایران شیوه حل مسئله نشریات را در وحله اول در انتشار یک روزنامه در خود ترکمنستان میدیدند. در ماده ششم «برنامه کار بوروی مرکزی، شعبه

۱ - روزنامه «ایروستیا»، عشق‌آباد، ۲۴ ژوئیه سال ۱۹۲۱، شماره ۴۱.

(بزبان روسی).

۲ - آرشیو تاریخ حزب شعبه ترکمنستان... گنجینه ۳۲، سیاهه، پرونده ۱۰، ورق ۱.

کمونیستی ایران» آمده است: «کمیته منطقه حزب کمونیست ترکمنستان تقاضا دارد برای پیشبرد ترویج مطبوعاتی. اجازه دهید روزنامه‌های بزبان آذربایجانی منتشر کنیم که بتواند بعنوان یگانه پایگاه کار ترویجی میان زحمتکشان ایرانی و آذربایجانی خدمت کند... (۱). در آغاز ژانویه سال ۱۹۲۲ بتصویب کمیته مرکزی، حزب کمونیست ترکمنستان، شعبه ایران و آذربایجان که در کمیته منطقه ترکمنستان فعالیت میکردند، باهم متحد شدند. کمیته مرکزی به تمام کمیته‌های منطقه‌ای و شهری که در جنب آنها شعبه ایران وجود داشت، دستور داد برای بهبود کار آنها از هیچ کمکی دریغ نکنند.

دربرنامه کار بوروی مرکزی در آوریل-مه سال ۱۹۲۲، مسئله انتشار روزنامه شکل مشخص‌تری بخود میگردد: «مسئله تبلیغات حزبی را باید با توجه به اینکه بوروی مرکزی قصد دارد روزنامه را به منطقه خراسان ارسال دارد، حل کرد. بنابراین انتشار روزنامه چنین باشد: يك صفحه بزبان آذربایجانی و يك صفحه بزبان فارسی» (۲).

اما میتوان حدس زد که تنها در اواسط سال ۱۹۲۵ پس از آمدن کاسران آقازاده به ترکمنستان، کمونیستهای ایران انتشار روزنامه «حامبال» را آغاز میکنند.

اولین شماره روزنامه «حامبال» ۲۳ ژوئیه سال ۱۹۲۵ بدتیراژ ۱۰۰۰ نسخه، از جاب خارج شد. روزنامه بعنوان ارگان بخش اقلیت‌های ملی جنب کمیته مرکزی حزب کمونیست ترکمنستان (بلشویکها) بزبانهای فارسی و آذربایجانی منتشر میشد.

اکثر زحمتکشان ایران در ترکمنستان بعنوان حمال در بنادر و راه آهن کار میکردند و برای کارهای گوناگون ساختمانی بعنوان کارگر ساده استخدام میشدند. نام روزنامه نیز از همین جا گرفته شده است. روزنامه در سرمقاله شماره اول «حمال چه کسی است» موقعیت اجتماعی کارگران ساده ایرانی را چنین توصیف میکند:

«حمال انسانی است که از همه چیز محروم است، او تحت ستم شدید بسر میرود و مجبور است دل بگردد و کار و زحمت خود را بفروشد، او بدنبال کسی میرود که بیشتر به او دستمزد بدهد ...

حمال - کشاورز ایرانی است که بدلیل ستم وحشتناک زمین داران و فئودالهای ایران تمام دارائی ناچیز خود را از دست داده و مجبور شده خانواده خود را بگذارد و بدنبال تکه نانی در سوزمینهای دیگر آواره شود.

حمال - پیشه‌ور ایرانی است که بدلیل سیاست بیرحمانه سرمایه‌داران خارجی در ایران مجبور به ترك حرفه خود شده است.

۱ - آرشیو تاریخ حزب شعبه ترکمنستان ... ، گنجینه ۲۲، سیاهه ۱، پرونده ۱، ورق ۵.

۲ - همانجا، ورق ۳.

بالاخره، جمال - پروتر ایرانی است که تنها به بازوان خود امید بسته است» (۱).

به جزء این، روزنامه در جمال نیروی انقلابی را میدید که فتودالیا - ملاکین ایران بویژه روحانیت در مقابل آن دچار هراس می‌شوند و میکوشند تا آنجا که ممکن است آنها را بیشتر زیر نفوذ خود نگیندارند.

«حامبال» دلیل زندگی بی نهایت رقت‌انگیز کارگران ساده ایرانی را در بیسوادی، و در فقدان آگاهی انقلابی آنها میدید. روزنامه خطاب به خوانندگان خود مینوشت: «دوران اطاعت از روحانیت بسر آمده است. زمانی که تمام خلقهای جهان به خاطر حقوق و استقلال خود مبارزه میکنند، آیا شایسته تو است که با زخمی کردن سر و ضربه زدن به سینه، خود را شکنجه دهی، مانند زن گریه‌کنی و در برابر خارجیان مفتضح شوی؟ فکر کن، چه کسی در بدبختی و جنل آسروزی تو مقصر است... چشمانت را باز کن، زنجیرهای ساده لوحی را که تو را در بر گرفته از خود دور کن. حقوق خود را بشناس و بدنبال راهی بگرد که تو را به پیش ببرد» (۲).

بدین ترتیب روزنامه «حامبال» با بر شمردن تعصب خرافات بعنوان عاملی که آگاهی و انفعال توده اصلی زحمتکشان ایران را توجیه میکند، مبارزه را علیه روحانیات و خرافات متوجه میسازد. تصادفی نیست که در کنار سرمقاله، در همان صفحه اول مقاله «ایام محرم» به چاپ میرسد. در مقاله برخی عزاداری از جمله مراسم «سینه زنی» که در ده روز اول محرم برگزار میشود مورد انتقاد قرار میگیرد. «حامبال» به دشواری فراوان تأثیر بخشیدن بر افکار مردم خرافاتی را اعتراف میکند و با این حال چنین وظیفه‌ای را بر عهده میگیرد. چرا که این «نیاز زمان» (۳) است.

روزنامه مقامات بالای آخوندی و ملائی را که از مسلمانان ساده که سابقه پیدایش مراسم مذهبی را نمیدانند و کور کورانه به روحانیت اعتماد میکنند، بهره جستگه و سود مادی و معنوی فراوانی میبرند، شدیداً انتقاد و محکوم کرده است.

روزنامه ضمن توضیح اینکه تهیستان ایرانی و زحمتکشان آذربایجانی آخرین دینار خود را که از کار دشوار بدست آورده‌اند به این مفتخواران میدهند، بویژه زیان فراوان روحی و معنوی را که به مردم ساده وارد میشود و احساس ترس و ناتوانی به همراه می‌آورد و آنها را ناچار به سکوت میکند، خاطر نشان میسازد.

نویسنده مقاله (با نام مستعار «زحمتکش») به حوادثی که ۱۳۰۰ سال قبل در کربلا یعنی محل شهادت سومین امام شیعیان حسین روی داد اشاره می‌کند و می‌نویسد

-
- ۱ - روزنامه «حامبال»، ۲۲ ژوئیه ۱۹۲۵، شماره ۱. (از این پس: حامبال...)
 - ۲ - همانجا.
 - ۳ - همانجا.

حامبال

روزنامه سیاسی اجتماعی
شماره ۱۹۵

23 March 1935

حامبال گسترده

مخبر گسترده

مخبر گسترده در روزهای اخیر، در تمام نقاط ایران، به ویژه در مناطق شمالی و غربی، به شدت گسترده شده است. این پدیده که در ابتدا به صورت محلی و محدود آغاز شد، اکنون به یک بحران ملی تبدیل شده است. علل این گسترده شدن، می‌تواند به عوامل مختلفی مرتبط باشد، از جمله تغییرات اقلیمی، کمبود منابع طبیعی و همچنین عوامل اجتماعی و اقتصادی. در ادامه، به بررسی دقیق‌تر این پدیده و راهکارهای احتمالی برای مقابله با آن خواهیم پرداخت.

در بررسی این پدیده، باید به این نکته توجه داشت که گسترده شدن اخبار، لزوماً به معنای افزایش آگاهی نیست. بلکه می‌تواند به یک آشفتگی در افکار عمومی منتهی شود. بنابراین، مسئولان ذی‌صلاح باید با تدبیر و دقت، اخبار را مدیریت کنند و از سوءتفاهم‌ها جلوگیری نمایند. همچنین، تقویت سیستم‌های ارتباطی و رسانه‌ای می‌تواند به کنترل بهتر این پدیده کمک کند.

از سوی دیگر، بررسی علل اجتماعی و اقتصادی این پدیده، می‌تواند به سیاستمداران کمک کند تا اقدامات لازم را برای بهبود شرایط مردم اتخاذ کنند. کمبود منابع و تغییرات اقلیمی، می‌تواند به ناامنی و نگرانی در میان مردم منتهی شود که این امر به گسترده شدن اخبار دامن زده است. بنابراین، برنامه‌ریزی بلندمدت و سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف، می‌تواند به کاهش این تنش‌ها کمک کند.

در نهایت، باید به این نکته اشاره کرد که مدیریت بحران‌ها، نیازمند همکاری و هم‌افزایی است. دولت، بخش خصوصی و جامعه مدنی باید با یکدیگر همکاری کنند تا بتوانند این چالش‌ها را به بهترین شکل مدیریت کنند. همچنین، آموزش و آگاهی‌بخشی به مردم، می‌تواند به کاهش آسیب‌پذیری آنها در برابر اخبار جعلی و شایعات کمک کند.

که این حوادث تنها جنبه مذهبی نداشت. «حسین به عنوان انسان و قهرمانی که از خویشان و پیروان خود در برابر تسلط دیگران دفاع می‌کرد، بشهادت رسید: روزنامه می‌پرسد:

«آیا شیوه‌های دیگری برای نگهداشتن خاطره حسین وجود ندارند» و خوانندگان خود را فرامی‌بخشدند تا خون خود را نه در ایام محرم بلکه در راه آزادی خاور زمین و در وحله اول در راه نجات ایران جاری کنند (۱).

انتقاد از خرافات یکی از موضوعهای اصلی مطالب روزنامه «حامیال» است. مقالات باورقی که تقریباً در هر شماره روزنامه بصورت حکایت بی‌چاپ می‌رسید خیلی جالب است. این حکایات از قول متکلم بیان شده اما نام او ذکر نمی‌شود. ویژگی چنین حکایاتی مانند «هدیه» (شماره ۱) - «ماجرای سن» (شماره ۴) - «دیدار در خواب» (شماره ۴) - «طناب‌دار» (شماره‌های ۸ - ۶) «گفتگوی ما چگونه انجام شده» (شماره ۸) و ... عبارت از این است که در آنها به زبان ساده و نمونه‌ای در باره شرایط تحمل ناپذیر زندگی در ایران که قبرستانان را مجبور می‌سازد بدنهای کار به خارج بروند، در باره رفتار خشن مقامات محلی با ایرانیان و درباره آندوه سرزمین مادری و خانواده‌ای که آنجا باقی مانده، صحبت می‌شود. قهرمانان حکایات با بی صبری در انتظار هر خبر کوتاه از روستای خود هستند، و می‌توان وضع آنها را هنگامی که اخبار غم‌انگیزانه، گرسنگی، مالیاتهای سنگین، چپاول غارتگران را می‌شنوند درک کرد. با این همه آنها آخرین دینار خود را بعنوان هدیه به مسجد تقدیم می‌کنند. جائی کم آخوندها و ملاها آنها را به صبر، فراموش نکردن خدا و انجام مراسم مذهبی فرامی‌خوانند. راه برون رفت از این وضع کدام است؟ آنطور که از حکایات بر می‌آید، با معاشرت قبرستانان با لایه‌های مترقی طبقه کارگر و با ورود به سندیکاها، فصل نویسی در زندگی آنها گشوده می‌شود، فصل بیداری و اندیشیدن.

از میان مطالبی که به ایران اختصاص یافته است باید به مقاله «جنبشهای انقلابی در ایران و شکست آنها» اشاره کرد. در این مقاله علل شکست جنبشهای انقلابی در تاریخ ایران از دوران باستان مورد بررسی قرار گرفته و به یک ویژگی یعنی سازمان نیافتگی که خاص تمام این جنبشها بوده اشاره می‌شود. روزنامه ضمن تاکید بر اینکه: «مردم ایران هنوز نمیدانند شکل یعنی چه و اینکه انقلاب باید بطور سازمان یافته انجام گیرد» این شرایط را علت اصلی شکست جنبشهای انقلابی در ایران میداند (۲).

۱ - حامیال، ۲۳ ژوئیه ۱۹۲۵، شماره ۱.

۲ - حامیال، ۲۰ نوامبر ۱۹۲۵، شماره ۶.

روزنامه «حامبال» نقش تشکل و رهبری در انجام انقلاب را بدرستی خاطر نشان میسازد. دهمقان و کارگران ایران را به برگزیدن رهبران خود، تشکیل سازمان خود و آغاز انقلاب فرا میخواند. در مقاله نه تنها در باره سازمان واحد یعنی حزب کمونیست ایران سخن بمیان نمی آید بلکه در باره خصلت انقلابی که بنظر نویسنده «اگر بطور سازمان یافته تری صورت گیرد، ویرانی کمتر به بار خواهد آورد (۱).

سطح سیاسی مطالب دیگری نیز که به ایران اختصاص یافته درخشان نیست. این امر بیانگر فقدان کادرهای روزنامه نگار متخصص و با تجربه در بین ناشرین روزنامه است. «حامبال» به حیات اجتماعی - سیاسی خلقهای ترکمنستان نیز توجه فراوان دارد. صفحات جداگانه شماره چهارم روزنامه به هشتمین سالگرد انقلاب کبیر سوسیالیستی اکتبر اختصاص یافته است. در مقاله های «انقلاب اکتبر و خاور زمین» - «لنین و خاور زمین»، «اتحاد شوروی و خلقهای خاور زمین»، «انقلاب اکتبر و زنان خاور زمین» درباره انجام دگرگونیها در زندگی جمهوریهای متحده که پیش از پیروزی انقلاب کبیر سوسیالیستی اکتبر نواحی عقب مانده روسیه تزاری بشمارمی آمدند و درباره دستاورد های خلقهای آسیای میانه در مناطق مختلف، درباره پیروزی سیاست ملی لنینی، درباره تغییر چهره معنوی زنان جمهوریهای ملی خاوری که انقلاب کبیر سوسیالیستی اکتبر آزادی کامل به آنها داد و راه زندگی خوشبخت و شاد را در برابرشان گشود، سخن بمیان آمده است (۲).

مطالب روزنامه «حامبال» از لحاظ تنوع موضوع متمایز نیستند. مقاله ها بخشی، اصلی آنها تشکیل میدهند. زبان و مطالب «حامبال» هم به آذربایجانی و هم به فارسی بسیار ساده و صریح نوشته شده است.

در اولین سال انتشار روزنامه یعنی از ۲۲ ژوئیه تا دسامبر سال ۱۹۲۵، جمعا ۱۰ شماره چاپ شده است.

از ۱ ژانویه سال ۱۹۲۶ «حامبال» با نام «زحمت» منتشر میشود (۳). علی یف، خوس علی یف و ناصرلی وارد هیئت تحریریه آن میشوند. تیراژ آن به ۱۲۰۰ نسخه افزایش مییابد (۴).

در «زحمت» ستونهای بعنوان «مسائل حزبی»، «از بین اقلیتهای ملی»، «زندگی زنان»، «طنز کوتاه»، «مغز خنده و انتقاد» و غیره وجود دارد. مطالب اصلی

۱ - حامبال، ۲۰ نوامبر ۱۹۲۵، شماره ۶.

۲ - حامبال، ۷ نوامبر ۱۹۲۵، شماره ۴.

۳ - روزنامه «زحمت»، ۱ ژانویه ۱۹۲۶، شماره ۱ (۱۱).

۴ - مجله «ترکمن شناسی»، ۱۹۲۹، شماره ۵، ص. ۱۶ (بزبان روسی).

«زحمت» نیز علیه خرافات و روحانیت متوجه است. مقاله‌هایی که به زندگی سیاسی و اجتماعی ایران اختصاص یافته، عمدتاً جنبه تفسیری دارند.

مقاله‌هایی مانند «سیاست فارسی‌کردن. نامه‌ای از تبریز» (۱۹۲۶ شماره ۱۰) - «شیوه انتخابات در کشور شاهنشاهی» (۱۹۲۶ شماره ۱۴)، «بازسازی ایران را از کجا باید آغاز کرد» (۱۹۲۶ شماره ۱۲). اگر چه از نظر اهمیت بموقع بودن موضوع ممتازند، اما کمترین بخش مطالب «زحمت» را تشکیل می‌دهند.

در ستون «مسائل حزبی» که بندرت در صفحات «زحمت» دیده می‌شود، مطالبی در انتقاد از کار شعبه‌های ایران و آذربایجان در میان زحمتکشان بچاپ می‌رسد. شعبه‌ها از عهده انجام وظایفی که در برابر آنها قرار دارد برنمی‌آیند و نمیتوانند کارگران ایرانی و آذربایجانی را متحد و رهبری کنند. زندگی حزبی، اجتماعی و فرهنگی ترکمنستان به تفصیل در «زحمت» بررسی می‌شود. در روزنامه مطالبی وجود دارد که به شرایط زندگی و کار نمایندگان اقلیت‌های ملی در آسیای میانه که ایرانیان مهاجر، آنجا را مینماید خود مه‌انستند، اختصاص دارد. از آغاز سال ۱۹۲۹ بیشتر مطالب روزنامه با حروف لاتین و از ژانویه سال ۱۹۳۰ روزنامه کاملاً با الفبای لاتین چاپ می‌شود. بر اساس تصمیم کمیته مرکزی حزب کمونیست ترکمنستان (بلشویکیا) روزنامه «زحمت» از سپتامبر سال ۱۹۳۵ به انتشار خود پایان می‌دهد (۱).

نشریات کوتاه مدت و قلیل‌التعداد کمونیست‌های ایران در ماوراء قفقاز و ترکستان، تحلیل عمیق و تعمیم تجربه مطبوعات کمونیستی را که در سالهای ۱۹۲۵-۱۹۲۰ خارج از کشور منتشر می‌شدند، ممکن نمیسازد. اما این نشریات در تربیت سیاسی کارگران ایرانی مقیم خارج از کشور نقش بسیار مهمی ایفاء کردند و به افزایش آگاهی آنها و جذب زحمتکشان ایرانی به شرکت فعال در زندگی اجتماعی و سیاسی کمک رسانند.

مطالب جداگانه ارگان‌های کمونیستی حاکی از سطح رو به رشد سیاسی و تخصص مؤلفین حزبی است. این مؤلفین مسائل بفرنج سیاسی و بین‌المللی را بررسی و وظایفی که حزب در برابر آنها نهاده بود به آگاهی خوانندگان خود می‌رسانند. نشریات خارجی حزب کمونیست ایران نه تنها در محل انتشار بلکه در خود ایران هم پخش می‌شدند و در تبلیغ اندیشه‌های انقلابی نقش معینی داشتند.

۱ - آرشیو تاریخ حزب شعبه ترکمنستان...، کنجینه ۱، سیاهه ۱، پرونده ۰۲۷۴، ورق ۱۲۹.

۴ - هم پیوندی فعالیت تبلیغی کمونیست های ایران در داخل و خارج کشور

انقلابیون ایران با انتشار نخستین نشریات کارگری و کمونیستی خود در خارج از کشور، از همان ابتدا میکوشیدند با نیروهای انقلابی در ایران ارتباط نزدیک برقرار نموده و ارگانهای حزبی را در بین مردم کشور پخش کنند.

درباره سازماندهی ارسال و پخش نشریات حزب «عدالت» و حزب کمونیست ایران در کشور، اطلاعات مشخصی نیست. میتوان جلس زد که نشریات حزبی عمدتاً بوسیله انقلابیون و کارگران ایرانی که بعنوان دیدار خانواده خود اغلب به مین می آمدند، به کشور ارسال میشد. انقلابیون ایران در این کار از تجربه مشخصی برخوردار بودند. اما حکومت ارتجاعی ایران که از نفوذ اندیشه های انقلابی به کشورهاست، کلیه افرادی را که مورد سوءظن فعالیت انقلابی بود، بشدت مورد پیگرد قرار میداد. بطوری که در سالهای ۱۹۲۰ - ۱۹۱۹ گروه های بزرگی از کمونیستها و کارگران ایرانی که برای فعالیت مخفی به ایران آمده بودند، دستگیر شدند (۱).

وضع فوق العاده نابسامان حمل و نقل کشور و ارتباط نسبتاً ضعیف بین سازمانهای محلی حزب نیز از پخش گسترده جراید و مجله های کمونیستی چاپ خارج، در ایران جلوگیری میکرد.

با این همه، ارگانهای مطبوعاتی «عدالت» و نشریات خارجی حزب کمونیست ایران در خود ایران خوانندگانی داشتند که از آنها نامه های بسیار و کمک مالی دریافت میکردند. مثلاً هیئت تحریریه مجله «بیرق عدالت» از خوانندگان خود از ناحیه سراب بخاطر کمک مالی تشکر کرده است (۲). روزنامه «حریت» که ارتباط نزدیکتری با خوانندگان داشت، در شماره های مختلف ایران خبرنگاران ویژه خود را دارا بود که روزنامه را پیوسته از لحاظ اخبار و رویدادهای زندگی سیاسی و اجتماعی ایران و فعالیت سازمان های محلی حزب، تامین میکردند.

نشریات ترکمنستان «عدالت»، در ایران و حتی در افغانستان هم پخش میشد (۳).

-
- ۱ - آرشیو تاریخ حزب شعبه آذربایجان ...، گنجینه ۱۵۳، سیاهه ۱، پرونده ۱۴۵، همانجا، گنجینه ۲۷۶، سیاهه ۱۱، پرونده ۲۲.
 - ۲ - بیرق عدالت، ۱۴ ژوئیه، ۱۹۱۷، شماره ۳، ص. ۶.
 - ۳ - آناگوردوف، م. د. مختصری از تاریخ مطبوعات ترکمنستان شوروی، عشق آباد، ۱۹۶۲، ص. ۲۲ (بزیان ترکمنی).

پس از تشکیل جمهوری کیلان در ژوئن سال ۱۹۲۰، کمونیستهای ایران امکان یافتند به فعالیت علنی در خود ایران بپردازند. بسیاری از مؤلفین و رجال حزبی از جمله م. ج. جوادزاده، ن. بصیر، ح. ضیاء، ک. آقازاده و دیگران که پس از کنگره اول حزب کمونیست ایران بی درنگ اقدام به انتشار ارگانهای مطبوعاتی آن کرده بودند، مرکز اصلی فعالیت حزب کمونیست ایران در این هنگام منطقه کیلان بود و بسیاری از نشریات حزبی در همین جا منتشر میشد.

ارگان مرکزی حزب روزنامه «کمونیست ایران» (۱) بود که م. ج. جوادزاده، نعمت بصیر و کامران آقازاده آنرا منتشر میکردند.

دومین کمیته مرکزی حزب کمونیست ایران «نامه عدالت» را در رشت منتشر کرد. مدیر این روزنامه، حسن ضیاء یکی از همکاران فعال «حریت» بود (۲).

در پایان سال ۱۹۲۰، دولت جمهوری کیلان که کمونیستها نیز در آن وارد شده بودند، اقدام به انتشار روزنامه‌های - «لوائی سرخ» - به مدیریت عبدالحسین حسابی و «ایران سرخ» به مدیریت م. لادین، کرده روزنامه «سرباز سرخ» - ارگان حکومت جمهوری کیلان و ارتش سرخ کیلان به مدیریت ابوالقاسم ذره منتشر میشد (۳).

در صفحات جراید کمونیستی که در ایران منتشر میشد اغلب، ستونها، اشکال و شیوه‌هایی به کار گرفته میشد که وسیعاً از طرف مؤلفین ایرانی در نشریات خارجی حزب بویژه در روزنامه «حریت» مورد استفاده قرار گرفته و موفقیت یافته بود.

باید اشاره کرد، جرایدی که حزب کمونیست ایران در کیلان منتشر میساخت تنها از ژوئن سال ۱۹۲۰ تا سپتامبر سال ۱۹۲۱ علنی بودند. پس از قتل خیانتکارانه حیدرخان عمواوغلی رهبر حزب کمونیست ایران و همچنین بدلیل یورشهای وحشیانه به اعضای حزب، کمونیستها مجبور شدند به انتشارات حزب کمونیست ایران در کیلان پایان دهند.

در سال ۱۹۲۱ شورای مرکزی اتحادیه‌های کارگری در تهران تأسیس شد و آغاز به انتشار ارگان خود روزنامه «حقیقت» کرد. این روزنامه در تاریخ جنبش کارگری و کمونیستی ایران نقش برجسته‌ای داشت. «حقیقت» نخستین روزنامه مارکسیستی - لنینیستی بود که در پایتخت ایران یعنی تهران منتشر می‌شد. تقریباً تمام مؤلفین حزبی در صفحات روزنامه شرکت فعال داشتند. مدیر «حقیقت» سید محمد دهقان بود و اکثر سرمقاله‌های روزنامه توسط م. ج. جوادزاده نوشته شده است.

۱ - ابراهیم فخرای. سردار جنگل میرزا کوچک خان، تهران، ۱۳۴۴.

ص. ۱۲۲، (از این پس: فخرای، کتاب نامبرده).

۲ - ابراهیم آوف (شاهین). مقاله نامبرده، ص. ۱۴.

۳ - همانجا، ص. ۱۷.

نویسندگان دائمی روزنامه، اعضای دیگر کمیته مرکزی حزب کمونیست ایران کریم نیکبین و بهمن شیدائی بودند. «حقیقت» علیه استبداد شجاعانه مبارزه میکرد و ماهیت ارتجاعی سیاست مجلس ایران را افشاء میساخت. روزنامه با تکیه بر تئوری مارکسیستی - لنینیستی به سؤالاتی از این قبیل که سندیگاهای صنفي چه خصوصياتی دارند، چه کسی کارگر است و چرا او باید سازمان خود را تشکیل دهد، وظیفه اصلی تشکيلات کارگری در ایران چیست و غیره پاسخ میداد. روزنامه علیه تبلیغات جرایم ارتجاعی که ادعا میکردند همچگونه جنبش کارگری در ایران وجود ندارد و اینکه این جنبش را برای منافع سیاست بیگانه ابداع کرده‌اند، شدیداً مبارزه میکرد.

کمیته‌های شهری حزب کمونیست ایران نیز میکوشیدند ارگانهای مطبوعاتی خود را منتشر کنند. مثلاً در شهر خوی روزنامه «کارگر» به مدیریت یکی از رجال برجسته حزب کمونیست ایران میر مندی به چاپ میرسید. با مساعدت فعال تشکيلات تبریز حزب کمونیست ایران، در تبریز روزنامه هفتگی «تکامل» ارگان شورای کارگران تبریز، منتشر میشد. مدیر «تکامل» میرعلی اکبر سراج عضو حزب کمونیست ایران بود.

در سال ۱۹۲۴ در رشت سازمان گیلان حزب کمونیست ایران روزنامه خود - «پیک» را منتشر میکرد و روزنامه‌های «پیام» و «صورت» نیز انتشار مییافتند. از فوریه سال ۱۹۲۴ سازمان قزوین حزب کمونیست ایران نیز روزنامه «نصیحت» را به مدیریت انقلابی مشهور و مبلغ پرشور اندیشه‌های کمونیستی م. کیوانی، بیرون داد.

بدین ترتیب تا پیش از استقرار دیکتاتوری رضا خان پهلوی در ایران در سال ۱۹۲۵، کمونیستها می‌توانستند تقریباً علنی فعالیت تبلیغی کنند و جرایم خود را نشر داده هم در خارج و هم در خود ایران بخش کنند.

سطح مطالب بشریات کمونیستی که در ایران بچاپ میرسید، طرح مسائل، اشکال و شیوه‌های مقاله‌ها حاکی از تجربه و مهارت مؤلفین ایرانی در فن روزنامه‌نگاری است.

انقراض سلسله قاجاریه و بد قدرت رسیدن رضا خان پهلوی در کشور، زنجیر رویدادهای سیاسی نخستین ربع سده بیستم در ایران را کامل کرد. مبارزه همگانی ضد فئودالی و ضد امپریالیستی ملت ایران سالهای ۱۹۱۱ - ۱۹۰۵ مرحله مهم این رویدادها بود. این مبارزه شرایط گسترش اندیشه‌های مارکسیستی را در ایران فراهم آورد.

در سالهای ۱۹۲۵ - ۱۹۱۷ که موج جنبش آزادی بخش کشور را فرا گرفته بود و طبقه کارگر جوان ایران پایه محنه مبارزه سیاسی نهاد، رویدادهای بویژه بفرنج و غنی بوقوع پیوست.

انقلاب فوریه سال ۱۹۱۷ روسیه به فعال کردن جنبش آزادیبخش - ملی و کارگری در ایران مساعدت کرد. این انقلاب اگر چه سیات امپریالیستی امپراطوری روسیه را تغییر نداد، اما سرنگونی تزار که سمبل خشم و زورگویی بود با شور و شوق فراوان مردم ایران روبرو شد. تشکیل اولین حزب کارگری ایران «عدالت» به مفهوم کامی بزرگ در پیشبرد امر پیوند اندیشه‌های انقلابی با جنبش کارگری بود.

تحت تاثیر مستقیم انقلاب کبیر سوسیالیستی اکتبر و پیروزی دولت جوان شوروی بر دشمنان داخلی و خارجی در سالهای ۱۹۲۱ - ۱۹۱۸، موج نوین جنبش دمکراتیک و آزادیبخش - ملی در ایران بالا گرفت. مبارزه طبقه کارگر ایران که با خواستهای مستقل خود در این جنبش وارد شده بود، از سوی حزب کمونیست ایران رهبری میشد. بی تردید در این امر سهم بزرگی به مطبوعات حزبی تعلق داشت. مطبوعات کارگران ایران که همزمان با خود حزب بوجود آمدند در نفوذ اندیشه‌های مارکسیسم-لنینیسم در ذهن هزاران زحمتکش ایرانی نقش فراوانی داشتند و به تشدید فعالیت سیاسی توده‌ها و اعتلای جنبش آزادیبخش - ملی و کارگری در ایران کمک کردند.

بویژه ارگانهای مطبوعاتی «عدالت» در امر تربیت يك نسل کامل از کارگران آگاه و باتجربه سیاسی فعالیت زیادی انجام دادند. این‌ها کارگران و تنبیدستان عقب‌مانده‌ای بودند که بدنبال یافتن دستمزد از ایران مهاجرت می‌کردند.

در پرتو فعالیت این نشریات، اندیشه ضرورت دگرگونی در زندگی سیاسی و اجتماعی و اقتصادی کشور در ذهن هزاران زحمتکش و کارگر ایرانی تشکیل دقیق تری یافت. کارگران ایرانی که به مین باز میگشتند سرشار از اندیشه‌ها و معلومات انقلابی درباره اشکال و شیوه‌های مبارزه پرولتری، همبستگی طبقاتی و سنت‌های جنبش کارگری بودند و فعالترین شرکت را در جنبش آزادیبخش - ملی داشتند. دسته‌های متخصص این کارگران در گیلان بودند. «آنها کار خود در کارخانه‌ها را ترک کرده و داوطلبانه برای رهایی مین در بند خود می‌رفتند» (۱).

ارگانهای مطبوعاتی «عدالت» به رشد شهرت حزب در میان مردم ایران و به پیدایش سازمانهای محلی آن در بسیاری از شهرهای کشور کمک کردند. فعالیت انتشاراتی حزب، مرحله تدارکاتی ایجاد مطبوعات کمونیستی ایران بشمار میرفت. مطبوعات کمونیستی ایران در سالهای ۱۹۲۵ - ۱۹۲۰ سلاح مؤثری در تشریح خط مشی حزب

گمونیست ایران و جذب توده‌های گسترده خلق بمبارزه علیه استبداد شاه و اسپریالیسم بود. مطبوعات حزب کمونیست ایران علیرغم برخی اشتباهات در فعالیت خود، در مجموع کار تبلیغی بزرگی را در نشر اندیشه‌های مارکسیستی - لنینیستی در ایران، در وحدت توده‌های زحمتکش بلور حزب و در تحقق وظایفی که حزب تعیین کرده بود، انجام داد. در این امر نقش معینی به نشریات خارجی حزب تعلق دارد. این نشریات نه فقط در تربیت سیاسی و افزایش آگاهی زحمتکشان ایرانی مقیم خارج کار فراوانی کردند بلکه با بخش شدن در ایران به تبلیغ اندیشه‌های انقلابی در کشور کمک کردند. فعالیت ارگانهای خارجی حزب کمونیست ایران در این دوران تنها بخش کوچکی از فعالیت تبلیغی حزب در مجموع خود را در برمیگیرد.

فعالیت اصلی حزب کمونیست ایران و مطبوعات آن در این دوران در خود ایران جریان داشت و بنا بر این جای اصلی در تاریخ مطبوعات کمونیستی در سالهای ۱۹۲۵ - ۱۹۲۰ را جراید و مجلاتی که در ایران منتشر شدند اشغال میکنند.

فصل دوم

مطبوعات کمونیستی ایران در مهاجرت در دوران رژیم ارتجاعی پهلوی و بحران سرمایه‌داری جهانی (سالهای ۱۹۴۳ - ۱۹۴۵)

۱ - مبارزه مطبوعات کمونیستی ایران در راه تبدیل حزب به يك سازمان توده‌ای

در سال ۱۹۲۵ سلسله قاجار در ایران سرنگون و رضا خان در ۱۲ دسامبر سال ۱۹۲۵ در مجلس مؤسسان بعنوان شاه ایران اعلام شده، بر تخت نشست. رضا شاه پس از قلع و قمع جنبش دمکراتیک در کشور، برقرار دیکتاتوری نظامی در ایران را در پیش گرفت، فعالیت تمام احزاب و سازمانهای مترقی قدغن و بازداشتهای دسته جمعی آغاز شد. بسیاری از کمونیستها و شخصیتهای مترقی سندیکائی به قتل رسیدند. صفوف حزب کمونیست ایران به طور چشمگیری کاهش یافت. حزب مجبور بود دوباره به کار مخفی روی بیاورد.

بدنبال نشریات کمونیستی و کارگری، جراید دمکراتیک نیز تعطیل شدند. مدیران جرایدی چون «ستاره ایران»، «وطن»، «ایران آزاد» و غیره از سوی حکومت تحت پیگرد شدید قرار گرفتند (۱). روزنامه‌نگاران و نویسندگان بدون اجازه پلیس حق انتشار حتی يك مقاله در مورد هیچ موضوعی را نداشتند. انتشار کتابها، حتی درباره موضوعهای بسیار معمولی هم بدون اجازه و کنترل پلیس ممکن نبود.

۱ - روزنامه «پیکار»، ۱ سپتامبر ۱۹۳۱، شماره ۱۲ (از این پس: پیکار...).

گمونیستهای ایران در دشوارترین شرایط ارتجاع و ترور میکوشیدند انتشار مطبوعات حزبی را از سرگیرند. کارگران جنوب ایران در سال ۱۹۲۷ در زمان اعتصاب کارکنان نفت آغاز به انتشار روزنامه «حیات کارگری» کرد. اما این روزنامه بزودی از سوی پلیس تعطیل شد.

سازمان جوانان حزب کمونیست ایران که فعالیت مخفی داشت، در سال ۱۹۲۷ اقدام به انتشار روزنامه «بلشویک جوان» نمود. این روزنامه در بین دانشجویان و جوانان پخش میشد. حسن‌آف عضو کمیته مرکزی حزب کمونیست ایران و رضا روستادبیر سازمان جوانان روزنامه را منتشر میکردند. اما بدلیل بیکرد پلیس، روزنامه جمعا دو شماره منتشر شد.

همراه با روزنامه «بلشویک جوان» کمونیستها میکوشیدند ارکان تئوریک حزب را نیز منتشر کنند. و در مارس سال ۱۹۲۷ اولین شماره مجله «جرقه» از چاپ خارج شد.

برای اینکه سوعظن پلیس برانگیخته نشود، مجله رسما به نام داروساز م. ت. ناصحی ثبت شده بود و نویسندگان برجسته بانامهای مستعار در صفحات آن مقاله درج میکردند. «جرقه» نیز مدت کوتاهی منتشر و پس از دو شماره تعطیل شد.

در سپتامبر سال ۱۹۲۷ در ارومیه کنگره دوم حزب کمونیست ایران بطور غیر علنی فراخوانده شد. در کنگره دوم حزب جمعا ۲۰ نماینده که عمدتا از طرف سازمانهای حزبی تهران، تبریز، اردبیل، رشت و انزلی بودند، حضور داشتند.

در جریان کارکنگره اوضاع جهانی و داخلی ایران، مسائل ملی و ارضی، ساختمان منغفی، برنامه جدید حزب، فعالیت سازمان جوانان، کار بین زنان و غیره مورد بررسی قرار گرفت (۱).

در تصمیمات کنگره اشاره شد که شعار اصلی حزب عبارتست از مبارزه در راه نابودی سلطنت و تشکیل جمهوری انقلابی، دفاع از حق حاکمیت و تمامیت ارضی کشور، تحکیم روابط دوستانه میان ایران و اتحاد شوروی، دولت جمهوری باید بقایای فئودالیسم را از بین برده و زمین را بین دهقانان تقسیم کند، در کشور آزادی و دموکراسی کامل برقرار کند، قانون کار تدوین نماید و از سازمانهای انقلابی کارگران، پیشه‌وران و کشاورزان دفاع کند (۲).

کنگره همچنین ضرورت ویژه مطبوعات حزبی را در مبارزه علیه دیکتاتورن

۱ - کنگره دوم حزب کمونیست ایران مطالعات راجع به اوضاع اقتصادی داخلی و جهانی ایران دو سند از حزب کمونیست ایران-تهران، ۱۳۵۹، ص. ۸۶-

رضا شاه و امپریالیسم، در حفظ و تحکیم حزب در شرایط خفقان شدید، خاطرنشان ساخت. پس از کنگره دوم حزب، کمیته ایالتی آذربایجان حزب کمونیست ایران موفق شد در سالیهای ۱۹۲۹ - ۱۹۲۷ روزنامه «فریاد کارگران آذربایجان» و مجله «شر ارد» را در تبریز منتشر کند. انتشار این ارگانهای حزبی در دشوارترین شرایط و در دوران کاملاً مخفی، نقش معینی در سازماندهی مبارزه توده‌های زحمتکشان علیه بهره‌کشی و ستم حکومت موجود ایفاء کرد.

اما این مطبوعات بدلیل پیگردهای پلیسی، بطور نامنظم، هر ۴ - ۲ ماه تنها یک شماره منتشر میشدند.

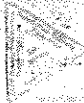
در سال ۱۹۲۹ کمیته ایالتی خراسان حزب کمونیست ایران در شهر نیشابور روزنامه «کمونیست» را به شیوه چاپ پلی کپی منتشر کرد.

سازمانهای شهری حزبی تبریز، تهران، رشت، قزوین، اصفهان و دیگر شهرها که مخفیانه فعالیت میکردند به جز جراید و مجلات، در حد امکان اغلاصدها و شناسنامه‌هایی که سیاست دولت رضا شاه را افشاء میکرد و مردم را به مبارزه فرا میخواند منتشر میکردند. شماره‌های جداگانه نشریات حزبی که مدت کمی برقرار میماندند و خوانندگان وسیعی را در برنمیگرفتند، مسلمانان نمیتوانستند پاسخگوی نیازهای مطبوعات حزبی باشند. یک ارگان سیاسی حزبی لازم بود که سلاح واقعی اعضای حزب در مبارزه برای تحق و وظایفی که در برابر حزب کمونیست ایران قرار داشت، باشد. اما انتشار چنین ارگان حزبی در خود کشور امکان پذیر نبود.

م. ج. جوادزاده (پیشهوری) یکی از سازمان دهندگان حزب کمونیست ایران در خاطرات خود نوشت: «با به حکومت رسیدن رضا خان، شرایط فعالیت ما تغییر کرد، و هنگامی که بازداشتها و فشارهای شدید آغاز شد ما مجبور بودیم اشکال و شیوه‌های کار را اساساً تغییر دهیم.

ما با فعالیت در عرصه مطبوعات در اروپا، در پشت مرزهای «دیوار چین» که پلیس رضا خان بطور کشور کشیده بود، جراید و مجلات خود را منتشر کردیم» (۱). حزب کمونیست ایران با در نظر گرفتن وضع سیاسی موجود در کشور، تصمیم گرفت ارگانهای مرکزی حزب را در خارج منتشر و آنها را مخفیانه به ایران رسانده و بخش کند.

بدین ترتیب دوران مهاجرت مطبوعات کمونیستی ایران در کشورهای اروپای غربی آغاز شد. باید یادآور شد که احزاب کمونیست برخی کشورهای اروپائی بویژه آلمان و فرانسه در تربیت مارکسیستهای جوان از میان ایرانیان نقش بزرگی ایفاء کردند. آلمان و فرانسه یکی از پیشرفته ترین کشورهای سرمایه‌داری بودند که جوانان ایران

پیکار

روزنامه

شماره اول از شماره اول روزنامه پیکار

صفحه اول از شماره اول روزنامه پیکار

www.iran-archive.com

برای تحصیل به آنجا میرفتند. دانشجویان ایران با اقامت چندین ساله در این کشورها که احزاب کمونیستشان در آنزمان بسیار با نفوذ بودند، با جنبش کمونیستی و با ایدئولوژی مارکسیست - لنینیستی آن روبرو میشدند.

در اواخر دهه ۲۰ در برلین توسط جوانان مترقی ایرانی «اتحادیه مبارزه با رژیم مستبد رضا شاه» بوجود آمد که با کمونیستهای ایرانی همکاری نزدیکی داشت. رهبران این اتحادیه دانشجوی دانشگاه برلین تقی اراتی بود که بعدها دانشمند بزرگ مارکسیستی و رجل اجتماعی - سیاسی جنبش کمونیستی ایران شد. حزب کمونیست ایران به فعالیت این اتحادیه و به هدفمندی رهبری آن در مبارزه علیه ارتجاع توجه ویژه‌ای معطوف داشت و به تقی اراتی کمک کرد تا از دانشجویان مترقی ایرانی در آلمان يك جمع متحد بوجود آورد (۱).

عضو کمیته مرکزی حزب توده ایران اردشیر اوانیسیان در خاطرات خود در باره حزب کمونیست ایران مینویسد: «در اواخر سالهای ۲۰ و در اوایل سالهای ۳۰ - ۲۲ رهبری حزب توجه بخارج از کشور نمود و فعالیتهایی هم در خارج از کشور میشد. اعضای رهبری گاه اکثرا در ایران بودند. بعضی از آنها موقتا، یا برای مدت نسبتا طولانی در خارج از کشور بسر میبردند. ادبیات مارکسیستی در خارج از ایران بچاپ رسانده با انواع وسائل بایران میرساندند رهبری حزب در اروپا تشکیلات کمونیستی دایر نمود. گروهی کمونیست ایرانی در فرانسه با تشکیلات برلین ارتباط داشتند. سرپرست گروه کمونیستهای ایرانی در آلمان مرقمعی علوی بود. کسی که از کمیته مرکزی اکثر بهارها سرکشی میکرد سلطان زاده بود. قسمت عمده این عملیات با کوشش و رهبری او انجام میگرفت» (۲).

مجله «ستاره سرخ» که از سال ۱۹۲۹ تا ۱۹۳۲ ابتدا در وین و سپس در برلین چاپ میشد. ارکان مرکزی حزب قرار گرفت. در این مدت جمعا ۱۲ شماره منتشر شد. «ستاره سرخ» نشر اندیشه‌های مارکسیسم - لنینیسم را وظیفه اصلی خود قرار داده بود. مجله در مقاله برنامه خود، هدف اصلی خود را چنین بیان کرده بود: «کمیته مرکزی فرقه کمونیست ایران نظر به تقاضا و تمایل بسیاری از تشکیلات حزبی مصمم بود به طبع و نشر ارکان علمی حزبی اقدام نماید تا اینکه اعضاء جوان حزب ما بتوانند از نزدیک با مسائل علمی و عملی مارکسیزم و لنینیزم آشنا شوند» (۳).

- ۱ - آگاهی. ع. م. گسترش اندیشه‌های مارکسیسم - لنینیسم در ایران - باکو (۱۹۶۱). ص. ۱۱۶ (بزبان روسی). - (از این پس: آگاهی ع. م. کتاب نامبرده).
- ۲ - مجله «دنیا». ۱۳۴۱. شماره ۱. ص. ۲۶ (از این پس: دنیا...).
- ۳ - مجله «ستاره سرخ». ۱۹۲۹. شماره‌های ۸ - ۷. ص. ۷. (از این پس: ستاره سرخ...).

شماره سوم و چهارم

شماره اول

(خرداد و تیرماه ۱۳۰۸ مطابق روز و تریه ۱۳۰۹)

ستاره سرخ

(مجله نامیانه)

ارگان کمیته مرکزی فرقه کمونیست ایران

قیمت اشتراک:

در خارج	۳ تومان	در ایران	۳ تومان	سالانه
۳۰۰	*	۱۰ ماهی	۳ تومان	نک شماره
۳۰۰	*	۶	*	موسسه‌های

H. Blauvelt
Wien VII, Postfach 65

آدرس اداره:

روی جلد مجله ستاره سرخ

«ستاره سرخ» ارگان تفویک حزب کمونیست ایران به شمار می‌آمد. حزب همچنین به روزنامه منظمی برای توده‌های گسترده‌تر خوانندگان، بویژه کارگران نیاز داشت.

در مقاله «مسائل اساسی فرقه کمونیست ایران در مبارزه برای حصول اتحاد کارگران و دهاقین و ایجاد حکومت رنجبری» درباره اهمیت و ضرورت مطبوعات مخفی و علنی سخن به میان آمده است. در پاراگراف «ایجاد و بخش مطبوعات کارگری» به اهمیت جراید و اعلامیه‌ها در امر آموزش سیاسی و تربیت انقلابی توده‌های وسیع زحمتکشان اشاره شده است. چرا که «بدون انتشار روزنامه ناشر افکار فرقه تربیت انقلابی توده کارگر و دهقان مخصوصاً تعلیم اصول مارکسیستی و لنینیستی اعضا غیر ممکن خواهد بود» (۱).

در قرائیکه در کنفرانس دانشجویان انقلابی ایران در اوایل سال ۱۹۳۱ در کلن قبول شده بود ضرورت انتشار روزنامه که بتواند هم در داخل کشور و هم در میان دانشجویان ایرانی در کشورهای اروپا مفید واقع گردد ثبت شده بود.

روزنامه که در دو هفته یک شماره نشر می‌یافت، می‌بایستی از یک طرف استبداد پهلوی را افشا نموده و مردم ایران را برای مبارزه علیه رژیم پهلوی دعوت بدقیام نماید و از طرف دیگر اهالی کشورهای اروپا را با وضع رقت بار ایران آشنا و ماهیت دروغین تبلیغات رژیم را رسوا بنماید.

کمونیستهای ایران با توجه به نظام دموکراتیک موجود در آلمان و وجود دستگاههای چاپ به الفبای فارسی، تصمیم به انتشار یک روزنامه در برلین گرفتند. روزنامه «بیکار» وظایفی را که کنفرانس کلن پیش کشیده بود، به شایستگی انجام داد.

روزنامه «بیکار» در اولین سال انتشار خود از ۱۵ فوریه تا ۱۵ اکتبر سال ۱۹۳۱ به چاپ می‌رسید. در این مدت جمعا ۱۵ شماره منتشر شد. ناشر رسمی روزنامه یک آلمانی بنام کارل ونر بود و فعالیت «بیکار» را مرتضی علوی یکی از رهبران سازمان برون مرزی حزب کمونیست ایران رهبری میکرد. ناشر دو شماره آخر روزنامه که در سال ۱۹۳۲ در وین چاپ شد، محمود پایدار بود.

مسائلی را که مجله «ستاره سرخ» و روزنامه «بیکار» مطرح میکردند، تقریباً در برگیرنده تمام وظایف اصلی که در برابر حزب و برنامه مصوبه کنکوره دوم آن در سال ۱۹۲۷ قرار داشت، بود.

در هر دو ارگان حزب کمونیست ایران مقاله‌هایی درج میشد که به مسائل درون حزبی اختصاص یافته بود. از رژیم پهلوی و امپریالیسم انکلیس انتقاد میکرد و جنبش کارگری و انقلابی را بازتاب میداد. مسائل ارضی، ملی و قومی نیز از نظر دور نبودند.

هم ارکان تشویک حزب «ستاره سرخ» و هم روزنامه «بیکار» مرتباً خوانندگان را با اسناد حزبی آشنا میکردند و نامه‌های خوانندگان را به چاپ میرساندند.

مطالبی که به فعالیت و وظایف حزب کمونیست ایران اختصاص یافتند، بویژه در صفحات «ستاره سرخ» درج شده از نظر حجت انتقاد از جنبه‌های مشخص فعالیت حزبی متمایز بود. ارکان حزب کمونیست ایران منعکس کننده بلاتفرم سیاسی حزب به شمار می‌آمد. در این بلاتفرم گرایشها و اختلافات جدی میان جنبه‌های جداگانه که در حزب فعالیت میکردند وجود داشت و ارکان حزب از موضع مشخص سیاسی حرکت میکرد.

مطالبی که در مقاله‌های بنام «توده‌ای کردن حزب ما» و «ملاحظات» درج شده است، به سائلی در باره تجدید سازمان حزب که در کنگره دوم حزب کمونیست ایران مورد بحث قرار گرفته بود، اشاره شده است.

معلوم است که پس از شکست جنبش آزادی بخش و دمکراتیک در کشور و به قدرت رسیدن رضا شاه که بدنبال خود فشارهای شدیدی بر علیه نیروهای دمکراتیک به همراه آورده بود. بین رهبری حزب که نتوانسته بود گردش چنین حوادث را پیش بینی کند، اختلافات جدی بر سر محتوای اجتماعی سلطنت رضا شاه بوجود آمد. اگر نمایندگان جناح راست خصائل مترقی رژیم جدید را قدری مبالغه میکردند، اما «چپ‌ها» آنها را کاملاً نادیده میگرفتند. کنگره دوم حزب کمونیست ایران که برای احیاء وحدت سازمانی و ایدئولوژیکی حزب فراخوانده شده بود، دیدگاههای جناحهای چپ و راست حزب را رد کرد. اما «تزا» و برنامه حزب دور از اشتباه همگرا آن زمان «چپ‌روی - نیست» (۱). در مجموع هم نویسندگان «توده‌ای کردن فرقه ما» (مقاله با نام مستعار گ. س. نوشته شده بود) و هم هیئت تحریریه در «ملاحظات» تصمیمات کنگره دوم حزب کمونیست ایران را مآخذ قرار میدادند.

نویسندگان مقاله «توده‌ای کردن فرقه ما» اشاره میکرد که، تفاوت کمونیستی ایران با انقلابیون بورژوائی ایران عبارت از فهم روشن و محکم تمام ماهیت مبارزات صنفی ما میباشد. کمونیستها در فعالیت خود بر تحلیل عمیق تکیه میکنند که در جریان آن اشتباهات آشکار میشود و نتایج مناسب بدست می‌آید. او نقش کنگره دوم حزب کمونیست ایران را در تاریخ جنبش کارگری ایران مهم ارزیابی میکند (۲). به نظر نویسندگان کنگره دوم با پیروی از مصوبات و توصیه‌های انترناسیونال کمونیستی سوم چنین تحلیل ارائه داده بود و «همه اعضاء سالم انقلابی جدی فرقه ما را در اطراف کمیته

۱ - ع. کامبخش. نظری به جنبش کارگری و کمونیستی در ایران. - مجموعه مقالات از انتشارات حزب توده ایران، ۱۹۷۲، ص. ۴۵. (از این پس: ع. کامبخش کتاب نامبرده).

۲ - ستاره سرخ، ۱۹۲۹، شماره‌های ۴ - ۲، ص. ۴۵.

مرکزی جمع‌آوری کرده و توانست نه فقط عقیدتا با همه عناصریکه با مفکوره لنینی بی‌گانه بودند مبارزه نماید. بلکه توانست اغلب عناصر فاسده و بارهای سنگینی که از اولین روزهای تشکیل فرقه برایش تحمیل شده بود دوراندازد» (۱).

اما همانگونه که در مقاله اشاره میشد، در دوران پس‌ازکنگروه دوم، تمام وظایف تعیین شده، انجام نمی‌شد، مثلا حزب تا آن هنگام نتوانسته بود فعالیت خود را بانیاذهای حیاتی و خواستهای خلق پیوند دهد و جنبش انقلابی زحمتکشان ایران را به مسیر مبارزه آگاهانه هدایت کند.

نویسنده دعوت میکرد از تبلیغ کلی اندیشه‌های سوسیالیسی و کمونیستی به تبلیغ و ترویج شعارهای مشخصتر که بازندگی و مبارزه توده‌ها در پیوند باشد، روی آورده شود. بدین ترتیب نویسنده برای خارج ساختن حزب از یک جریان محدود و تبدیل آن به یک سازمان توده‌ای، لازم میدید که سازمانهای حزبی همه پرولتاریای ایران را فراگیرد و یک سلسله وظایف تاکتیکی برای دستیابی به این هدف اتخاذ شود.

در مقاله گفته میشد که حزب باید بخصوص اهمیت فراوانی بمبارزه برای اشکال علنی کار بدهد و به کمک اعضای خود که در سراسر کشور فعالیت میکنند، انجمنها، کلوبها، کمیته‌های گوناگونی بوجود آورد که علنا به یک سازمان سیاسی تعلق ندارند اما آنجا بتوان در بین توده‌های گسترده زحمتکشان کار تبلیغی و ترویجی کرد. نویسنده نفوذ در دهقانان را که ستمکش‌ترین طبقه در ایران بودند در پرتو چنین فعالیت علنی ممکن میدید و به اشتباهات بزرگی که حزب در مورد مسئله دهقانان مرتکب شده بود اشاره میکرد (۲).

نویسنده مینوشت، نظم دادن و تحکیم سازمانهای حزبی برای تربیت کادرهای متخصص حزبی نیاز بکار فراوان دارد. در شرایط مبارزه مخفی ارتباط پایدار و ثابت بین سازمانهای محلی حزب و کمیته مرکزی آن اهمیت خاصی کسب میکند، نویسنده معتقد بود که توأم ساختن اشکال علنی و غیر علنی کار، انضباط آهنین و بویژه ارکان مطبوعاتی که باید حلقه رابط بین سازمانهای حزب و ناشر اندیشه‌های مارکسیستی - لنینیستی میان اعضای حزب باشد، شرایط اصلی «توده‌ای کردن حزب کمونیست ایران» بشمار می‌آیند و در این رابطه به مجله «ستاره سرخ» امید فراوان داشت. هیئت تحریریه مجله ضمن اعتراف به اهمیت موضوع «مقاله پیشین» لازم دید برخورد خود را به برخی مسائلی که در آن طرح شده بود، بیان کند. در «ملاحظات» اشاره میشد که «تفاوت و غلاست مشخصه ما از احزاب و انقلابیون بورژوازی تنها در فهم روشن مبارزه طبقاتی ما نیست ... نمیتوان گفت احزاب و انقلابیون بورژوازی ... تمام ماهیت مبارزات طبقاتی

۱ - همانجا، ص. ۴۶.

۲ - همانجا، ص. ۴۸.

خود را نهمیده و برای آن مبارزه نمی‌کردند ... اما حزب کمونیست نماینده طبقه کارگر اکثریت عظیم توده و زحمتکش جامعه است. این است که در این مبارزه انقلابیون پرولتاریاتی نه تنها منافع و آزادی پرولتاریات را به دست می‌آورند بلکه جامعه بشری و یک دنیائی را آزاد می‌سازند. این است اصل تفاوت انقلابیون بورژوازی از انقلابیون پرولتاریاتی» (۱).

هیئت تحریریه مجله با این حکم که دهقانان طبقه اصلی استثمار شونده در ایران هستند، موافق نبود. با اینکه دهقانان از نظر کمیت و نقش خود در زندگی اقتصادی کشور جای مهمی را اشغال می‌کنند، با این همه به عقیده هیئت تحریریه مجله، استثمار شونده ترین و در نتیجه انقلابی ترین طبقه در ایران، طبقه کارگر است. علیرغم اینکه «ایران یک مملکت زراعتی است و امروزه تاحدی پرولتاریات کم عده و ضعیف است. حزب کمونیست و کمونیستها که نماینده و مدافع منافع و نظریات کارگران هستند باید رول اولویت و تقدم پرولتاریات را در انقلاب ملی و سوسیالیستی فراموش نکنند» (۲).

بدین ترتیب هیئت تحریریه مجله ضمن موافقت با نویسنده «مقاله پیشین» در این مورد که وظیفه اصلی حزب در تبدیل آن به حزب توده‌ها نهفته است، اهمیت کار حزب میان دهقانان را که در مقاله «توده‌ای کردن فرقه ما» بر آن تاکید شده بود، نادیده می‌گرفت. و برقراری اتحاد نزدیک کارگران و دهقانان را مطرح نمی‌کرد.

و. ای لنین در کتاب «بیماری کودکی» «چپ گرائی» در کمونیسم» ضمن آشکار ساختن ماهیت کار انقلابی کمونیستی میان توده‌ها، نوشت: «... حزب کمونیستی که می‌خواهد پیشاهنگ و گروه پیشرو طبقه انقلابی یعنی پرولتاریا باشد و علاوه بر این می‌خواهد رهبری توده‌های وسیع نه تنها پرولتری بلکه توده‌های زحمتکش و استثمار شونده غیر پرولتری را بیاموزد، باید بتواند به صریحترین، روشنترین و زنده ترین شیوه هم برای توده شور، کارخانه «خیابان» و هم برای روستا تبلیغ کند. سازمان دهد و ترویج کند» (۳).

هیئت تحریریه مجله در مقاله «ملاحظات» نه تنها بر ضرورت برقراری پیوندهای نزدیکتر میان حزب و توده‌های وسیع زحمتکش که در «مقاله پیشین» بدرستی به ضعف آنها اعتراف شده بود، اشاره نداشت بلکه بر عکس، معتقد بود که «تشکیلات ما توانسته است ... بیش از پیش خود را به توده نزدیک کند» (۴) و برای ادعای خود اعتصابات

۱ - همانجا، ص. ۵۰، ۵۱.

۲ - همانجا.

۳ - و. ای. لنین، کلیات آثار، جلد ۱، ص. ۹۵.

۴ - ستاره سرخ، ۱۹۲۹، شماره‌های ۴ - ۳، ص. ۵۳.

کارگران ایران و تظاهرات زحمتکشان در روز اول ماه را شاهد می‌آورد.
بی تردید سازمانهای حزب کمونیستی ایران که با دشواری فروان به فعالیت خود در بین کارگران ادامه میدادند، نقش فراوانی در احیای جنبش کارگری ایران در سالهای ۲۸ - ۱۹۲۷ داشتند.

نویسندگان «ملاحظات» همچنین با فراخوانهای «مقاله پیشین» مبتنی بر بیرونی جوئی از اشکال علنی کار بدلیل وضع موجود سیاسی کشور، که «هر گونه کوشش برای تشکیل حتی معتدل ترین سازمانها با سرنیزه و شلاق روبرو میشود» (۱)، موافق نبودند. مسئله تاکتیک در جنبش انقلابی در مقاله دیگر بنام «مسائل اساسی فرقه کمونیست ایران در مبارزه برای حصول اتحاد کارگران و دهاقین و ایجاد حکومت رنجبری» درست طرح نشده بود. ارکان شوریک حزب اشاره میکرد: «فرقه نباید دنباله رو حوادث باشد باید خود را با تمام قواء حاضر و مستعد نماید» (۲). مجله همچنین به حکم تاکتیکی مهم و ای. ثنین و کمیترین در باره مهارت طبقه انقلابی در توأم ساختن اشکال علنی و غیر علنی مبارزه، پنهان کاری «جدی»، آمادگی برای تعویض فوری يك شکل با شكل دیگر برای انجام وظیفه خود، اهمیت نمیداد. بدین ترتیب ارکان حزبی از يك سوتلفیق اشکال علنی و غیر علنی کار را متذکر میشد و از سوی دیگر سازمان را به فعالیت بر اساس پنهان کاری کامل فرا میخواند. این رهنمود امکان نمیداد جنبش کارگری علنی شود

«ستاره سرخ» برای تحقق وحدت توده‌های گسترده کارگران بدور حزب، به تشکیل و فعالیت سندیکاهای منفی توجه ویژه‌ای داشت. در «ملاحظات» بدروستی اشاره شده بود که «بدون اجتماع کارگران در اتحادیه‌ها و بدون مبارزات سیاسی منافع کلی و آینده کارگران و تمرین و ورزش کارگران در مبارزات منفی، رابطه تشکیلات با توده‌ها ... با لنینیسم توده‌ای شدن فرقه ما فقط حرف خالی از معنی خواهد بود» (۳).
مجله در مقاله «مسائل اساسی فرقه کمونیست ایران ...» با اعتراف بداینکه حزب تاکنون با آنکه بیش از ۲۰۰ هزار کارگر در کشور وجود دارد، درباره سندیکاها تصمیمات جدی نگرفته، لازم میدید از ره تجلید سازمان سندیکاهای موجود، توده‌های گسترده کارگران را دربرگیرد، زیرا بدون تدارک امول انقلابی نمیتوان حزب را بدین نیروی بزرگ اجتماعی تبدیل کرد و آنرا از وضع سکتاریسم خارج ساخت.
در مقاله، علاوه بر سندیکاها به اهمیت تشکیل سازمانهای گوناگون توده‌ای تعاونیها، صندوقهای کمک متقابل، انجمنهای مستقل، کلوبها، قرائت خانه‌ها و غیره اشاره

۱ - همانجا.

۲ - ستاره سرخ، ۱۹۳۰، شماره‌های ۸ - ۷، ص. ۵.

۳ - ستاره سرخ، ۱۹۲۹، شماره‌های ۴ - ۳، ص. ۵۴.

میشد و متذکر می‌گردید که نقش آنها «کاملاً منوط به چگونگی ارتباط نزدیک کلیه مجامع کارگری خواهد بود» (۱).

مقاله‌ای که بنام «اتحادیه‌ها در ایران و وظایف حزب کمونیست ایران» در شماره‌های ۱۱ - ۱۰ مجله در سال ۱۹۳۱ درج شده به همین موضوع اختصاص یافته است. در این مقاله به نقش فعالیت سندیکاها در کامیابی توده‌ها و دستیابی به هدفی که حزب تعیین کرده بود اشاره شده. خواستها و شعارهای مشخص که کمونیستها در مبارزه خود باید بر آنها تکیه کنند و چه وظایف سازمانی در رابطه با تشکیل حوزه‌های حزبی، و رفع نواقص آنها که در برابر حزب قرار دارد مطرح شده است.

در مطالب بررسی شده مجله و نیز در دیگر مقاله‌های «ستاره سرخ» که درباره مسائل درون حزبی نوشته شده است، اشاره‌ای به این مسائل مهم نرفته و این درحالی بود که حزب در بحران شدید بسر میبرد و در برابر حل مسئله تبدیل به يك سازمان توده‌ای قرار داشت. از بین مطالبی که در روزنامه «پیکار» به وظایف و فعالیت حزب کمونیست ایران اختصاص یافته بود باید سلسله مقالاتی بانام کلی «ما چه می‌خواهیم» را که در شماره‌های ۱۳ - ۸ روزنامه درج شده و نویسنده آن آ. ذره بوده نام برد. اولین مقاله از این سری «انقلاب مشروطیت ایران و وظایف انقلابات بورژوازی دمکراسی» نام داشت. آ. ذره تحلیل نهضت مشروطه ایران در سالهای ۱۹۱۱ - ۱۹۰۵، عوامل داخلی و خارجی انقلاب را بدرستی نام برده و تأثیر انقلاب سال ۱۹۰۵ روسیه را بر رشد نهضت مشروطه در ایران دقیقاً بررسی میکند و مینویسد: انقلاب سالهای ۱۹۱۱ - ۱۹۰۵ به چه چیزی دست یافت؟

در مقاله چهارم که با نام «بعد از بیست و پنجسال مشروطیت» منتشر شد، پاسخ مشروحی به این سؤال داده شده است.

در مقاله گفته میشود که در طی ۲۵ سال پس از تصویب قانون اساسی، تمام دستاوردهای انقلاب که شرکت کنندگان جنبش به نهای خون خود به آن دست یافته بودند، نابود شده است. اکنون در مجلس حتی يك نماینده از کارگران و دهقانان نیست، آزادی بیان، مطبوعات و تشکیلات وجود ندارد و همه آندیشمندان مترقی و کمونیستها در سیاه چالهای پالیس زیر شکنجه هستند. توده‌های دهقانان همچنان مورد ستم زمینداران بزرگ بسرکردگی رضا شاه هستند. وضع کارگران ایران که از حقوق ابتدائی خود محرومند، از دهقانان بهتر نیست.

تسلط خارجی و وجود فئودالیسم در ایران مانع رشد صنایع میشوند. ارتش ایران که به خوبی مسلح شده است، سلاح خود را نه بر علیه اشراف‌الکران انگلیسی بلکه علیه توده‌های انقلابی ایران نشانده گرفته است.

بورژوازی ایران که زمانی در مبارزه علیه امپریالیسم زیر پرچم دموکراسی با توده‌های خلق ایران متحد شده بود، امروزه به نوکر امپریالیسم و حکومت شاه تبدیل شده است (۱).

در آخرین مقاله از این سری بنام «قائد انقلاب آتیه ایران، مرام و مقاصد ما» گفته شده بود که «فقط طبقه انقلابی کارگر است که باتفاق زارعین دهات و عناصر زحمتکش شهر قادر بانجام این مامویت تاریخی می‌باشد» (۲).

نویسنده با اشاره به اینکه «بورژوازی ضعیف و ترسوی ایران بهیچ وجه لایق و قادر به انجام انقلاب دموکراسی بورژوازی نبوده» تأکید میکرد که «فقط طبقه کارگر از طبقه زارعین زودتر تحت تشکیلات درآمده و بواسطه شرایط کار خود از آنها فبمیده‌تر و آگاه‌تر و انقلابی‌تر میباشد و بواسطه حزب انقلابی خود قادر بر رهبری کردن مبارزه تمام طبقات زحمتکش بر علیه ارتجاع امروزی خواهد بود. در مقاله مسائلی را که انقلاب آینده ایران باید حل میکرد، پیش کشیده شده بود:

«ما میخواهیم انقلاب بورژوازی دموکراسی ایران را که ۲۵ سال قبل شروع شده و تا با امروز بانجام نرسیده بیابان برسانیم.

ما میخواهیم تمام اراضی ملاکین و موقوفات و خالصه را ضبط و بلاعوض بین زارعین تقسیم کنیم.

ما میخواهیم به استعمار بیحد و حصر کارگران... خانمه داده بیکاری و فقر و بدبختی آنها را با تمام برسانیم... قانون ۸ ساعت کار برای کارگران وضع و اجرا کرده، و سائل معاش کارگران و زحمتکشان ایران را تامین نمایم.

ما میخواهیم صنعتگران شهری را از ورشکستگی و فقر و افلاس در نتیجه رقابت استعد خارجی نجات داده و ترقی صنایع فابریکی ایران را بقیمت خون آنها تمام نکنیم. یعنی وسیله تشکیل کوپراتیفها و آرتلها و با تاسیس کارخانجات و غیره نگذاریم آنها از صف استحصال بیرون بیفتند.

ما میخواهیم آزادی قلم و اجتماعات و نطق را حقیقتاً برای توده‌های زحمتکشان تامین نموده و آزادی اتحادیه‌های کارگری و اجتماعات زارعین و کوپراتیفها و نمایشات و ستینگها و مجامع را حقیقتاً عملی نمایم...» (۳).

پس از آن درباره واکنداری حقوق برابر به اقلیت‌های ملی ساکن ایران، لغو امتیازات خارجی در ایران، برقراری رابطه دوستانه با تمام خلقهای خاور زمین و با اتحاد شوروی، ایجاد جمهوری متحد خلقهای ایران و درباره تشکیل دیکتاتوری کارگران و دهقانان که

۱ - بیکار، ۱۵ سپتامبر ۱۹۳۱، شماره ۱۲.

۲ - همانجا.

۳ - همانجا.

ایران را از کشور مستعمره و عقب مانده به يك دولت نیرومند و مترقی تبدیل کند، سخن بمیان آمده است

«پیکار» با اشاره به این که «این رژیم هنوز استقرار رژیم سوسیالیستی نبوده ولی برپا کردن يك چنین حکومت، مرحله آخر انقلاب بورژوازی و مقدمه دخول بدوره انقلاب اجتماعی، خواهد بود» (۱).

بدین ترتیب «پیکار» نیز مانند «ستاره سرخ» در واقع مسئله سرکردگی پرولتاریا را در سیمای پیشاهنگ آن - حزب کمونیست ایران در انقلاب بورژوا - دمکراتیک ایران پیش می کشید و این هنگامی بود که حزب کمونیست ایران از اسکانات واقعی رهبری جنبش دمکراتیک در کشور برخوردار نبود. این نظرات در مقاله «انقلاب ملی عبارت از چیست و چرا ما طرفدار آن هستیم؟»، آمده است. در این مقاله اندیشه های تئوریک مارکسیسم - لنینیسم در باره انقلابهای بورژوائی و بورژوا - دمکراتیک، امپریالیسم به مثابه بالاترین مرحله سرمایه داری، انقلاب ارضی و اهمیت آن و درباره سرکردگی طبقه کارگر در انقلاب آینده تبلیغ شده است (۲).

بدین ترتیب در اواخر دهه ۲۰ و آغاز دهه ۳۰ حزب کمونیست ایران در سناچرت ارگانهای مرکزی خود را منتشر میکرد. فعالیت آنها در راه انجام وظایفی بود که در این زمان در برابر حزب قرار داشت.

یکی از اساسی ترین این وظایف عبارت بود از برطرف کردن وضعیت سکتاریستی در حزب و تبدیل آن به يك سازمان توده ای.

سیاری از مطالب ارگانهای مرکزی حزب کمونیست ایران، بویژه مقاله های مربوط به مسائل درون حزبی، درست به این مسئله اختصاص یافته بود.

مجله «ستاره سرخ» و روزنامه «پیکار» ضروت برقراری پیوند پایدار و ثابت با توده های گسترده کارگران را متذکر میشدند، به اهمیت کار در بین دهقانان، ارتشیان، زنان و جوانان اشاره میکردند و وظایف حزب در امر تربیت کادرهای متخصص انقلابی و نیز ایجاد و فعالیت سندیکاهای کارگری را یادآور میشدند.

مطبوعات حزبی ضمن بررسی مسائل تاکتیکی اختلافات موجود بین رهبری حزب در مورد مسائل تاکتیک جنبش انقلابی را بازتاب میدادند. در صفحات «ستاره سرخ» و «پیکار»، هویت «انقلاب آینده» ایران که مطبوعات حزبی آنرا گاه «پرولتری» و گاه «بورژوا - دمکراتیک» مینامیدند، پیش کشیده نشده است. مواضع دقیق و مشخص در این مورد، نتیجه سیاستی بود که حزب کمونیست ایران در این زمان در پیش گرفته بود و آن در واقع عبارت بود از تلاش برای پریدن از مرحله نیمه تمام انقلاب 'بورژوا -

۱ - همانجا.

۲ - پیکار، ۱ ژوئیه، ۱۹۳۱. شماره ۸.

دمکراتیک، فراخوانهای ارگان تئوریک حزب در مورد قطع همکاری با بورژوازی ملی را میتوان به دلیل همین امر دانست. در این باره در بخشهای بعد سخن خواهد رفت.

۲- انتقاد از سیاست داخلی و خارجی رژیم پهلوی و مبارزه در راه منافع حیاتی توده‌ها

نشر اندیشه‌های مارکسیستی - لنینیستی، دفاع از اصول ایدئولوژیک سیاسی حزب کمونیست و تحقق آنها، در صفحات ارگانهای مرکزی حزب کمونیست ایران صورت میگرفت.

در بین مطالب روزنامه «پیکار» و مجله «ستاره سرخ» مقاله‌هایی در افشاء دیکتاتوری رضا شاه، سیاست داخلی و خارجی حکومت پهلوی و توسعه طلبی انگلیس در ایران جای مهمی را اشغال میکنند. انتقاد از رژیم پهلوی و اسپرالیسم انگلیس تقریباً در تمام مطالب نشریات حزبی به موازات هم انجام میگردد، چراکه «پیکار» تأکید میکند «... حکومت ایران کلا دست نشانده انگلیسی‌هاست» (۱).

همانگونه که مبارزه بر سر قدرت میان گروههای مختلف طبقات ثروتمند در آغاز دهه ۲۰ در ایران به برقراری ائتلاف بورژوا-ملاکی انجامید استقرار سلطنت رضا شاه پهلوی هم در اواخر سال ۱۹۲۵، نشانگر به قدرت رسیدن این ائتلاف بود. جراید کمونیستی ایران نقش اصلی در به قدرت رسیدن رضا خان را از آن انگلیسی‌ها میدانستند و در تمام مطالب خود قاطعانه و مطمئن بر آن تأکید میکردند. پیروزی آسان و غیرمترقبه رضا خان (که در آن هنگام نخست وزیر بود و سیاست متمرکز ساختن دولت را اعمال میکرد) برخوانین فتودال بویزه برشیخ خزعل که از حمایت کامل انگلیسیها برخوردار بود، بعنوان دلیل آورده میشد.

روزنامه «پیکار» در مقاله «سیاست جاسوسی انگلیسی‌ها در ایران» ملاقات رضاخان با لورن سفیر انگلیس در سال ۱۹۲۴ در اهواز را و در جریان این دیدار بند امضاء رسیدن یک عهد نامه محرمانه را به تفصیل شرح میدهد.

هرمز نویسنده مقاله با بررسی مواد این عهدنامه که در آن از ایجاد شرایط توسعه فعالیت شرکت نفت انگلیس - ایران، واگذاری امتیاز ساختمان راه آهن و شوسه تنها به انگلیس و ... سخن رفته بود، تأکید می‌کند. بطوریکه واقعا هم رضا خان پس از اینکه شاه ایران شد، تمام شرایط «عهدنامه اهواز» را اجرا کرد (۲).

۱ - پیکار - ۱۵ فوریه ۱۹۳۱، شماره ۱.

۲ - پیکار، ۱ ژوئن، ۱۹۳۲، شماره ۶.

آ. سلطانزاده در مقاله «رضا خان و فتودالیسم در ایران» ضمن رد مطالب جراید انگلیسی و ایرانی که لشگرکشی‌های نظامی رضا خان برای سرنگونی پایه‌های فتودالی در ایران توصیف میکردند، نوشت: «سرکوبی خزل و خان ماکو فی حد ذاته هیچ چیز نیست جز از بین بردن فتودال‌های کوچک و مرکزیت دادن حکومت مرکزی فتودالی... قوانین مدونه حکومت پهلوی اصول فتودالی را قوی‌تر نموده است» (۱).

روزنامه سپرسید به چه دلیل انگلیس که همراه با روسیه تزاری در ایران سیاست تفرقه بیانداز و حکومت کن را به منظور تضعیف کشور اعمال مینمود و ابتدا از فعالیت‌های تجزیه طلبانه خانها علیه دولت مرکزی ایران حمایت میکرد، ناگهان کمک به رضا خان را آغاز نمود؟ او دلیل چنین تغییر ناگهانی سیاست انگلیسی‌ها را در آن میدید که پس از زوال حکومت تزاری و ایجاد حکومت شوروی «امپریالیزم انگلیس خود را در محنته سیاست ایران بی رقیب یافته خود را معروف نمود که حکومت مرکزی را تقویت نموده، از یکطرف در مقابل انقلاب ایران و بالشویسم سدی بنا نموده و از طرف دیگر سیاست حکمرانی خود را سیاستا و اقتصادا اجرا مینماید» (۲).

سیاست امپریالیستی انگلیس در ایران در صفحات «ستاره سرخ» مورد انتقاد شدیدتر و همه جانبه‌تری قرار گرفت. مجله معتقد بود که انگلیسی‌ها پس از شکست سید ضیاء که به طرفداری از آنها مشهور بود، از امید بستن به رضا خان که در آن زمان شهرت کمی داشت، دو هدف را دنبال میکنند: سرکوب جنبش انقلابی ایران و تحکیم دوباره نفوذ متزلزل شده اقتصادی و سیاسی خود در ایران، به عقیده مجله رضا خان اولاً با ایجاد ارتش ملی و دوماً با ابراز «احساسات دوستانه» نسبت به اتحاد شوروی و نیز متحد کردن نیروهای مترقی جامعه باور خود باشمار ایجاد «جمهوری» میتواند وظایفی را که در برابر او قرار داشت به انجام رساند.

جراید کمونیستی هدف اصلی استراتژی سیاسی بریتانیای کبیر را در حمایت از سیاست تمرکز دولت در ایران کاملاً درست تشخیص داده و می‌نوشتند که آنها میخواهند از ایران «نیرومند» بعنوان مانعی علیه گسترش اندیشه‌های اکتبر در کشور، بویژه در متصرفات مستعمراتی انگلیس بهره‌جوئی کنند.

بدلیل سیاست وحشیانه و غارتگرانه دول امپریالیستی در وحله اول انگلیسی، منابع ملی ایران در وضع اسف باری قرار داشت. مهمترین ثروت کشور یعنی نفت توسط انگلیس که به کمک شرکت نفت انگلیس - ایران و بانک شاهنشاهی رسته‌های اصلی حیات اقتصادی کشور را در دست خود داشت، تصاحب شده بود. «ستاره سرخ»

مطالب جداگانه‌ای را بفعالیت این دو مؤسسه عظیم یعنی اهرم‌های اصلی سیاست استعماری انگلیس در ایران، اختصاص میداد.

م. سنجابی نویسنده مقاله «کمپانی نفت انگلیس و ایران، یا تکیه‌گاه قدرت نفتی بریتانیای کبیر» تاریخ پیدایش شرکت نفت انگلیس - ایران را که نه فقط از منافع نفت جنوب بلکه از منابع شمال کشور نیز بهره‌برداری میکرد، مفصلاً شرح داده و نشان میداد که شرکت بتدریج به «دولت در دولت» تبدیل میشود. سنجابی با استناد به واقعیتها و ارقام تأکید میکرد که شرکت نفت انگلیس - ایران با تأمین نیازهای خود عمدتاً از انتقال بخش عمده سود به خارج از کشور رشد انباشت و پیشرفت بازار داخلی کشور را متوقف کرده است (۱).

در مقاله دیگر «آنکلوپرشن اوایل کمپانی و جزئیات آن» اشاره میشد که در آبادان (که غنیترین منابع نفت در آن وجود دارد و تمام شرایط برای رشد بالایشگاهها و کارخانه‌های تولید مواد نفتی موجود است) رشته‌های صنعت نفت رشد نمیکنند، زیرا شرکت نفت انگلیس - ایران با در اختیار داشتن نیروی کار ارزان به هر نحوی مانع ایجاد صنایع ملی میشود (۲).

در بین اصلاحاتی که توسط حکومت رضا شاه انجام گرفت از جمله تجدید سازمان سیستم مالی بود که در نتیجه آن در سال ۱۹۲۸ بانک ملی ایران گشایش یافت و مانع فعالیت بانک شاهنشاهی انگلیسی گردید.

در مقاله مقتدر سراج بنام «بانک شاهنشاهی وسیله استثمار امپریالیستی ایران» عملکردهای مالی بانک شاهنشاهی مورد تحلیل جدی قرار گرفته است. نویسنده، مقاله را از تاریخ پیدایش بانک شاهنشاهی در ایران توسط بارتینر در سال ۱۸۸۹ آغاز میکند و سپس تمام عملکردهای مهم بانک را که سودهای فراوانی از بازار ایران به جیب میزد مورد بررسی قرار داده و با شرح مفصل آخرین عملکردهای بانک که با تاریخ زبان فعالیت میکرد ثابت میکند که این بانک انگلیسی ابزار وابستگی و ستم بر مردم کشور است.

به عقیده م. سراج بانک ملی که فعالیت خود را با سرمایه محدود آغاز کرد، نمیتوانست با بانک شاهنشاهی رقابت کند. با وجود این نویسنده معتقد بود که ایران با تاسیس بانک ملی در راه رهایی از بند بانک شاهنشاهی قرار گرفت. البته واقعیت ایجاد بانک ملی حاکی از مداخله قاطع دولت در عرصه گردش پول و اعتبار است که طبیعتاً میتواند موجب نگرانی انحصارات انگلیس بشود. اما هنگامی که ایران در وابستگی اقتصادی به انگلیس قرار داشت و بخشی از کشور در اشغال نیروهای بریتانیایی

۱ - ستاره سرخ، ۱۹۳۰، شماره‌های ۸ - ۷، ص. ۸۸.

۲ - ستاره سرخ، ۱۹۲۹، شماره‌های ۴ - ۳، ص. ۸۲.

بود (خلیج فارس - مصب شط العرب). مجله «ستاره سرخ» با فرض اینکه بتوان از راه فسخ صلح آیزو قرار داد، انحصارات انگلیسی را از میان برداشت، مسئله ضرورت مبارزه انقلابی علیه امپریالیسم خارجی را هم پیش میکشید.

ارگانهای مطبوعاتی ماهیت ارتجاعی سیاست رضا شاه را درست تشخیص میدادند. اما نسبت به برخی جوانب این سیاست مواضع يك جانبه اتخاذ میکردند. مثلاً ارگانهای مطبوعاتی حزب کمونیست ایران با محکوم کردن همه جانبه مبارزه رضا شاه علیه آریستوکراسی فئودالی به منظور اعمال سیاست متمرکز کردن، متذکر نمیشدند که اجرای پیگیر چنین سیاستی تا اندازه‌ای دولت را به انجام يك سلسله اقداماتی و امید دارد که استعداد مقاومت ایران در برابر توسعه طلبی دولتهای امپریالیستی را افزایش میدهد.

ساختمان راه آهنها و شوسه‌ها از طرف رضا شاه به گونه‌ای طرح ریزی شده بود که ایران را از اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی جدا کند و یا ساختمان مؤسسات ذوب فلز، (بطوریکه نشریات حزبی تاکید میکردند) تنها پاسخگوی منافع آلمان بود. در عین حال به رشد طبقه کارگر در ایران، وحدت کارگران و تحکیم سازمانهای آنها کمک میکرد.

درست است ارتشی که رضا شاه بوجود آورده بود «مدافع حکومت استبدادی» (۱)، بشمار میامد و انگلیسیها «درجنگ علیه جمهوری شوراها به آن بسیار امیدوار بودند» (۲). اما این ارتش در همان حال میتواندست درجهت نیروهای ضد امپریالیستی که سیاست متمرکز کردن رضا شاه به پیدایش و تحکیم آن کمک میکرد، قرار گیرد. اما نشریات حزبی به این جوانب مسئله نمی‌پرداختند.

«ستاره سرخ» و «پیکار» به مجلس ملی ایران توجه فراوانی داشتند. «ستاره سرخ» با اشاره به اینکه «جلس از نوکران وفادار و مطمئن سلطنت برگزیده شده است و ابزار مطیع رضاشاه به شمار می‌آید. برای تصویر کامل مجلس ایران، آساری از ترکیب اجتماعی نماینده‌گان آن ارائه داد که عبارت از «۶۲ ملاک، ۱۹ روحانی، ۱۴ تاجر بزرگ ملاک و دلال و ۲۹ منورالفکر هوچی که نان خور رژیم پهلوی بودند» و زحمتکشان ایران حتی يك نماینده در مجلس نداشتند (۳).

در مجله جدول جالبی آورده شده که نسبت تعداد آراء داده شده به تعداد کل ساکنین يك منطقه نشان داده میشود و این حاکی از آن است که حکومتگران باتقلب در انتخابات حتی فرصت نکردند درباره تعداد ساکنین منطقه مورد نظر اطلاع کسب کنند.

۱ - پیکار، ۱۵ فوریه ۱۹۳۱، شماره ۱.

۲ - ستاره سرخ، ۱۹۳۰، شماره‌های ۸ - ۷، ص. ۴.

۳ - ستاره سرخ، ۱۹۲۹، شماره‌های ۲ - ۱، ص. ۴۵.

مثلا دربار فروش که جمعا ۲۰ هزار نفر جمعیت داشت ۲۲ هزار رای، در بر وجود با ۲۰ هزار نفر جمعیت ۲۵ هزار رای و در خرم آباد برای ۱۰ هزار نفر ساکن آنجا ۲۰ هزار رای داده شده بود ... (۱).

حادثه کتک زدن فرخی یزدی نماینده مجلس و سباز مشهور راه آزادی و مدیر روزنامه «طوفان» در مجلس که سخنانش در مجلس اهمیت سیاسی زیادی برای کشور داشت در روزنامه «حبل المتین» سال ۱۹۲۰ توصیف شده است. «پیکار» در مقاله‌ای بنام «آزادی انتخابات یا آزادی کتک زدن» با اشاره به این حادثه نوشت: «حکومت رضا خان کار استبداد و تور را بجائی رسانده است که حتی اگر کسی کلمه آزادی را در مجلس شورا بر زبان بیاورد دچار فحش و کتک واقع میگردد» (۲).

حکومت رضا شاه با در نظر گرفتن ضرورت آماده کردن کادرهای ملی، اصلاحاتی در تقسیم آموزش بعمل آورد. در سال ۱۹۲۷ مجلس کانون آموزش همگانی ابتدائی و در سال ۱۹۲۸ بودجه تحصیل دانشجویان در خارج از کشور را تصویب کرد (۳).
دانشجویان ایرانی چه علومی را فرا میگرفتند؟

«پیکار» در مقاله «محصّلین ایرانی در اروپا» مینوشت: «عده محصلین دولتی و تقسیم بندی آنها واضح و آشکار نشان میدهد که مقصود حکومت از اعزام محصل باروپا فقط برای این است که دستگاه حکومتی را با تمام وسائل جدید مسلح نموده تا آنکه بهتر بتواند از هر نوع طغیان ملی جلوگیری کند و اصول استبدادی را پا برجا نگاه دارد» و ادامه میدهد: «یک قسمت عمده از محصلین دولتی محصلین وزارت جنگ میباشند که یا در امور نظامی و یا در مسائل متعلقه بنظام تحصیل می نمایند. مهمتر آنکه از بین هزار نفر محصل دولتی در فرانسه دویست نفر آنها در قسمت تأمینات و جاسوس سیاسی تحصیل میکنند» (۴).

«پیکار» نظارت سفارتخانه‌های ایران در کشورهای اروپای غربی بردانشجویان ایرانی و دست یازی سفارتخانه‌ها به هر اقدام تروریستی برای جلوگیری از برپائی جلسات آزاد دانشجویان را شرح داده و جوانان را به شرکت در جنبش علیه حکومت جنایتکار فرامیخواند و از آنان میخواست تا آلت دست ارتجاع قرار نگیرند. «ما با آن اشرافزاده‌هایی که باسم «محصّل» سجاغ خیابان‌های اروپا را ذرع مینمایند کاری نداریم. روی سخن فقط با آن محصلینی است که از بین طبقه متوسط و بی بضاعت ایران بیرون آمده در اروپا تحصیل مینمایند. این دسته از محصلین که امروزه بخرج دولت در اروپا

۱ - همانجا.

۲ - پیکار، ۱۵ فوریه ۱۹۳۱، شماره ۱.

۳ - مختصری از تاریخ نوین ایران، مسکو ۱۹۷۶، ص. ۷۷. (بزبان روسی).

۴ - پیکار، ۱۵ فوریه ۱۹۳۱، شماره ۱.

تحصیل مینمایند بایستی بدانند که این پول از کیسه ملت زحمتکش ایران بیرون میاید و آنها همین منت توده زحمتکش ایران میباشند نه حکومت جبار رضا خان. از پول ملت ایران تحصیل کردن و حکومت رضا خان خدمت کردن این بزرگترین خیانتی است که این عناصر در باره طبقه زحمتکش ایران انجام میدهند» (۱).

بحران اقتصادی جهانی سالهای ۱۹۳۳ - ۱۹۲۹ که به دولتهای بزرگ امپریال-لیستی ضربه زد، بر ایران نیز که با هزاران رشته با این دولتها در ارتباط بود، تاثیر عمیقی بخشید. تاثیر ویرانگر بحران بر وضع اقتصادی ایران پیش از همه در وخاست شدید تجارت خارجی و سپس در همه رشتههای اقتصاد کشور بروز کرد.

تاثیر بحران همچنین بر وضع دشوار کشاورزان و کارگران منعکس شده بود. «بیکار»، در مقاله‌ای بنام «بامساعدت آقایان این بحران برطرف خواهد شد» ضمن اشاره به ارتش ۵۰ هزار نفری بیکاران، گرسنگی و فقر حاکم در شهرهای و روستاها، نقل میکرد که وزیر دادگستری ایران داور از تریبون مجلس توده‌های ناراضی خلق را با این تسکین میداد که «بحران اقتصادی تنها ایران نیست که دچار شده است متولترین ملل امروز دچار بحرانند» و میکوشید آنان را به این معتقد سازد که «با وجود اینحال دولت از چندی پیش در خصوص اقتصادیات فکرهاژی کرده و با مساعدت آقایان در آتید نزدیکی این بحران بر طرف خواهد شد» (۲). «بیکار» دلیل بحران را در نظام موجود کشور میدید و خطاب به آقای داور می‌نوشت: «همان ملاکین مرتجع و خائنین و عمال رسمی امپریالیزم انگلیس که در مجلس و دولت و دربار با اسم و کالا و وزیرا جلوس کرده‌اند باعث این بحران هستند. تا زارع ایران از قید اسارت ملاک و تنزیل خور آزاد نشود، تا کارگر ایران خودش صاحب صنایع ایران نباشد، تا ریشه امپریالیزم انگلیس از ایران کنده نشده و تمام امتیازات آنها در ایران لغو نشود بحران‌های اقتصادی تا ابد برقرار خواهد بود» (۳).

«بیکار» برخی اصلاحاتی را که رضا شاه در سالهای بحران اقتصادی جهانی انجام داده بود، مورد انتقاد قرار داده و ضمن مقاله‌ای بنام «حکومت ملاکین و قانون انحصار تجارت خارجی در ایران» را به آن اختصاص داده و می‌نوشت که رضا شاه میکوشید از طریق تصویب این قانون، روابط بازرگانی با اتحاد شوروی را محدود سازد و این پاسخگوی منافع انگلیس بود (۴).

روزنامه ضمن بیان درست این نکته که بحرانها زائده خود نظام سرمایه‌داری‌اند

۱ - بیکار، ۱۵ فوریه ۱۹۳۱، شماره ۱.

۲ - همانجا، ۱۵ مارس ۱۹۳۱، شماره ۲.

۳ - همانجا.

۴ - بیکار، ۱ آوریل ۱۹۳۱، شماره ۳.

و تاریخی که این نظام وجود دارد شرایط بحران همیشه وجود خواهد داشت، معتقد بود یگانه نیروی که میتواند این شرایط را از بین ببرد، انقلاب سوسیالیستی است. بعنوان مثال از اتحاد شوروی یعنی یگانه دولتی که دچار بحران اقتصادی نشده بود، نام می‌برد. از بین مطالبی که به امپریالیسم انگلیس اختصاص یافته است باید مقاله‌هایی را که از طرحهای تجاوزگرانه انگلیسیها علیه اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی سخن میگفت، نام برد. در این طرحها نقش زیادی برای ایران تعیین شده بود. از جمله این مطالب عبارتند از: «جنگ آینده علیه اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی و رول ایران رضا شاه در آن» («ستاره سرخ»، شماره‌های ۶ - ۵)، «انگلیسیها ایران را برای جنگ آینده حاضر میکنند» («پیکار»، شماره ۲)، «رول ایران پهلوی در تهیه جنگ آبی ضد اتحاد شوروی» («پیکار»، شماره ۵) و ...

«ستاره سرخ» تنها نقشه‌های انگلیسیها و حکومت شاه را علیه اتحاد شوروی توصیف میکرد و وظایف حزب کمونیست ایران را در رابطه با دفاع از اتحاد شوروی بیان نمیداشت، ولی «پیکار» ضمن شکافتن علل سیاست تجاوزگرانه دولتهای امپریالیستی علیه دولت سوسیالیستی، مینوشت: «از بین رفتن حکومت شوروی نه تنها لطمه موقتی به آمال سوسیالیزم است بلکه حکومتی نظیر حکومت تزاری روی کار خواهد آورد که عواقبش برای ایران اظہر من الشمس است. ما باید این قسبه را بخوبی حس کرده و با تمام قوه برای خنثی کردن عملیات ایران برباد ده حکومت کنونی قیام کنیم» (۱).

همانطور که در بالا اشاره شد، انتقاد از رژیم پهلوی و افشاء امپریالیسم انگلیس در صفحات هر دو ارگان حزبی به موازات یکدیگر صورت میگرفت. اما «ستاره سرخ» و «پیکار» در اکثر موارد به توصیف تسلط انگلیسیها در ایران (این بویژه خاص مطالب «ستاره سرخ» بود) و افشاء دیکتاتوری رضا شاه محدود میشدند و این مسائل را با جنبش کارگری و انقلابی در کشور پیوند نمیدادند و بدین ترتیب مسئله هم پیوندی انقلاب ضد امپریالیستی و ضد فئودالی را کمتر مطرح میکردند.

وضع کارگران ایران و مبارزه آنها در راه حقوق خود از عمده‌ترین مسائلی هستند که روزنامه «پیکار» به شرح آنها پرداخته است. این مسائل در صفحات «ستاره سرخ» نیز بازتاب یافته است. روزنامه «پیکار» در مقاله «نقضت کارگران نفت جنوب» که در شماره ۵ درج شد، به توضیح وضع دشوار مالی و شرایط طاقت فرسای زندگی و کار کارگران شرکت نفت انگلیس - ایران پرداخته و اشاره میکرد که کارگران ایران در تاسیسات نفت افراد طبقه پائین بشمار می‌آیند و درازای کار برابر با کارگران هندی، دستمزد کمتری میگیرند (نسبت به کارگران اروپائی جای خود دارد). آنها در زاغه‌ها

یا آلودگی‌های که بدست خود ساخته‌اند زندگی میکنند. برای هر مورد جزئی آنها را جریمه میکنند و کارگران حتی حق شکایت کردن هم ندارند. وضع کارگران در کارخانه‌ها و فابریکها از این بتر نیست. حکایات خود کارگران که در روزنامه «بیکار» در بخش «مکتوب‌ها» چاپ میشد، گواه این امر بود.

مثلا در «مکتوب از تبریز» (شماره ۶) از وضع دشوار کارگران تبریز کدسورد تزییقات دستگاه اداری و پلیس قرار داشتند. صحبت میشد و در «مکتوب از خوزستان» (شماره ۱۵) از شرایط کار کارگران راه آهن و کارگران کارخانه آجرسازی سخن بمیان آمده است.

در «مکتوب از تبریز» که در «بیکار» درج شده بود، کارگر اهرابی مینوشت: «هزاران بچه‌های کوچک عوض اینکه در خواب استراحت بوده یا اینکه از برای تحصیل به مدرسه بروند با لباس پاره بدون کفش به کار میروند. اجرت این بچه‌ها روزی از یک عباسی الی یک قران است. کارگران بزرگ از یک تا سه قران اجرت میگیرند. به زن‌ها از یک قران الی دو قران حق زحمت داده میشود. حالا ملاحظه نمائید نان سنگک پنج شاهی است. جای استکانی یک عباسی است و حساب نمائید با این اجرت که ما کارگران میگیریم آنا کفاف نان خالی و جانی ما و اطفال ما میشود یا نه؟ روزگار ما مانند روزگار سکائی است که جنب دیوار باغ شاهزاده در روی خاکستر میخوابند. من هر روز که آن سگها را می بینم به خوشبختی آن سگها حسد میبرم ... محل کار ما در نهایت تاریک، زمین پر از خاک و هوای مرطوب میباشد. زمستان سرد و تابستان خفه است. در مدت کار از صبح الی شب هیچ راحتی نداریم. نهار خود را در پشت دستگاه میخوریم و از برکت دسترنج ما قالی‌های عالی و بر قیمت که هر قطعه آن از صد تومان تا هزار تومان بفروش میرود بافته میشود» (۱). در «ستاره سرخ» نیز نامه‌هایی همانند کارگران از تهران، آبادان و مشهد و مسجد سلیمان به چاپ میرسید (۲).

شرایط دشوار زندگی و استثمار شدید باعث شورش کارگران میشد. آنها در سندیکاها متشکل شده خواستهای خود را پیش کشیده و مشترکا علیه استثمار وحشیانه بیکار میکردند. فعالیت سندیکاها که زیر رهبری حزب کمونیست ایران متشکل شده بودند به اعتدای جنبش انقلابی کارگران ایران کمک میکرد. بطوری که «ستاره سرخ» اشاره کرده است در سال ۱۹۲۸، کارگران در تهران روز اول ماه مه را بطور گسترده جشن گرفتند. این روز از «جشن ساده کارگری مبدل به متینگ سیاسی و روز بعد دچار مبارزه با حکومت ارتجاعی پهلوی و منجر به توقیف و حبس‌های شدید شد» (۳).

۱ - بیکار، ۱ ژوئن ۱۹۳۱، شماره ۶.

۲ - ستاره سرخ، ۱۹۲۹، شماره‌های ۲ - ۱، ص. ۷۸ - ۶۶.

۳ - همانجا، ص. ۴۹.

حزب در بیانیه خود کارگران را به متحد کردن صفوف خود و مبارزه علیه سلطنت و امپریالیسم فرا خوانده بود. «ستاره سرخ» جریان برگذاری تظاهرات و میتینگ را عالی ارزیابی میکرد، چرا که این میتینگ برای کارگران تیران و سراسر ایران تجربه بزرگی بود. کارگران بی بردند که تنها با متحد شدن در سندیکاها میتوان مبارزات سیاسی را ادامه داد و علیه حکومت پهلوی مبارزه کرد. «اگر اتحادیه‌های کارگران تهران قوی بود حکومت پهلوی باین آسانی کارگران را متفرق و توقیف نمی‌نمود» (۱). مجله در شماره بعدی خود خطاب به کارگران چنین مینوشت: «رفقای کارگرا برای دفاع منافع طبقاتی خود باید اتحادیه‌ها تشکیل داده و در اتحادیه‌ها جمع شویم. در اول ماه مه ۱۳۰۷ به تمام دنیا و دیکتاتوری سرنیزه پهلوی ثابت کردیم که ایران کارگر دارد و کارگر منافع طبقاتی و تاریخی و آداب و رسوم خود را میدانند و میفهمند. در ماه مه ۱۳۰۸ باید ثابت کنیم که طبقه کارگر میتواند در اتحادیه‌های طبقاتی جمع شده و منظم با دشمنان طبقاتی خود و امپریالیزم انگلیس و سرمایه‌داران داخلی و خارجی و حکومت غارتگر پهلوی مبارزه کند. شمار امسال ما این است: با اتحادیه‌های منظم برای نمایشات اول ماه مه ۱۳۰۸ حاضر شویم!» (۲).

در ماه مه سال ۱۹۲۹ غنیمت‌ترین اعتصاب در تاریخ کشور یعنی اعتصاب کارگران نفت آبادان برگزار شد که شرکت نفت انگلیس - ایران را فلج کرد. در این اعتصاب قریب ۲۰ هزار نفر شرکت کردند. کارگران اصفهان، تهران، مسجد سلیمان و اهواز با کارگران نفت اعلام همبستگی کردند. حتی تجارهم در حمایت از کارگران مغازه‌ها را در بازار شهر تعطیل کردند (۳).

«ستاره سرخ» ضمن بیان موقعیت کارگران نفت در کنفرانسی که از سوی سندیکا‌های کارگران صنایع نفت جنوب باشکرت ۳ هزار نفر برگزار شد، جریان اعتصاب را بتفصیل شرح میداد. اعتصاب سه روز ادامه داشت و از سوی پلیس و واحدهای ارتشی که انگلیسی‌ها از بصره فرا خوانده بودند، قلع و قمع شد. در نتیجه درگیری ۲۰ کارگر و ۱۵ پلیس زخمی، ۳۰۰ کارگر از کار محروم، ۲۰۰ کارگر بازداشت و به زندان افکنده شدند و تنها پس از ۳ - ۴ سال از زندان آزاد شدند و بازگشت آنها به خوزستان ممنوع شد. پنج نفر از رهبران اعتصاب را روانه زندان تهران کردند (۴).

«ستاره سرخ» چنین شرح میدهد: «پس از سرکوبی اعتصاب عده از کارگران به تهران رفته و عریضای به نخست وزیر می‌دهند و از کمپانی نفت یعنی از ماسورین

۱ - ستاره سرخ، ۱۹۲۹، شماره‌های ۲ - ۱، ص. ۷۲.

۲ - همانجا، ص. ۷۳.

۳ - ستاره سرخ، ۱۹۳۱، شماره ۹، ص. ۳۷.

۴ - پیکار، ۱ آوریل ۱۹۳۱، شماره ۳.

انگلیسی که چنین ستمی را به کارگران روا داشته‌اند شکایت میکنند. ولی «تمام عرایض بدون اثر مانده و رئیس الوزرا شخصا جواب می‌دهد که چون کارگران بر ضد کمپانی قیام و اقدام نمودند حالا هم بایستی با خود او مذاکره کرده و کنار بیایند تا از تقصیر ایشان در گذشته خلاص کارگران را از حبس و تبعید تقاضا کند» (۱).

مجله در مقاله‌ای بنام «مرده‌شور هم گیرید میکند» نوشت: «رفقای کارگر -- زحمتکشان جنوب، شما تصور میکنید که رضاخان و مامورین او قدسی بدون رضایت کمپانی برای بیهودی حال شما بر می‌دارند؟ شما تصور میکنید عریضه زنها و اطفال شما مندرجه درجبل‌التمین اثرات خوبی از طرف رضاخان برای شما خواهد داد؟ جواب عرایض مظلومانه شما را انگلیسها بوسیله رضا خان با کلوله‌های توپ و تفنگ میدهند» (۲).

در ماه مه سال ۱۹۳۱ اعتصاب کارگران نساج کارخانه کازرون امشبان «وطن» که در آن ۵۰۰ نفر کار میکردند آغاز شد. این اعتصاب رویداد مهمی در تاریخ جنبش کارگری ایران بود.

«ستاره سرخ» و «پیکار» نوشتند که شرایط دشوار و تحمل ناپذیر کار، ۱۳ ساعت کار روزانه، دستمزد ناچیز، فحش و کتک زدن از سوی کارخانه‌داران، بیدادگری دستگاه اداری و مباشرین، کارگران را واداشت تا اعلام اعتصاب کنند. «پیکار» خواستهای کارگران را که در ۵ ماه مه سال ۱۹۳۱ به صاحب کارخانه اعلام شده بود، برشمرده و در بین آنها مواد زیر وجود داشت:

آزادی فعالیت سندیکا و صندوق کمک متقابل، لغو کار مزد ساعتی، ۸ ساعت کار روزانه با حداقل ۵ ریال دستمزد در روز، رعایت حتمی ایام تعطیل و جشنهای رسمی در تمام کارگاههای کارخانه و ... (۳).

«ستاره سرخ» اشاره کرد که اعتصاب کارگران نساج امشبان با موفقیت به انجام رسید. روز کار تا ۹ ساعت تقلیل داده شد، بازرسی بدنی لغو شد. برای صرف غذا و جای مکان و ویزدای اختصاص یافت و تنفس تا يك ساعت افزایش یافت. دستمزد به مقدار ۲۰٪ افزایش پیدا کرد، جریمه، فحش و تحقیر تا اندازه‌ای محدود شد (۴). آرگانهای حزبی هنگام سخن از نواقص و اشتباهاتی که در برگزاری اعتصاب پیش آمده بود، کم تجربیکی اعتصاب‌کنندگان و ناسامعده بودن روز و ساعت شروع اعتصاب را ذکر کردند (۵).

«ستاره سرخ» و «پیکار» اعتصاب در کارخانه نساجی «وطن» را موفقیت

۱ - ستاره سرخ، ۱۹۳۱، شماره ۹، ص. ۳۶ - ۳۷.

۲ - ستاره سرخ، ۱۹۲۹، شماره‌های ۶ - ۵، ص. ۱۰۰.

۳ - پیکار، ۱۵ ماه مه ۱۹۳۱، شماره ۵.

۴ - ستاره سرخ، ۱۹۳۲، شماره ۱۲، ص. ۲۹۳.

۵ - همانجا و پیکار، ۱ اکتبر، ۱۹۳۱، شماره ۱۴.

بزرگی در فعالیت حزب کمونیست ایران که سندیکا آن را رهبری میکرد، میدانستند، چرا که این اعتصاب برای کارگران مؤسسات دیگر در مبارزه برای حقوق خود، نمونه بود.

توجه فراوان مطبوعات کمونیستی به اعتصابها تصادفی نبود. مبارزه اعتصابی بویژه حلقه مهمی در زنجیره جنبش کارگری ایران بشمار میآمد. زیرا برخلاف اروپا که پرولتاریا میتوانست به کمک شیوه‌های منفی و دیگر اشکال «قانونی» مبارزه از منافع خود دفاع کند، کارگران ایران از حقوق ابتدائی سیاسی محروم بودند و حتی جزئی‌ترین مسئله را بناچار بکمک اعتصاب حل میکردند. اما ارگانهای حزبی ضمن شرح کامل جریان اعتصابات جداگانه، همیشه نمیتوانستند نتایج آنرا بسط داده و نشان دهند که اعتصابات کارگری چه اهمیت فراوانی در امر مبارزه انقلابی و طبقاتی پرولتاریای ایران دارند. علیرغم اینکه در این اعتصابات عمدتاً خواستهای اقتصادی که در جهت بهبود شرایط زندگی بود، مطرح میشد.

و. ای. لنین اشاره میکرد: «طبقه کارگر با دستیابی به بهبود شرایط زندگی، در همان حال از لحاظ روحی، ایدئولوژیک و سیاسی رشد میکند و برای اجرای اهداف والای رهایی بخش خود مستعدتر میشود» (۱).

ارگانهای حزبی بدون تحلیل اشتباهات و بدون تعمیم تجربه اعتصابات جداگانه نمیتوانستند پیشنهادات مشخصتری برای کمک به وحدت کارگران بلور حزب، تحکیم سندیکاها و رشد جنبش کارگری ارائه دهند.

هر دو ارگان حزبی میکوشیدند تمام جوانب مهم زندگی و مبارزه طبقه کارگر ایران را در برگیرند. مطالبی چون «حجاری قبرمان نهضت کارگری در ایران» (ستاره سرخ، ۱۹۲۹، شماره‌های ۲ - ۱)، «کارگران انقلابی معادن نفت جنوب قوه منفی خود را نمایش میدهند» (ستاره سرخ، شماره‌های ۴ - ۳) - «ایران و جنبش کارگران انگلیسی» (پیکار، شماره ۷) - «وطنخواهی رجال امروزه و مناسبات آنها با کارگران» (پیکار، شماره ۱۲) و ... گواه این امرند.

اما در اکثر این مقاله‌ها از جمله در مطالبی که به اعتصابات کارگران اختصاص یافته بود، خصوصیات یک حکایت ساده برتری داشت. مطبوعات حزبی برای جلب توجه خوانندگان خود به مسائل مهمی که در برابر آنها قرار داشت، از واقعیتها و رویدادهائی که در نامه‌های کارگران نوشته شده بود، کمتر استفاده میکردند. مثلاً «ستاره سرخ» در شماره نهم «بیانیه کارگران قالی‌یاف» را که در مشهد صادر شده بود، تجدید چاپ میکند. در این پیام درباره قتل یک کارگر نوجوان توسط استادش در یکی از کارگاههای

قائمیافی خراسان حکایت شده بود. اگر چه این حادثه و خواستنائیکه کارگران مطرح کرده بودند میتوانست مورد بحث همه جانبه و گفتگوی جدی درباره وضع کارگران و مبارزه آنها برای حقوق قرار گیرد، لکن «ستاره سرخ» در این باره هیچ شرحی ننموده.

نواقص فوق الذکر مقاله «نضت‌های انقلابی ایران بعد از جنگ عمومی» مندرج در «ستاره سرخ» را نیز شامل میشود. س. هرمن نویسنده مقاله ضمن تحلیل علل گسترش مبارزه سیاسی و جنبش‌های دمکراتیک در ایران پس از جنگ جهانی اول، وضع اقتصادی و سیاسی کشور را مورد بررسی قرار داده است. نویسنده رویدادهای سالهای ۱۹۲۱ - ۱۹۱۸ کیلان و روابط کمونیستهای ایران و میرزا کوچک خان را مفصلاً شرح داده و علل شکست انقلاب کیلان را در اعمال متضاد کوچک خان، فقدان برنامه ارضی، ضعف حزب کمونیست ایران و هجوم ارتجاع ایران میدید. با این همه، اشتباهات حزب کمونیست ایران در جریان انقلاب کیلان، کاملاً شرح داده نمیشود.

در مقاله همچنین در باره قیام محمد تقی خان در خراسان، قیام در آذربایجان به رهبری لاهوتی، شورش اسماعیل آقا سمیتکو در کردستان و در باره جنبشهای دیگری که در برخی مناطق ایران در گرفته بود، بتفصیل سخن رفته است. نویسنده تنها به شرح رویدادها پرداخته و خصلت عینی این قیامها را که در هر کدام از آنها خواستها و آسائهای گوناگونی پیش کشیده میشد، آشکار نمیکرد.

نویسنده بایکی کردن این قیامها زیر عنوان «جنبش انقلابی - آزادیبخش» دلیل شکست تمام «این شورشهای حقیقتاً شجاعانه» را در «فقدان رهبری مرکزیت، ضعف فرقه سیاسی، عدم توانائی گسترش نضت در سایر نقاط مملکت، نداشتن پروگرام سیاسی، اقتصادی و انقلابی، حس اطمینان و کمی تجربه شرکت کنندگان شورش و بالاخره فقدان کمک‌های معنوی خارجی» میدید (۱). علیرغم نواقص فوق الذکر که در شرح مسئله جنبش کارگری وجود داشت، آرگانهای مطبوعاتی حزب نقش فراوانی در اعتلا و تقویت جنبش انقلابی در کشور در سالهای ۱۹۲۱ - ۱۹۲۹ ایفاء کردند. حتی حکومت ارتجاعی شاه که مبارزه شدیدی علیه جنبش کارگری و دمکراتیک برآه انداخته بود، به تاثیر نثریات کمونیستی در کارگران و زحمتکشان ایران اعتراف میکرد. ولی در همان حال موجودیت حزب انقلابی و پیش از همه حزب کمونیست در کشور را منکر میشد. روزنامه «پیکار» در «جواب به آقای فیهمی و طبقه حاکم ایران» نوشت: «بالاخره زمامداران کنونی ایران راجع بفعالیت و انتشارات انقلابی که از چندی باینطرف در تمام ایران دست بدست میگردد سکوت را شکسته در جلسه ۲۸ اسفند از زبان فیهمی «ولگیل» مجلس خشم درونی خود را بیرون ریختند ... خلاصه اظهارات ایشان این است

که منکر وجود فرقه کمونیستی و انقلابی در ایران هستند و دیگر آنکه ناشرین جراید و مجلات انقلابی سواد فارسی درست هم ندارند...» (۱).

روزنامه ضمن اعتراف به اینکه اکثر کمونیستها و کارگران واقعا بیسوادند چرا که حق سواد آموزی از ملت سلب شده است و حق استثنائی طبقه حاکم بشمار میآید، تاکید میکرد که برای مبارزه علیه این طبقه «آگاهی ستم دیدگی و شمشیر کافس است» (۲).

روزنامه با اشاره به «خدمتی» که فیمیی به کمونیستهای ایران کرد «و برای اولین بار در مجلس کلمه «کمونیست» را بکار برد مینویسد: «شاید حضرت عالی حقیقتا تصور میفرمایید که در ایران «جزء يك عدد کمی بیسواد» هیچگونه فرقه انقلابی و کمونیستی وجود ندارد؟ در این صورت خواهش داریم از دولت استیضاح بفرمایید که این یکصد و سی و یک نفر محبوس سیاسی که از قصر قاجار فرار کردند کیها بودند؟ مقصر سیاسی که محبسهای تهران و ولایت را پر کرده اند عبارت از چه اشخاص هستند؟ چرا پولهای ملت کفای ایران را صرف تحصیل و تربیت جاسوس برای نظمیه میکنند؟... اگر فرقه کمونیستی و انقلابی وجود ندارد پس این همه خودکشی شما برای چیست؟ آیا این خود دلیل بر این نیست که میخواهید با چهار دست و پا از شط سرکش نبضت انقلابی جلوگیری نمائید» (۳)

سئوالاتی که «پیکار» مطرح کرده بود، حاکی از این بود که حکومت شاه «با تمام نیرو از گسترش شعله جنبش انقلابی جلوگیری میکرد» (۴) و در این جنبش خدمات زیادی از آن نشریات کمونیستی بود.

ارگانهای حزبی به وضعیت کشاورزی کشور و وضع دهقانان ایران توجه فراوان داشتند. زیرا آنها پی برده بودند که حل ریشه‌ای مسئله ارضی اهمیت فراوانی برای زندگی اقتصادی و اجتماعی ایران دارد.

از بین مطالبی که به این مسئله اختصاص یافته است باید مقاله م. سرباز «مسئله فلاحت در ایران» مندرج در شماره‌های ۴ - ۲ و ۶ - ۵ «ستاره سرخ» را نام برد.

نویسندگان ضمن اشاره به اینکه بررسی مسئله ارضی برای مارکسیستهای جوان در فعالیت مستقل آینده آنها در ایران، اهمیت فراوانی دارد، هدف زیر را در برابر خود

۱ - پیکار، ۲۰ آوریل ۱۹۳۱، شماره ۴.

۲ - همانجا.

۳ - همانجا.

۴ - همانجا.

قرار داد؛ بیان وضع واقعی اقتصاد کشاورزی ایران و برخورد حزب کمونیست ایران به این مسئله (۱).

نویسنده با اشاره به اینکه اساس مناسبات اجتماعی روستای ایران را مالکیت فئودالی بر زمین تشکیل میدهد، اشکال عمده مالکیت ارضی در کشور را چنین مشخص میکند: بزرگ مالکی، حاکمه (متعلق به دولت، وقف (متعلق به روحانیت)، اراضی خرده مالکان و اراضی عمومی. مجله با اشاره به آماری که نسبت مساحت زمینهای مالکین را به اراضی دولت، روحانیت و دهقانان نشان میدهد، متذکر میشود که اراضی دهقانان و اراضی عمومی کمتر از ۶ - ۵ درصد مساحت کل زمینهای مورد بهره برداری را تشکیل میدهند و این در اصل عملاً از این هم کمتر است چراکه بسیاری از اراضی خرده مالکان به مالکیت زمینداران، تجار و رباخواران در آمده است (۲).

مجله به فقدان سیستمهای آبیاری در ایران توجه میکند. سیستمهای آبیاری در تولید کشاورزی اهمیت فراوانی داشتند، زیرا کشاورزی در بخش بزرگی از زمینهای ایران تنها به کمک آبیاری مصنوعی امکان پذیر بود، اما وسائل موجود آبیاری هم در مالکیت فئودالها بود

نویسنده سیستم مالیاتی موجود در روستای ایران را عمیقاً بررسی کرد؛ او شکل اصلی بهره کشی از دهقانان بی زمین و کم زمین را سهم کاری میدانست. بر اساس این شیوه، که در آمد محصول به ازای زمین و آب باوام اسارت آوری که زمیندار برای بزرگت در اختیار دهقان میگذاشت. به مالک پرداخت میشد. پس از پرداخت سهم زمیندار، برای تولید کننده اصلی - دهقان، تنها ۱۵٪ سهم محصول باقی میماند که باید با آن خرج خود و خانواده اش را میداد و نیز باز تولید اقتصاد را تامین میکرد (۳).

علاوه بر درآمدهای فوق که به مالک تعلق میگرفت، دهقان مجبور بود سهم روحانیت را نیز بدهد. مالیاتهای متعدد به خزانه شاه بپردازد، به حساب خود خرج دارو دسته مامورینی را که هنگام جمع آوری مالیات بیرحمانه روستا را غارت میکردند. تامین کند و ..

تمام گفتههای نویسنده مقاله با ارقام بسیار، جداول و نمونههایی از رشتههای گوناگون کشاورزی ایران تأیید میشود.

م. سرباز پس از بررسی اصلاحات جداگانه ای که در تمام طول تاریخ ایران در رشته کشاورزی انجام گرفته بود، درباره قوانین ارضی که حکومت رضا شاه در سالهای ۱۹۲۸ - ۱۹۲۷ تصویب کرد، بتفصیل شرح داده است. نویسنده مقاله با اشاره به

۱ - ستاره سرخ، ۱۹۲۹، شماره های ۴ - ۳، ص. ۱۹.

۲ - همانجا، ص. ۲۱.

۳ - همانجا، ص. ۲۲.

اینکه تمام این قوانین و سیاست ارضی از لحاظ ماهیت اجتماعی خود در کل در راستای تحکیم نظام فئودالی در کشور است. قانون فروش ارضی دولتی (خالصه) را دقیقاً تحلیل کرده است.

م. سرباز علت تصویب این قانون را در این میدید که اراضی دولتی (که بیش از ۱۰٪ زمینهای حاصلخیز را تشکیل میدادند) تقریباً هیچ درآمدی برای دولت نداشت. زیرا سطح وسیعی از آنها کشت نمیشد و بخشی از این اراضی در مالکیت خصوصی زمینداران مستقل قرار داشت. م. سرباز با اشاره به اینکه فروش این اراضی و برقراری سیستم سنگین مالیاتی به نفع دولت است، تأکید میکرد که «این قانون بدون تشریفات املاک دولت را سرعت مینماید و موقعیت ملاکین عمده را مستحکم میکند» (۱).

مجله ضمن بررسی قوانین و مصوبات مربوط به ثبت اراضی و اموال غیر منقول، متذکر میشد که «این قانون را مجلس وقتی تصویب کرد که تقریباً زمینی برای دهقانین باقی نمانده است. دهقانین بواسطه نداشتن اسناد ملکی که شاهد حق مالکیت شخص آنها باشد سبب شد که ارباب آن اراضی را غصب کند» (۲).

نویسنده مقاله با جمع‌بندی بررسیهای خود نتیجه میگردد که قانون ارضی حکومت شاه عملاً طبقه ملاکین را تقویت کرد. تمرکز اراضی در دست گروه ملاکین را شکل قانونی داد و توده اصلی دهقانان را به اجاره کردن زمین از مالکین مجبور ساخت. به نظر نویسنده، این سیاست ارضی نباید هیچکس را متحیر سازد زیرا بزرگترین مالکی که ثروت خود را به حساب اراضی خانهای سرکش و دهقانان جمع‌آوری کرد و املاک فراوانی در اختیار داشت خود رضا خان بود (۳).

تیره شدن وضع دهقانان به احیای جنبش دهقانی کمک میکرد. این جنبش علیرغم همگانی بودن، خصلت خود جوش داشت و بطوری که م. سرباز تأکید میکرد بدلیل «سبب ترتیبی و بی تشکیلاتی و عدم قائده و رهبر حقیقی» (۴) نتوانست به اهداف خود دست یابد.

اقداماتی را که حزب در زمینه سیاست ارضی در نظر گرفته بود، برمیشمرد. از جمله این اقدامات: ملی کردن اراضی مالکین و وقفی و تقسیم آنها بین دهقانان. ملی کردن منابع آب و سیستمهای آبیاری، برقراری کنترل دولت بر تقسیم آب، لغو برخی مالیاتها، کمک به دهقانان از طریق واگذاری بذر، حیوانات و وسائل کشاورزی به آنان

و ..

۱ - ستاره سرخ، ۱۹۲۹، شماره‌های ۶ - ۵، ص. ۷۱.

۲ - همانجا.

۳ - همانجا

۴ - همانجا، ص. ۷۷.

بدین ترتیب، ارکان تفوریک حزب کمونیست ایران شعار انقلاب ارضی را مطرح میکرد و نظرات خود را تنها بر واقعیت تشدید بهره‌گشی از زحمتکشان روستا، شلّت تضاد بین مالکان و دهقانان و رشد جنبشهای ضد دولتی در روستا استوار میساخت، اگر چه «ستاره سرخ» به «خود جوش بودن» و «فقدان رهبری متممکر» در این جنبشها، اعتراف میکرد. نویسنده مقاله توجه نداشت که توده اصلی دهقانان در وابستگی نزدیک به مالکان وزیر نفوذ آنها بودند جنبشهای ضد دولتی در روستا عمدتاً در کنار قیام قبایل که زیر رهبری رئیس قبیله بود، جریان داشت و طبقه کارگر ایران و حزب کمونیست ایران تقریباً با روستا پیوند منظم نداشتند و از نفوذ در بین دهقانان برخوردار نبودند. تجربه انقلاب گیلان هم در نظر گرفته نمیشد. در گیلان آنزمان، طرح شعارهای انقلاب ارضی که با شرایط واقعی سازگار نبود و بویژه کوشش برای تحقق آن، یکی از عللی بود که به انشعاب جنبه واحد ملی و شکست جنبش آزادی بخش - ملی گیلان کمک کرد.

جنبش دهقانی که در سالهای ۱۹۳۰ - ۱۹۲۹، بار دیگر شعلهور شده بود، در صفحات «پیکار» نیز وسیعاً بررسی شد. در «پیکار» در مقاله‌هایی چون «اوضاع دهاقین ایران، مکتوب از مازندران» (شماره ۵)، «مکتوب از ایران» (شماره ۹)، «فشار از حد بیرون حکومت پهلوی و مناجرت دو هزار نفر زارع فقیر» (شماره ۱۱)، «دهاقین و ترقیات اقتصادی در ایران» (شماره ۱۴)، «شمه از نهضت دهاقین ایران» (شماره ۱۵) و ...

در باره زندگی دهقانان ایران، عوارض اجباری فوق العاده سنگین حکومت و پیدادگری مامورین دولتی و ژاندارنها درباره ناراضیاتی دهقانان از وضع خود، سخن بمیان می‌آمد. روزنامه ضمن بررسی قیامهای مستقل دهقانی در مناطق مختلف ایران، بد انگیزه‌های این قیامها اشاره میکنند. دهقانان در جریان این قیامها با حکام شاه مبارزه مسلحانه میکردند و اسوا مالکین را تارومار کرده به آتش میکشیدند. شورش املاک خانواده پهلوی راهم فرا میکرد.

مثلاً در تابستان سال ۱۹۳۰ بطوری که «پیکار» اشاره میکند، شورشهای دهقانی سواد کوه را فرا گرفت. در آنجا حدود ۲۰۰۰ دهقان، با انتقال آب از زمینهای خود به اراضی شاه مخالفت کردند. گروه سرکوبگری که از شهر پهلوی اعزام شده بود، قیام کنندگان را بشلّت قلع و قمع کرد و قریب ۱۰۰ نفر از دهقانان بد اجبار گریخته و از آنجا مبارزه را ادامه دادند (۱).

«پیکار» در مقاله‌های فوق، ضرورت انقلاب ارضی برای پیشرفت عمومی زندگی

اجتماعی - اقتصادی ایران را یادآور میشد و اندیشه‌های برقراری اتحاد کارگران و دهقانان برای سرنگونی فئودالها و زمینداران و ایجاد جمهوری را پیش میکشید. همین سائل در مقاله «جنبش دهقانی در ایران» مندرج در شماره‌های ۱۱ - ۱۰ «ستاره سرخ» نیز بررسی میشد.

باجمع بندی مطالب ارگانهای مرکزی حزبی درباره مسئله ارضی و جنبش دهقانی، نمیتوان نتیجه گرفت که در آنها ماهیت سیاست ارضی حکومت شاه در کل درست ارزیابی شده است.

ضمناً تأکید میشد که بدون حل مسئله ارضی، کشاورزی ایران نمیتواند از وضعیت رکود و بحران رهائی یابد. بجایید کمونیستی ایران درک عمیقی از آسوش مارکسیستی - لنینیستی وحدت طبقه کارگر با دهقانان زحمتکش داشتند. ارگانهای مطبوعاتی حزب کمونیست ایران شعار برقراری دیکتاتوری انقلابی - دمکراتیک پرولتاریا و دهقانان را که ۰ ای. لنین برای کشورهای که در دوران امپریالیسم در مرحله انقلاب بورژوا - دمکراتیک بودند طرح کرده بود، ملاک عمل قرار میدادند و تأکید میکردند که تنها حکومت کارگری - دهقانی میتواند مسئله ارضی را بطور کامل حل کند و به مناسبات فئودالی - سروازی در کشور پایان دهد.

اما ارگانهای حزبی در مورد «ارتباط با توده‌های وسیع دهقانان» (۱)، شیوه‌های مشخص کار در روستا را نشان نمیدادند و مسئله پیوندهای جنبش کارگری و دهقانی را بررسی نمیکردند.

ارگانهای حزبی ضمن طرح مسئله تشکیل حوزه‌های حزبی در روستا «که باید عناصر تبه‌دست دهقانان بی زمین را بخود جلب کرد» (۲)، و ضمن اشاره سطحی به تشکیل اتحادیه‌های دهقانی، نتوانستند درباره نحوه ایجاد اتحادیه‌های دهقانی و فعالیت آنها و برقراری پیوند تنگاتنگ کارگران و دهقانان پیشنهادات مشخصی ارائه دهند و شعارهای مرحله‌ای جنبش دهقانی را پیش کشند. همانطور که اشاره شد، درجنبش دهقانی که نیمه دوم دهه ۲۰ در ایران در گرفت، مبارزات مردم روستا باقیام قبایلی توأم شده بود که مطبوعات کمونیستی وضع آنها را جزئی از مسئله ملی میدانستند.

باید پیش از هرچیز اشاره کرد، مطالبی که به مسئله ملی اختصاص یافته است بخش ناچیزی از مقاله‌های «ستاره سرخ» و «بیکار» را تشکیل میدهند. اگر چه این ارگانهای حزبی به اهمیت فراوان این مسئله و حل درست آن در ایران اشاره میکردند. هم مجله و هم روزنامه آنها «از لحاظ اهمیت در زندگی مردم ایران» پس از حل مسئله

ارضی در درجه دوم قرار میدادند (۱). مسئله ملی که از زمان تشکیل حزب کمونیست ایران پیوسته در مرکز توجه حزب و مطبوعات آن قرار داشت و اغلب از موضع درست بررسی نمیشد. در کنگره دوم حزب کمونیست ایران مورد بحث و گفتگوی وسیع قرار گرفت.

کنگره ضمن بیان اشتباهات حزب در اینمورد، قطعنامه زیر را تصویب کرد: «فرقه کمونیست ایران موظف است با تمام وسایل طرفداری خود را نسبت بازادی کامل ملل مظلومه ساکنه ایران از قلاده سلطنت آنکلو - رضا شاه که موجب تزییقات ورقیت ملل اقلیت و بلکه عموم توده زحمتکش است اعلام و ابراز نماید» (۲). «ستاره سرخ» با اتکاء به این قطعنامه، مقاله سیاوش ذوقی بنام «مسئله ملیت و زبان در ایران» را چاپ کرد.

مقاله از پنج قسمت تشکیل شده بود و در آن اشاره میشد که ایران يك کشور گئیرالملله است و در آن فارسها ملیت غالب هستند و حدود ۴۵٪ کل جمعیت را تشکیل میدهند (۳).

نویسنده سیاست رضا شاه را مبنی بر تشدید منظم ستم ملی و اذغام خلقهای کوچک غیر فارس را محکوم میکرد و اشاره میکرد که بورژوازی ملی خلقهای مستقل یا رهبران قبیلهها نمیتوانند مدافعان راستین حقوق اقلیتهای ملی باشند. زیرا منافع طبقاتی آنها با منافع زحمتکشان ناسازگار است. شعارهای ناسیونالیستی که آنها مطرح میکنند برای تحکیم مواضع خودشان است. بدین ترتیب، موضع حزب کمونیست ایران که در راستای دور کردن بورژوازی ملی از جنبش دمکراتیک و حتی ضد امپریالیستی بود، در ارگان تنوریك نیز منعکس میشد. «ستاره سرخ» میان بورژوازی ملی ملت ستمگر و بورژوازی ملی ملت ستمکش تفاوتی نمیدید و. ای. لنین تاکید میکرد که «... يك مضمون دمکراتیک عمومی علیه ستم وجود دارد و ما مسلماً از این مضمون حمایت میکنیم» (۴). مجله همه زحمتکشان ملیتهای مختلف ساکن ایران-فارسها، آذربایجانها، کردها، عربها، بلوچها، ترکمنها و غیره را به اتحاد در جبهه واحد و مبارزه علیه دشمن مشترك - حکومت استعمارگر ملاکین و زمینداران فرا میخواند (۵). در قسمت «انقلاب مشروطه و مسئله ملیت در ایران» به درستی اشاره میشد که بیست سال پس از انقلاب

- ۱ - ستاره سرخ، ۱۹۲۹، شماره‌های ۴ - ۳، ص. ۳۴.
- ۲ - کنگره دوم حزب کمونیست ایران مطالعات راجع به اوضاع اقتصادی داخلی و جهانی ایران - دو سند از حزب کمونیست ایران-تهران، ۱۲۵۹، ص. ۵۶.
- ۳ - ستاره سرخ، ۱۹۲۹، شماره‌هایی ۴ - ۳، ص. ۳۰.
- ۴ - و. ای. لنین، کلیات آثار، جلد ۲۵، ص. ۲۱۶ - ۲۷۵.
- ۵ - ستاره سرخ، ۱۹۲۹، شماره‌های ۴ - ۳، ص. ۳۲.

سالهای ۱۹۱۱ - ۱۹۰۵ ایران. از حق خلقها برای خودمختاری محلی که قانون اساسی سال ۱۹۰۶ اعلام داشته. هیچگونه اثری باقی نمانده است. انتخابات مجلس بدون در نظر گرفتن شرایط ملی برگزار میشود و اقلیتهای ملی غیر از زردشتی، مسیحی و کلیمی از فرستادن نمایندگان خود به مجلس بر خوردار نیستند. در مقاله نمونه‌هایی آورده شده بود که در مناطق و نواحی مختلف ایران که غیر فارسها ساکن‌اند. دستگاه اداری معمولاً از زمینداران، بورژوازی، ماسوزین و نظامیان ملیت مسلط در کشور یعنی فارسها تشکیل شده است.

نویسنده ضمن تأیید این که انقلاب سالهای ۱۹۱۱ - ۱۹۰۵ ایران «که مهم‌ترین وظیفه و ماسوزیت تاریخش حل مسئله دهاقین و نتیجه آن (تا یک قسمت زیاد) مسئله ملیت بود مبدل تاکنون چنانکه میدانیم هیچ قدم جدی در اینراه برداشته نشده است» (۱).

در قسمت «رژیم دیکتاتوری نظامی یا عصر پهلوی و تشدید ستم ملی» اشاره میشود که دولت علیرغم وجود تعداد کثیر خلقهای کوچک و قبایل غیر فارس در ایران که به زبانهای کاملاً متفاوت با فارسی، صحبت میکنند. تحصیل فرزندان این ملیتها بزبان مادری شان را ممنوع کرده است.

س. فوقی با اشاره به علل تشدید فشار بر اقلیتهای ملی سیاست خلق‌سلاح اجباری قبایل و انتقال آنها به شهر نشینی را تشریح میکند. نویسنده ضمن بررسی مشروح پیامدهای این سیاست، نتیجه میگرفت که دولت با خلق سلاح و اسکان اجباری قبایل کوچ نشین در نواحی دور از محل اقامت پیشین آنها، به کوچ نشینها امکان میداد اموال و تصرفات ناچیزی که دولت به آن هم دست درازی میکرد. در اختیار داشته باشند. بدین ترتیب بنبود وضع مادی قبایل تأمین نشد. برعکس، حکومت با وضع مالیاتهای متعدد جدید به تشدید ستم سیاسی و اقتصادی هم از سوی حکام و از سوی خانها کمک کرد (۲). «ستاره سرخ» بدرستی. وضع قبایل را جزئی از مسئله ملی میدانست. با این همه سیاست حکومت در برابر قبایل را با سیاست تمرکز دولت، به همدیگر پیوند میداد. این سیاست حکومت به منظور ادغام اجباری اقلیتهای ملی‌وزیر شعار ایجاد «وحدت ملی» اعمال میشد.

نویسنده مقاله ضمن آوردن نمونه‌هایی از فارسی کردن اجباری اقلیتهای ملی ساکن ایران، آنها را تمهیم نداد، و تنها به تذکرات انتقادی جداگانه در مورد سیاست ملی رضا شاه اکتفا کرده است بی آنکه خصلت عظمت طلبانه آنرا فاش کند. «ستاره سرخ» در قسمت «مسئله ملیت و مرکزیت» متذکر میشد، به کم-

۱ - همانجا، ص. ۲۴.

۲ - همانجا، ص. ۲۸.

نیستهای ایران تهمت میزنند که آنها اقلیت‌های ملی ساکن ایران را جدائی از دولت مرکزی فراسیخوانند و این امر به تلاشی دولت واحد می‌انجامد و از وی. لنین نقل قول می‌آورد: «هرگاه ما آزادی در جدایش را برای همه ملل مظلومه و غیر کامل‌الحقوق بلااستثناء طلب میکنیم، این مطلقاً برای آن نیست که ما طرفدار تجزیه آنها هستیم و برای آنست که طرفدار نزدیکی و اتفاق اختیاری و آزادانه‌ایم، نه جبری و زوری» (۱).

مجله اعلام می‌کود: «آری ما مخالف تمرکز غیر دموکراسی و تمرکز جبری و بیوروکراسی هستیم» (۲) و اشاره می‌کود: «یگانه مملکتی که امروزه در دنیا مسئله ملیت در آن بکلی حل شده و تفضیقات ملی در آن وجود ندارد - اتحاد جماهیر شوروی است» (۳).

مجله در آخرین قسمت «کمونیستهای ایران و مسئله ملیت و زبان». شعارهای حزب را اعلام می‌کود: اتحاد همه زحمتکشان یعنی فارسها و اقلیت‌های ملی در جنبه واحد در مبارزه علیه حکومت ارتجاعی پهلوی که هم فارسها، هم آذربایجانیها، هم اعراب، هم کردها را به یک اندازه استثمار میکند. حق تعیین سرنوشت هر ملت تا حد جدائی و اگذاری آزادی انتخاب زبان همه خلقهای کوچک و اقلیت‌های ملی و... بساز آن اشاره می‌شد که «رژیم کمونیستی باعث اتصال حقیقی تمام ملل و از بین رفتن مسئله ملیت و اختلافات ملی خواهد شد» (۴).

روزنامه «بیکار» نیز در مقاله «ما و ملل اقلیت» به این توجه می‌کود که «حکومت ارتجاعی پهلوی همانقدر که فشارش بطور عموم بر توده زحمتکش و رنجبر ایران وارد میشود میتواند گفت که صد دفعه بیشتر بر ملل اقلیت ساکنه ایران فشار وارد می‌آورد» و تمام زحمتکشان ایران را فرا میخواند بدون در نظر گرفتن تفاوت‌های ملی برای سرنوشتی رژیم ارتجاعی پهلوی و تشکیل دولت ایران مبارزه کنند (۵).

همانگونه که در بالا گفته شد، در صفحات «ستاره سرخ» و «بیکار» به مسئله ملی توجه می‌شد. ولی برای حل درست مسئله ملی راهنمای عملی برای کار کمونیستهای ایران در این راستا را نشان نمیدادند.

هنگام بررسی دیگر موضوعهای ارگانهای مرکزی حزب، باید مقاله‌هایی را که به افشاء مطبوعات معاصر ایران و رد حملات نظریه پردازان بورژوائی اختصاص دارد، نام‌برد. ارگانهای کمونیستی در مقاله‌هایی چون «مدای تأمینات طهران و سفارت

- ۱ - وی. لنین. کلیات آثار، جلد ۳۰، ص. ۱۲.
- ۲ - ستاره سرخ، ۱۹۲۹، شماره‌های ۴ - ۲، ص. ۴۱.
- ۳ - همانجا، ص. ۴۴.
- ۴ - همانجا، ص. ۴۵.
- ۵ - بیکار، ۱ ژوئیه ۱۹۲۱، شماره ۸.

انگلیس از خلقوم روزنامه «ایران» و سفارتخانه انگلیسی» («ستاره سرخ»، شماره های ۲ - ۱) «آنچه دکتیو از پاریس میبیند، ستاره ایران نمی خواهد در تهران ببیند». («ستاره سرخ» شماره های ۴ - ۳) «مدیران امروزه جرائد ایران و شرکا آنها آقای دشتی» «پیکار» شماره ۱) - «خطر» روس و «جراید ملی ایران» («پیکار» شماره ۲) و ... اشاره می کردند که جراید «میهن پرست» ایران در خدمت به دیکتاتوری ارتجاعی بنلور چه جای افتخار آمیزی را پر می کردند. هدف مستقیم آنها عبارت بود از فریب زحمتکشان ایران. خدمت به منافع درباریان و ستایش تمام شیوه های «قهرمان ملی» و «اصلاح کننده کبیر» ایران یعنی رضا شاه و همدستانش.

«ستاره سرخ» در مقاله «جراید مزدور امروزی یا مطبوعات درباری» خصلت طبقاتی ایدئولوژی حاکم را روشن و شعار دروغین «مطبوعات غیر حزبی» را افشاء میکند. مجله میگوید، در ایران مانند سراسر جهان کمونی، دو جهان بینی کاملاً متضاد وجود دارند؛ جهان بینی انقلابی علمی - مارکسیستی یعنی مارکسیسم - لنینیسم و جهان بینی ارتجاعی طبقات حاکم بورژوازی و زمینداران، مطبوعات و احزاب سیاسی در حقیقت یکی از این دو جهان بینی را تبلیغ میکنند.

«در تمام دنیا جراید منسوب به احزاب سیاسی و احزاب سیاسی نماینده و مدافع صنوف معین هستند» (۱).

مجله نوشته های جراید نماینده بورژوازی ایران در باره «دمکراسی خالص»، «آزادی کامل مطبوعات» و «آزادی اندیشه و بیانی» که گویا در ایران وجود دارد، را رد می کرد. و ای، لنین مینوشت: «آزادی مطبوعات که در سراسر جهان سرمایه داران وجود دارند، عبارتست از آزادی خریدن جرائد، خریدن نویسندگان، تطمیع و خریدن و جعل «افکار اجتماعی» به نفع بورژوازی» (۲).

«ستاره سرخ» با بررسی مطالب جداگانه جراید ایران بار دیگر صحت ادعای لنین در باره وابستگی ثنویات جامعه بورژوازی به سرمایه را تأیید می کرد و نشان میداد که تمام فعالیت «جراید ملی» ایران در راستای خدمت به حکومت بنلوی و امپریالیسم انگلیس است و «آزادی کاملی» که روزنامه های ایران از آن دم میزنند خیال خامی بیش نیست.

«ستاره سرخ» به خوانندگان پیشنهاد می کرد جراید به امطلاح «میهن پرست» ایران را با مطالب روزنامه های مهاجر «پرورش»، «قانون»، «اختر» که در آستانه انقلاب سالهای ۱۹۱۱ - ۱۹۰۵ ایران چاپ میشدند، مقایسه کنند. درجراید دسته دوم اندیشه های میهن پرستی راستین و وسیعاً تبلیغ میشد، سیاست مستعزاتی و ستمگرانه

۱ - ستاره سرخ، ۱۹۲۹، شماره های ۴ - ۲، ص. ۹۲.

۲ - و. ای. لنین. کلیات آثار، جلد ۴۴، ص. ۷۹.

امپریالیستها در ایران افشاء و خصمت عادلانه دفاع مسلحانه خلق از سین خود در برابر تجاوز تأکید میشد.

«ستاره سرخ» اشاره میکرد که در صفحات مطبوعات معاصر ایران، عقب مانده-ترین و ارتجاعی‌ترین اندیشه‌های ایدئولوگهای غرب یعنی برکسون و گوستاولیون منتشر میشوند. محافل حاکمه ایران از انتشار افکار نه فقط مارکسیستی بلکه افکار متفکرینی چون روسو، ولتر و منتسکیو نیز وحشت دارند، زیرا آنها بیانگر روح انقلابی بورژوازی در مبارزه علیه فئودالیسم و سلطنت مطلقه بودند.

«ستاره سرخ» مقاله «تکامل یا انقلاب» مندرج در شماره ۲۴ ماهنامه «آینده» سال ۱۹۲۹ را مورد انتقاد شدید قرار داده و بی‌پایگی و ارتجاعی بودن ادعاهای نویسنده آن محمود پهلوی را نشان میدهد. نویسنده مقاله فوق نتوانسته بود سوسیالیسم را از فاشیسم تشخیص دهد و انقلاب کبیر سوسیالیستی اکتبر را با کودتای فاشیستی سوسیالیستی در ایتالیا در یک ردیف قرار میداد و در ضمن دوسی را برتر میدانست. در مجله نه فقط جملات بی‌شمانه و افتراء آمیز علیه سوسیالیسم و انقلاب افشاء میشد، بلکه فاشیسم بطور کلی بمثابه دیکتاتوری آشکار و غریبان سرماید که بیانگر ضعف سرمایه‌داری است» (۱) مورد انتقاد قرار میگرفت.

مجله با جمع بندی مسائل بررسی شده به این نتیجه دست و بویزه ضروری در آن زمان پی‌رسد که: رجال جنبش کارگری و کمونیستی در ایران، علاوه بر نشریات مخفی باید صفحات مطبوعات علنی را نیز مورد استفاده قرار دهند تا ایدئولوگهای ارتجاع ایران و مداحان امپریالیسم را افشاء و علیه فریب افکار عمومی مبارزه کنند.

در صفحات «ستاره سرخ» مقاله‌های ثوریک درباره موضوعهای فلسفی درج میشد. از بین آنها باید «آینده‌آلیسم و ماتریالیسم» مندرج در شماره‌های ۶ - ۵ را نام برد. نویسنده مقاله ضمن بررسی مسئله اصلی فلسفه یعنی رابطه شعور و هستی، ایده‌آلیسم، دوآلیسم و اسپیریته‌آلیسم را مورد انتقاد شدید قرار داده و ماتریالیسم مارکسیستی را تبلیغ میکند. مجله با تکیه بر اثر و. ای. لنین «ماتریالیسم و امپریوکریتیسیسم» و آوردن نقل قولهایی از آن، مسئله فضا و زمان را بعنوان اشکال اصلی موجودیت - ماده شرح داده و ارتباط متقابل حرکت و سکون، وجدائی... را تشریح میکند (۲).

در این رابطه مقاله «آینده‌آلیسم و ماتریالیسم» از لحاظ نشر اندیشه‌های مارکسیسم - لنینیسم در ایران، از اهمیت فراوانی برخوردار است، زیرا در این مقاله برای اولین بار در تاریخ رشد تفکر فلسفی در ایران، مقوله‌های فلسفی مطرح و از موضع مارکسیست - لنینیستی و ماتریالیسم دیالکتیک بررسی شده است.

۱ - ستاره سرخ، ۱۹۲۹، شماره‌های ۴ - ۳، ص. ۹۷.

۲ - ستاره سرخ، ۱۹۲۹، شماره‌های ۶ - ۵، ص. ۹۲ - ۸۹.

در صفحات «ستاره سرخ» و «پیکار» برای مقاله‌هایی در مورد مسئله زنان، جایی تعیین شده بود. ارگانهای حزبی ضمن شرح محرومیت و موقعیت طاقت فرسای زنان ایران، آنان را فرا میخوانند که در انتظار اعطای آزادی از جانب دولت ننشینند و چادر را از خود دور کرده در زندگی اجتماعی و در مبارزه انقلابی در راه حقوق خود شرکت کنند.

هر دو ارگان حزبی به وضع بیش از ۲۰۰۰ زندانی سیاسی (۱) که در زندانهای رضا شاه زیر شکنجه‌های وحشیانه قرار داشتند، توجه فراوانی میکردند. جنبش کارگری در ایران که در اواخر دهه ۲۰ و آغاز دهه ۳۰ وسعت چشمگیری یافته بود و موفقیت حزب کمونیست ایران در رهبری جنبش خلق، نگرانی فراوان طبقات حاکم را برانگیخت. اعضای حزب تحت پیگرد شدیدتری قرار گرفتند و سازمانهای حزبی از سوی حکومت قلع و قمع شدند. در ماه مه سال ۱۹۳۱ مجلس ایران فرمان ویژه‌ای صادر کرد که بر اساس آن فعالیت کمونیستی غیر قانونی اعلام میشد و لایحه‌ای را تصویب کرد که اعضای حزب کمونیست ایران به دلیل انتساب به حزب از ۳ تا ۱۰ سال به حبس انفرادی محکوم میشدند (۲).

این قانون نه تنها کمونیستهای ساکن ایران بلکه همه انقلابیون ایرانی خارج از کشور را نیز شامل میشد. در کشورهای اروپای غربی شبکه کامل پلیس مخفی که انقلابیون را مورد پیگرد قرار میداد، بوجود آمد. انتشار و پخش ارگانهای حزبی دشوارتر شد. وقفه بین شماره‌های جداگانه مجله «ستاره سرخ» بطور متوسط بیش از ۵ ماه طول کشید که مسلماً مانع از آن میشد که مجله به موقع درباره مسائل مبرم مطلب درج کند. یکی از علل انتشار ناسنظم ارگان تئوریک حزب و همچنین برخی اشتباهات و بی دقتی‌های مجله عبارت از بازداشت رجال برجسته حزبی و نویسندگان با تجربه بود. «ستاره سرخ» پس از ۱۲ شماره به کار خود پایان داد.

«پیکار» نیز به همین سرنوشت دچار شد. اما حتی توقیف «پیکار» به افشاش رژیم شاه کمک کرد و تعطیل روزنامه کمونیستهای ایران در جهان سیاسی بر سر زبانها افتاد.

«پیکار» يك روزنامه کارگری بود و در هر شماره اخباری از تاسیسات نفت، کارخانه‌ها و فابریکهای ایران و نامدهای خود کارگران را درج میکرد. درباره اعتصابات شرح میداد و به تشکیل و تحکیم سندیکاها بر اساس پنهانکاری فرا میخواند.

۱ - پیکار، ۱ ژوئیه، ۱۹۳۱، شماره ۸.

۲ - بولتن جراید خاور میانه، ۱۹۳۱، شماره ۱۲ (۲۰)، ص. ۱۴۰ - ۱۳۹.

(به زبان روسی).

روزنامه در بین دانشجویان ایرانی که در کشورهای اروپای غربی تحصیل میکردند، بخش میشد. سفیر ایران در فرانسه حسین علاء که از شهرت روزنامه انقلابی در بین جوانان ایران هراس داشت، در نامه‌ای خطاب به دانشجویان از آنان خواست که این روزنامه خطرناک را مطالعه نکنند (۱). بطوری که مطالب «پیکار» گواهی میدهند. نامه سفیر ایران تاثیر عکس ببار آورد دانشجویان انقلابی ایرانی را هرچه بیشتر بدور روزنامه متحد کرد.

اما وظیفه اصلی کمونیستهای ایران عبارت بود از ارسال مخفیانه و بخش «پیکار» در ایران - این کار به اندازه‌ای موفقیت آمیز انجام میشد که رضا شاه که درباره «پیکار» بسیار شنیده بود مدتی طولانی نمیتوانست حتی يك نسخه از آن روزنامه را بدست آورد. «پیکار» از شهرت فراوانی در بین کارگران برخوردار بود. نامه‌های ارسالی کارگران به هیئت تحریریه حاکی از این امرند. «باوجود آنکه روزنامه «پیکار» در این نواحی بمقدار زیاد منتشر نمیشود. ولی مطالب آن سر زبان‌ها است. یکی بدیگری نقل مینماید. الحق و الانصاف جانا سخن از زبان ما میگوئی» (۲). «انتشار «پیکار» دلها را پر کرده و مغزها را روشن ساخته، تیمورتاش (وزیر دربار شاه) از هر طرف برای جلوگیری از «پیکار» دست و پا میکند. «پیکار» در تهران قیمتش به پنج تومان رسیده و دست به دست میگشت و نظمی و تأمینات در جستجوی آن هستند» (۳).

دولت شاه نه تنها توزیع کنندگان روزنامه، بلکه تمام کسانی را که به مطالعه روزنامه مضمون بودند بازداشت میکرد. مثلا در آستارا و اردبیل پس از چهار شماره «پیکار» بیش از ۱۰۰ نفر دستگیر شدند و بازداشتهای گسترده در تبریز در رابطه با مطالعه روزنامه به آغاز اغتشاشات میان ساکنین شهر کمک کرد (۴).

«پیکار» نه تنها در میان زحمتکشان و رنجبران ایران، او حتی در میان خلقهای مبارز افغانستان، هندوستان و کشورهای عرب دارای نفوذ سرشاری بوده است.

رضا شاه پهلوی که اطمینان یافته بود با دستگیری‌ها و اعدامها نمیتواند از بخش و نفوذ روزنامه انقلابی در کشور جلوگیری کند، ناشرین روزنامه «پیکار» را به بهانه توهین به شخص خود به دادگاه برلین کشاند و تهدید کرد که اگر مقامات برلین این روزنامه خطرناک را برای دولت ایران را تعطیل نکنند و ناشرین آنرا از کشور اخراج نکنند روابط دیپلماتیک با آلمان را قطع میکنند.

۱ - پیکار، ۱ آوریل، ۱۹۳۱، شماره ۳.

۲ - پیکار، ۱۵ اکتبر، ۱۹۳۱، شماره ۱۵.

۳ - همانجا.

۴ - پیکار، ۱۵ اکتبر، ۱۹۳۱، شماره ۱۵.

در دوران ژرفش بحران اقتصادی و در آستانه به قدرت رسیدن فاشیستها، دولت آلمان که از تیرگی مناسبات با شاه ایران هراس داشت، خواستهای رضا شاه پهلوی را برآورده کرد. پس از چاپ ۱۵ شماره «بیکار»، پلیس برلین به دفتر روزنامه حمله برد نسخه‌های موجود را ضبط و روزنامه را توقیف کرد. مرتضی علوی رام‌جبور کردند ظرف ۲ ساعت آلمان را ترک کند.

اما «بیکار» تسلیم نشد. در یک سند حزبی بنام «چرا «بیکار» در آلمان توقیف شد» که در نوامبر سال ۱۹۳۱ در پاریس منتشر شد، علل توقیف این روزنامه انقلابی که ماهیت حقیقی رژیم شاه را افشاء میکرد، بتفصیل بیان شده بود. در سند گفته‌میشد: «گذشت آلمانیکه رژیم حکومت رضا خان در مقابل تسلط استبدادی خود هیچ مقاومت و جنبشی را مشاهده نمی‌نمود. گذشت آنروزهائی که حکومت رضاخان برای تقویت رژیم استبدادی خود تمام منافع حیاتی ملت زحمتکش ایران را تسلیم امپریالیزم انگلیس می‌نمود بدون اینکه با هیچ مانعی مواجه گردد. مبارزه ما تازه با حکومت استبدادی رضاخان شروع شده است و تازمانیکه توده زحمتکش ایران با سیستم استعماری و رژیم استبدادی کنونی ختم حساب ننماید این مبارزه دوام خواهد داشت» (۱).

نیروهای مترقی آلمان همراه با انقلابیون ایران به دفاع از روزنامه برخواستند. بسیاری از روزنامه‌های آلمان برخورد دولت خود با کمونیستهای ایران را مورد انتقاد قرار دادند و سیاست مقامات دولتی را در مورد این ارگان مطبوعاتی افشاء کردند. در آوریل سال ۱۹۳۲ پس از گذشت ۶ ماه از توقیف روزنامه، دادگاه آغاز شد.

وکیل مشهور آلمان دکتر آیفل دفاع از روزنامه را به عهده گرفت. ناشرین «بیکار» با تکیه بر اسناد و واقعه‌ها جریان دادگاه روزنامه را به کبفر خواستی علیه دیکتاتوری ارتجاعی رضا شاه پهلوی تبدیل کردند. دادگاه برلین مجبور بود از روزنامه اعاده حیثیت کند. تمام اقدامات مقامات دولتی برلین و ایران برای جلوگیری از ابلاغ تصمیم دادگاه بی نتیجه ماند. جریان دادگاه و پیروزی کمونیستهای ایران بطور گسترده در صفحات مطبوعات آلمانی، انگلیسی و آمریکائی مورد بحث قرار گرفت (۲). اما علیرغم این پیروزی بزرگ، تجدید انتشار روزنامه در برلین میسر نشد.

در سال ۱۹۳۲ در وین اولین شماره سال دوم انتشار «بیکار» از چاپ خارج و در آن گفته شد که ناشر روزنامه محمود پایدار است (۳). اما تنها دو شماره از این روزنامه نشر یافت.

مجله «ستاره سرخ» و روزنامه «بیکار» جای ویژه‌ای را در تاریخ مطبوعات

۱ - چرا «بیکار» در آلمان توقیف شد؟ پاریس - نوامبر ۱۹۳۱.

۲ - دنیا، ۱۳۴۴، شماره ۴، ص. ۱۰۶.

۳ - بیکار، ۱۵ اوت ۱۹۳۲، شماره ۱.

کمونیستی ایران دارند. ارگانهای مرکزی حزب که در خارج از کشور منتشر و به ایران ارسال و پخش میشدند، علیرغم تعداد کم شماره‌ها و موجودیت نسبتاً کوتاه مدت خود، در تبلیغ اندیشه‌های مارکسیست - لنینیستی و در تربیت توده‌های زحمتکش با روح انقلابی، نقش بزرگی بازی میکردند. آنها میکوشیدند تا آنجا که ممکن است زندگی سیاسی، اجتماعی و اقتصادی ایران را وسیعتر در بگیرند. آنها به تحقق وظایفی که حزب کمونیست ایران طرح کرده بود، به وحدت توده‌های زحمتکش مردم ایران بدور حزب و جهت دادن به مبارزه آنها علیه سلطنت پهلوی و امپریالیسم انگلیس کمک کردند. در صفحات ارگانهای حزبی ماهیت طبقاتی و هدف خند خلقی جراید بورژوازی ایران افشاء و تلاشهای ایدئولوگهای بورژوازی برای تحریف و بدنام کردن ایدئولوژی کمونیستی رد میشد. خود فعالیت جراید کمونیستی در دشوارترین شرایط ارتجاع و ترور رژیم شاه حاکی از پایداری حزب طبقه کارگر، مبارزه سرسخت و شجاعانه حزب کمونیست ایران است. حزبی که محافل حاکم ایران میکوشیدند به هر شکل ممکن موجودیت آن را انکار کنند.

۳ - مطبوعات کمونیستی ایران در مهاجرت و مسئله جبهه واحد ملی

بزودی پس از کنگره دوم حزب کمونیست ایران که در فعالیت آن گرایشهای نادرست در راستای دور کردن بورژوازی ایران از جنبش آزادیبخش و دموکراتیک وجود داشت، کمیته مرکزی حزب کمونیست ایران که احتمالاً به ناپایداری برنامه سیاسی خود پی برده بود، کوشید با احزاب دیگر و گروههای سیاسی ایران ارتباط برقرار کند و در پیام خود «ما از مجلس هفتم چه میخواهیم» که در تابستان سال ۱۹۲۸ در دوره انتخابات مجلس هفتم منتشر شده بود، عملاً خط مشی همکاری با بورژوازی ملی را اعلام داشت (۱). این خط مشی در امر وحدت تمام نیروهای مترقی کشور در مبارزه علیه امپریالیسم و ارتجاع داخلی اهمیت فراوانی داشت.

اما در اواخر سال ۱۹۲۸ کمیته مرکزی حزب کمونیست ایران تقاضاهای خود در دفاع از بورژوازی ملی را «اشتباهات اپورتونیستی» دانست و از همکاری با آن امتناع ورزید (۲). این گرایشهای چپ سکتاریستی نه فقط در سیاست حزب کمونیست ایران، بلکه در جنبش کارگری و کمونیستی جهانی اواسط دهه ۲۰، آشکارا بروز کرد.

۱ - بولتن جراید خاور میانه - ۱۹۲۸، شماره‌های ۵ - ۴، ص. ۸۵ - ۸۴، (بزیان روسی).

۲ - ستاره سرخ، ۱۹۲۹، شماره‌های ۲ - ۱، ص. ۵۳.

بطوری که معلوم است، برخی مواضع اشتباه و متضاد در مورد مسائل جداگانه استراتژی و تاکتیک مبارزه آزادیبخش - ملی و نقش بورژوازی ملی، در ششمین کنگره کمیته‌نظر مطرح شد. در تزه‌های کنگره تأکید میشد که «بورژوازی ملی اهمیت نیروهای را که علیه امپریالیسم مبارزه میکنند دارانیست» (۱).

در تزه‌های کنگره، احزاب خرده بورژوائی به حق احزابی ملی - انقلابی معروف میشدند. با این همه تأکید میشد که «آنها نمیتوانند پیروان منافع دهقانان باشند، آنها به نیروهای ناسیونال - رفرمیسم فرامیروند و فقط در ابتداء انقلابی‌اند» (۲) در این رابطه، مبارزه علیه این احزاب برای دستیابی به سرکردگی دهقانان نخستین وظیفه اعلام میشد.

«مطرح کردن شعار برقراری بلاواسطه حاکمیت شوروی برای کشورهای عقب‌مانده بعنوان شکل دیکتاتوری طبقه کارگر و دهقانان، تلاش برای گذشتن از مرحله ناتمام جنبش به شمار می‌آید و عبارت دیگر انحراف از درک لئینی روند انقلاب جهانی بود» (۳).

حزب کمونیست ایران نیز جنبش دمکراتیک و بویژه آزادی بخش بورژوازی ملی را قبول نداشت، ضعف پروولتاریای ایران و خود حزب در آن هنگام و نیز نبود پیوند نزدیک با دهقانان و زحمتکشان شهر را در نظر نمیگرفت و مهمتر از همه اوضاع اجتماعی - اقتصادی ایران در آن زمان از جمله جنبش کارگری و روحیات انقلابی توده‌ها را درست ارزیابی نمی‌کرد.

برنامه سیاسی حزب کمونیست ایران که با وضع نیروهای طبقاتی در کشور سازگار نبود و با «جنبش به پیش» (۴) آشکار متمایز میشد. در مطالب ارکان‌های مرکزی حزب انعکاس مییافت.

مثلا مقاله «مسائل اساسی فرقه‌گونیست ایران» در مجله «ستاره سرخ» که ما در بالا بررسی کردیم با این نوشته‌ها آغاز میشد: «بحران روزافزون اقتصادی مملکت، استحکام رژیم جدید را هر چه بیشتر متزلزل نموده و جریان بیداری توده‌های وسیع زحمتکش را سریعتر میسازد.»

۱ - ششمین کنگره کمیته‌نظر، صورت جلسه تند نویسی شده - مسکو، ۱۹۲۹.

چاپ ششم، ص. ۱۴۲، (بزبان روسی).

۲ - همانجا.

۳ - ا. ب. رزنیکیف درباره استراتژی و تاکتیک انترناسیونال کمونیستی نسبت

به مسئله ملی مستعمراتی در کتاب: «کمیترون و خاور»، مسکو،

۱۹۶۹، ص. ۱۶.

۴ - ع. کاسبخش، کتاب نامبرده، ص. ۴۶.

روحیه انقلابی مملکت بحدی سریعانه نمو و توسعه می‌یابد که بی‌شک انقجار آتی انقلاب طول نکشیده و انتظار زیادی نخواهد داشت» (۱).

مجله در مطالب دیگر تاکید می‌کند که حزب کمونیست ایران «بروزی طبقه‌کارگر ایران را در آینده نزدیک قطعی و حتمی میداند» (۲) یا «انقلاب فاتحانه بزودی سرتاسر مملکت را فرا خواهد گرفت» (۳).

این ادعاها از سوی ارگان تئوریک حزب در آغاز دهه ۳۰ عنوان میشد یعنی هنگامیکه در ایران دیکتاتوری رضا شاه بیش از پیش تثبیت میشد، استبداد سیاسی شدت مییافت و فشار و تفتیشات بیداد میکرد و در نتیجه، سازمانهای حزب کمونیست ایران و سندیکاها در کشور از امکانات ابتدائی برای پیشبرد مبارزه در راه حقوق اقتصادی و سیاسی محروم بودند.

اگر بتوان این ادعاها را تا اندازه‌ای با کوشش ارگان حزب برای پشتیبانی از روحیه انقلابی توده‌ها توضیح داد، در آنصورت دلیل عینی ارزیابی غیر واقعی وضع موجود در کشور عبارت بود از عدم ارتباط نزدیک مرکز رهبری حزب و ارگان تئوریک آن (که در مهاجر بود) با سازمانهای محلی حزب کمونیست ایران و توده‌های خلق.

نقطه نظر نادرست نسبت به وضع نیروهای اجتماعی در کشور، پریها دادن به نیروهای مترقی و کم بها دادن به نیروهای ارتجاعی، بویژه در اسناد حزبی بازتاب یافتند بود که در مجله «ستاره سرخ» بدون مذاکرات هیئت تحریریه به چاپ میرسید. مثلاً در پیام کمیته مرکزی «بعموم افراد فرقه کمونیست ایران»، مندرج در شماره هفتم و هشتم مجله در سال ۱۳۰۹، اشاره میشد که برای حزب همکاری با هر گونه احزاب و تشکیلات سیاسی طبقه بورژوازی کوچک (سوسیالیستیا و غیره) غیر ممکن است... (۴).

«نامه سرکشاده کمیته مرکزی فرقه کمونیست ایران» نیز نظرات متضاد نادرستی را در بر داشت. کمیته مرکزی حزب کمونیست ایران به تروهای ششمین کنگره کمیته‌ترین استناد میکرد. در آنها گفته شده بود «باید به هر شکل که باشد ائتلاف احزاب کمو-نیست با اپوزیسیون ناسیونال رفرمیست را نپذیرفت. این، سازشهای موقت و توافق بر سر اعمال جداگانه در رابطه با حرکتیهای معین علیه امپریالیسم را حذف نمیکند. بشرطی که مبارزات اپوزیسیون بورژوازی بتواند در گسترش جنبش توده‌ای مفید واقع شود و به شرطی که این توافق‌ها به هیچ روی آزادی حزب کمونیست را در امر تبلیغات میان

۱ - ستاره سرخ، ۱۹۳۰، شماره‌های ۸ - ۷، ص. ۸۰۳.

۲ - ستاره سرخ، ۱۹۲۹، شماره‌های ۲ - ۱، ص. ۲۱.

۳ - ستاره سرخ، ۱۹۲۹، شماره‌های ۴ - ۳، ص. ۱۹.

۴ - ستاره سرخ، ۱۹۳۰، شماره‌های ۸ - ۷، ص. ۶۷.

توده‌ها و سازمانهای آنها محدود نکند» و اشاره میکرد که: «بگذار بورژوازی خودش منافع خود را مدافعه کند تا آنجا که این اقدامات و تشبثات بورژوازی لیبرالی جنبه انقلابی دارد و در صورتیکه بر علیه رژیم ارتجاعی پهلوی و انگلیس باشد حزب کمونیست حاضر است از هر حیث بان مساعدت نماید. ولی کمیته مرکزی به اعضا حزب و کلیه ملت زحمتکش خاطر نشان و پیش بینی میکند که در موقع حوادث قطعی یعنی موقعیکه در دهات زارعین اسلحه در دست اراضی و املاک ملاکین و اربابان را تصرف و ضبط خواهند کرد و کارگران و صنعتکاران و کسبه خرده در شهرها آشیانه سلطنت ارتجاعی پهلوی را خراب خواهند کرد. جای هیچ شک نیست که بورژوازی آزادیخواه امروزه فردا با ارتجاع شدید و بی امان متحداً بر علیه توده انقلابی مبارزه خواهد کرد» (۱).

عقب نشینی از تاکتیک وحدت نیروهای ملی ضد امپریالیست در سیاست حزب کمونیست ایران، بویژه در مقاله «احزاب و دستجات سیاسی در ایران» مندرج در «ستاره سرخ» آشکارا بروز کرد. مجله به شهرت حزب سوسیالیست ایران (۲) که توده‌های کارگران، دهقانان، روشنفکران و خرده بورژوازی شهری بدنبال آن بودند، اعتراف کرده، با این همه آنرا «غیر توده‌ای» و «اپورتونیست تیبیک» مینامید. «موضع این حزب علیه دولت رضا شاه را کم اهمیت» میدانست و فعالیت رهبران آنرا مورد انتقاد شدید قرار میداد. همچنین کوششهای حزب سوسیالیست ایران جهت تشکیل سازمانهای علنی کارگران و دهقانان مانند انجمن‌های تعاونی، کلوبهای ورزشی، قرائتخانه‌ها و ... مورد انتقاد قرار میگرفت (۳).

«ستاره سرخ» علیه همکاری با فرقه جمهوری انقلابی ایران نیز سخن میراند: «مشکل است به این مؤسسه اسم حزب داد زیرا از دایره عده‌ای محصلین و منورالفکر خارج نشده و هیچگونه ارتباطی با هیچ يك از توده طبقات ایران ندارد و بیشتر پروپاگاندا آن در میان منورالفکرهایی است که در اروپا بسر میبرند» (۴). فرقه جمهوری انقلابی ایران يك سازمان ناسیونالیستی خرده بورژوازی بشمار می‌آید که با شعارهای انقلابی حرکت میکرد و توسط گروهی از روشنفکران مرفقی که بدلیل سیاسی از ایران مهاجرت کرده بودند، تأسیس شده بود.

۱ - ستاره سرخ، ۱۹۲۹، شماره‌های ۲ - ۱، ص. ۵۵.

۲ - منظور حزب «اجتماعیون - عامیون» («سوسیال - دموکراتها») است. رهبر این حزب سلیمان میرزا اسکندری رجل برجسته مرفقی سیاسی ایران بود که بعدها یکی از سازمان دهندگان و رهبران حزب توده ایران شد.

۳ - ستاره سرخ، ۱۹۳۰، شماره‌های ۸ - ۷، ص. ۴۰ - ۳۹.

۴ - همانجا، ص. ۴۲.

در ژوئیه سال ۱۹۲۸ این سازمان نخستین شماره ارگان مطبوعاتی خود - مجله «بیرق انقلاب» را منتشر کرد که برنامه سیاسی فرقه جمهوری انقلابی ایران را گسترده تر بازتاب میدهد. «ستاره سرخ» بی آنکه از مجله «بیرق انقلاب» نامی ببرد، درباره تنها سندی که از سوی این سازمان در سال ۱۹۲۷ منتشر شده به تفصیل توضیح میداد: «این اعلامیه که با اسم «بیان حق» در یک مجموعه چهل ورقی در اروپا و ایران منتشر گردیده است، در موقع خود در ایران مخصوصاً در تهران مداخله کرد و مدتی تأمینات و پلیس تهران را به زحمت انداخت و با زحمت نسخه‌های آن را از در خانه‌ها و پیش اشخاص که با اسم آنها آمده بود جمع کردند» (۱).

«ستاره سرخ» با استناد به سند فوق، نتیجه گرفت: این سازمان دفاع از منافع کارگران و دهقانان را در نظر نگرفته است. در این سند از کارگران و دهقانان تنها هنگامی نام می‌شود که «پورژوازی میخواهد بر ضد دشمنان منقعی خود-ملاکین و اشراف قیام و انقلاب کند و لازم دارد کارگران و دهاقین را بدنبال خود ببرد» (۲).

به نظر «ستاره سرخ» حزب جمهوری انقلابی ایران «از حزب دمکرات قدیم خیلی راست تر است زیرا در پروگرام این حزب اخیر تقسیم زمین مقام مهمی را اشغال کرده بود» (۳).

بدین ترتیب «ستاره سرخ» از فرقه جمهوری انقلابی ایران به این دلیل انتقاد میکرد که این سازمان خواهان ایجاد «حکومت خلقی - جمهوری» بود، به عبارت دیگر بطوری که در مجله اشاره میشود، این فرقه ایجاد «دولت طبقه سرمایه‌داران» را طلب میکرد، نه «دولت انقلابی کارگران و دهقانان یعنی حاکمیت شوروی».

مقاله‌ای که بررسی کردیم در شماره‌های ۸ - ۷ ستاره سرخ در سال ۱۹۳۰ درج شده بود. در این هنگام اولین و تنها شماره «بیرق انقلاب» (در ژوئیه سال ۱۹۲۸)، در اروپای غربی بخش شده بود (۴). «ستاره سرخ» نمیتوانست از انتشار این مجله پیش از همه خبردار نشود. «بیرق انقلاب» به عنوان یک نشریه انقلابی که در مهاجرت منتشر میشد جالب است و سودمند می‌بینیم که خط مشی آنرا مختصراً بررسی کنیم.

اولین شماره مجله در ۱۳ صفحه و به شیوه پللی کپی به چاپ رسید. ارگان مطبوعاتی فرقه جمهوری انقلابی ایران چه وظایفی را در برابر خود قرار

۱ - همانجا، ص. ۴۲.

۲ - همانجا.

۳ - همانجا.

۴ - مجله «بیرق انقلاب»، ژوئیه ۱۹۲۸، شماره ۱، ص. ۱ (از این پس؛

بیرق انقلاب...).

داده بود؟ «بیرق انقلاب» در مقدمه بنام «صفحه نویسی در تاریخ ایران». احیاجنبش انقلابی در کشور و همچنین انتشار خود مجله را تهنیت میگفت و با اشاره به اینکه در طول ۲۰ سال اخیر احزاب تشکیل شده در ایران و جراید منتشره از سوی آنها، نتوانستند نقش تاریخی رحمتکشان ایران را ارزیابی کنند. دارای تئوری پایدار سیاسی نبودند و از این رو «اثری در تاریخ ایران برجای نگذاشتند». مجله به عهده گرفت که: «با تکبیر تئوری انقلابی ... مبارزه رحمتکشان ایران را رهبری کند» (۱).

مجله پوآنکه بیان دارد کدام تئوری اساسی برنامه سیاسی حزب «در مبارزه علیه جامعه طبقاتی» قرار گرفته است، مینویسد: «مقصود اصلی فرقه جمهوری انقلابی استقرار حکومت جمهوری ملی رنجبران ایران است» (۲). حزب وظیفه بهبود وضع اقتصادی رحمتکشان ایران، تقسیم تمام اراضی میان دهقانان و برانگیختن پرولتاریا به مبارزه علیه رژیم رضا شاه» را در برابر خود قرار میداد (۳).

«بیرق انقلاب» در سرمقاله خود فرا میخواند که از حزب حمایت کنند و او را در انتشار ارکان مطبوعاتی یاری دهند و شعارهای زیر را مطرح میکرد: «زنده باد طبقه رحمتکش ایران!»، «محو باد طبقه غارتگر اعیان و اشراف و ملاکین و پاسبان حقوق آنها حکومت استبداد رضا خان!»، «ناپود باد پشتیبان طبقه غارتگران امپریالیسم انگلیس». «زنده باد حکومت جمهوری رنجبران ایران!»، «پاینده باد انقلاب ایران» (۴).

بطوریکه از مقاله و شعارهای عنوان شده در آن برمی آید «بیرق انقلاب» اندیشه انجام انقلاب بورژوا-دمکراتیک را بیان میداشت. اما در ضمن به عنوان ارکان مطبوعاتی حزبی که به نظر مجله «حزب رهبری کننده خلق» به شمار میامد، به وظایف مشخصی که در برابر آن قرار داشت، اشاره ای نمیکرد.

موضوع دیگر مطالبی که در «بیرق انقلاب» درک شده است، حاکی از فقدان برنامه مشخص و دقیق است که برای انجام وظایف تعیین شده لازم بود. البته مجله در بسیاری از مسائل موضع درست اتخاذ کرد و وظایف مهمی را طرح نمود. مثلا مجله در مقاله «نظام اجباری یا وسیله جدید برای چپاول و سرکوبی دهاقین و کسبه ایران» که بمناسبت تصویب «قانون خدمت نظامی همگانی» در سال ۱۹۲۷، نوشته شد در برابر رحمتکشان ایران که «امروز سربازان ارتش ایران و فردا سربازان انقلابند» وظیفه آگاه ساختن همزمان خود از هدف واقعی ارتش ایران، یعنی دفاع از میهن در برابر

۱ - بیرق انقلاب، ژوئیه ۱۹۲۸، شماره ۱، ص. ۱.

۲ - همانجا، ص. ۲.

۳ - همانجا.

۴ - همانجا، ص. ۶.

اشفالیگران خارجی و در لحظه مناسب نشانه گرفتن سلاح علیه دشمنان داخلی خود» را قرار میداد» (۱).

«بیرق انقلاب» در مقاله دیگر «انتخابات و کلای قلابی ایران» مجلس را که اکثر آنها زمینداران و سرمایه‌داران بودند، افشاء میکرد، چرایی ایران را که ابزار فریب خلق و کسب کرسی‌های نمایندگی بودند مورد انتقاد قرار میداد و کارگران و دهقانان ایران را فرا میخواند تا از توییون مجلس برای افشاء ماهیت غارتگرانه سیاست دولت بهره جوئی کنند (۲).

برخورد انتقادی «ستاره سرخ» به فرقه جمعیوری انقلابی ایران که مجله به هر جهت به نفوذ آن در بین زحمتکشان اعتراف میکرد، ناشی از سیاست حزب کمونیست ایران بود. این سیاست همکاری با احزاب و سازمانهای بورژوازی را رد میکرد. این سیاست به ایجاد جنبه واحد ضد امپریالیستی و به امر مبارزه با رژیم دیکتاتوری رضا شاه پهلوی لطمه جدی وارد ساخت. اما ارکان دیگر حزب کمونیست ایران یعنی روزنامه «بیکار» در شماره‌های جداگانه خود بنام کمونیستها و جمعیوری خواهان سخن میگفت (۳). باید متذکر شد که مواضع ارکان شوریک حزب و روزنامه «بیکار» در طرح این نمونه‌ها و شعارهای تاکتیکی، در بسیاری موارد متفاوت بودند. مثلاً «بیکار» برخلاف «ستاره سرخ» که «قطع هرگونه همکاری با احزاب و سازمانهای سیاسی خرده‌بورژوازی (با سوسیالیستها و غیره) را طلب میکرد» (۴) چنین می‌نوشت:

«بایستی تمام عناصر انقلابی را که صادقانه حاضر مبارزه با استبداد و حشیانه حکومت رضا خان هستند اعم از جمعیوری طلب یا سوسیالیست و یا کمونیست متحدنموده نائره انقلاب را برپا نمود» (۵).

طرح اصولی تر این مسئله در روزنامه «بیکار» چاب فوریه سال ۱۹۳۱، و همچنین در مطالب بعدی «ستاره سرخ» حاکی از تصحیح خط مشی سیاسی حزب کمونیست ایران است که در این عرصه نقش فراوانی به کمک‌ها و توصیه‌های کمیترن تعلق دارد. کمیته اجزائی کمیترن پس از بررسی وضع حزب کمونیست ایران در سال ۱۹۳۱، نامه سرگشاده‌ای خطاب به کلیه اعضای حزب کمونیست ایران منتشر کرد. این نامه در مجله «ستاره سرخ» درج شد (۶). در نامه وظایف اصلی مرحله کنونی مبارزه ضد

۱ - بیرق انقلاب، ص. ۶.

۲ - همانجا، ص. ۱۰.

۳ - بیکار، ۱ ژوئیه ۱۹۴۱، شماره ۸؛ بیکار، ۱۵ اوت ۱۹۳۱، شماره ۱۱.

۴ - ستاره سرخ، ۱۹۳۰، شماره‌های ۸ - ۷، ص. ۶۷.

۵ - بیکار، ۱ آوریل ۱۹۳۱، شماره ۳.

۶ - ستاره سرخ، ۱۹۳۱، شماره‌های ۱۱ - ۱۰، ص. ۷۳ - ۷۵.

امپریالیستی و ضد فئودالی زحمتکشان ایران تجزیه و تحلیل شده بود. در مجله همچنین نامه کمیته اجرائی انترناسیونال جوانان خطاب به اعضای اتحادیه جوانان کمونیست ایران چاپ شده بود و در آن اشاره میشد که اتحادیه جوانان کمونیست ایران از توده فاصله گرفته و یک سازمان بسته و محدود به شمار میاید (۱) در نامه تومیه شده بود که در کار سازمانهای مختلف اجتماعی، کلوبها و انجمنهای فرهنگی شرکت به عمل آید و برای نزدیکی بیشتر به جوانان کارگر، درک روحیات آنها در مبارزه برای بهبود وضع اقتصادی، تمام مساعی به کار گرفته شود.

پس از پلنوم ماه مه (سال ۱۹۳۱)، کمیته مرکزی حزب کمونیست ایران از طریق روزنامه «پیکار»، دیگر سازمانهای دمکراتیک ایران را فراخواند تا، کمیتههای مخفی مشترکی برای مبارزه علیه رژیم پهلوی، بخاطر آزادی بیان، اتحادیهها و جلسات، بوجود آورند (۲). حزب کمونیست ایران پیشنهاد میکرد: برنامه اقدامات مشترکی را برای متشکل کردن تودههای زحمتکش، برای غنو عمومی زندانیان سیاسی، ملی کردن شرکت نفت انگلیس - ایران و لغو امتیازات خارجی، تبلیغات شود.

کمونیستهای ایران که در خارج از کشور فعالیت میکردند همکاری نزدیک را با نمایندگان روشنفکران مرفقی که از ترور و پیکرد جان سالم بدر برده و از ایران مهاجرت کرده بودند، آغاز نمودند. فرخی یزدی شاعر مشهور، روزنامهنگار و رجل اجتماعی ایران نیز در میان آنها بود، فرخی یزدی از شهرت فراوان اشعار انقلابی خود در بین تودههای وسیع خلق استفاده کرده، در مبارزه آزادی بخش - ملی در ایران شرکت فعالی میجست. او به خاطر سخنان پرشورش «لسان الملت» نامیده شد. فرخی یزدی از سال ۱۹۲۱ تا ۱۹۲۷ در تهران روزنامه «طوفان» را منتشر میکرد. این روزنامه بدلیل انتقاد شدید از سیاست کابینههای مختلف دولت، بیش از ۱۵ مرتبه تعطیل و خود فرخی یزدی بارها به دادگاه جلب شد (۳). در نوامبر سال ۱۹۳۰ فرخی یزدی مجبور به مهاجرت از کشور شد و از راه اتحاد شوروی به آلمان عزیمت کرد. او در برلین به کمونیستهای ایران پیوست و در دادگاه ناشرین روزنامه «پیکار» به عنوان شاهد عینی از استبداد و ترور رژیم رضا شاه سخنرانی کرد. فرخی یزدی در سال ۱۹۳۱، با همکاری کمونیستهای ایران در برلین روزنامه «نهضت» را منتشر کرد. اغلب مطالب روزنامه، حاکی از شرکت فعال کمونیستهای ایران در انتشار «نهضت» است. روزنامه در سرمقاله «ما و رژیم مرتجع پهلوی» ماهیت استبدادی و ضد خلقی سیاست رضا شاه در کشور را افشاء کرده

۱ - ستاره سرخ، ۱۹۳۱، شماره ۹، ص. ۶۳ - ۵۷.

۲ - پیکار ۱۵ اکتبر ۱۹۳۱، شماره ۱۵.

۳ - حاجی زاده، ع. گ. اشعار فرخی یزدی، باکو، ۱۹۶۹، ص. ۲۵ (بزبان آذربایجانی).

فرخی یزدی
شاعر و روزنامه‌نگار انقلابی

و هدف روزنامه را چنین تعیین کرد: «ما برای آزادی توده اسیر ایران، برای دفاع از حقوق کارگران و دهاقین، برای آزادی ملل مظلوم اقلیت، برای رسوا کردن جنایت‌های بی‌شمار حکومت حاضر، برای سزاکون کردن حکومت استبدادی، برای استوار حکومت جمهوری دموکراسی علم مخالفت را بلند کرده و قدم به میدان مبارزه می‌گزاریم. تنها پشتیبان ما قوه نیرومند توده زحمتکش ایران است (۱)».

بطوری که از نقل قول بالا بر می‌آید، روزنامه از سوی شخصیت‌های انقلابی منفرد سخن نمی‌گفت بلکه خط مشی ایدئولوژیکی معینی را بیان می‌داشت که با برنامه سیاسی حزب کمونیست ایران بسیار هماهنگ بود. اگر چه در این مقاله از خود حزب نامی برده نمی‌شد. در مقاله بعدی «ایران و بحران اقتصادی دنیا» در باره پیامدهای فلاکت بار بحران اقتصادی جهانی بر اقتصاد ایران و وضع توده‌های زحمتکش سخن به میان می‌آمد. مقاله‌ای که تحت عنوان «تجربیات سیاسی اعتصاب ناساجان امفهان» در روزنامه درج شده است بسیار جالب است. نویسنده مقاله با امضاء «ناجی» به اهمیت فراوان انقلاب کبیر سوسیالیستی اکتبر در اجاء جنبش کارگری ایران و دگرگونی‌های کیفی در خصلت آن اشاره کرده و اعتصاب کارگران امفهان در کارخانه «وطن» در ماه مه سال ۱۹۳۱ که «صفحه قهرمانانه نوینی در تاریخ جنبش کارگری ایران گشود» (۲) نمونه می‌آورد. در مقاله نقش رهبری کننده حزب کمونیست ایران و «اتحادیه‌های سرخ» در برگذاری اعتصاب ارزیابی می‌شد و به اهمیت فراوان اعتصاب در تربیت سیاسی طبقه کارگر ایران اشاره می‌شد. روزنامه مینوشت: «اعتصاب نشان داد که طبقه کارگر امروزه ایران برای مبارزه با سرمایه‌داران، متحد می‌باشد. حزب کمونیست ایران یک بار دیگر نیز فهمید که فقط با ارتباط نزدیک و محکم با توده کارگر می‌تواند پیشرفت نموده و نفوذ خود را در میان کارگران محکم نماید» (۳).

در مقاله برخی اشتباهات رهبران اعتصاب نیز بررسی شده است. مثلاً عدم توجه به زنان و کودکان کارگر کارخانه که جذب تشکلهای سندیکائی نشده بودند و با علم ارتباط کارگران نساجی کارخانه «وطن» با کارگران دیگر کارخانه‌ها و قابریکهای امفهان، و بالاخره عدم توانائی در هماهنگ کردن خواسته‌های اقتصادی کارگران با مطالبات سیاسی. بطوری که از مقاله بررسی شده استنباط می‌شود، نتایج اعتصاب در کارخانه «وطن» و اشتباهاتی که در جریان برگذاری آن صورت گرفت، در روزنامه «نهضت» مورد تجزیه و تحلیل دقیقتری نسبت به «پیکار» و «ستاره سرخ» قرار گرفته است. این امر حاکی از برخورد جدی و دقیق حزب کمونیست ایران به این اعتصاب و کوشش

۱ - روزنامه «نهضت»، مارس ۱۹۳۲، شماره ۱، (از این پس: نهضت).

۲ - نهضت، مارس ۱۹۳۲، شماره ۱.

۳ - همانجا.

حزب برای تصمیم تجربه آن است. سبک مقاله و مسائلی که در آن انعکاس یافته، امکان میدهد حدس زد که مقاله را کمونیستها نوشته بودند.

در مقاله دیگر که به وضع دهقانان اختصاص یافته، «نهضت» تکه‌هایی از مطالب جراید ایران درباره شورشهای دهقانی در کشور و تدابیر بیرحمانه برای سرکوب آنها را آورده و شرح داده است. «نهضت» در مقاله «آزادی نطق در مشروطیت پهلوی» ماده‌ای از فرمان وزارت کشور ایران را نقل میکند که به موجب آن سخنرانی و تبلیغات برای مردم و طرح مسائل سیاسی در مورد سیاست داخلی و خارجی دولت، ممنوع اعلام میشود. «نهضت» با اشاره به این فرمان، ماهیت به اصطلاح دموکراسی موجود در ایران را افشاء میکند.

«نهضت» در مقاله‌ای بنام «جراید تهران و کارگران ایران» روزنامه «شفق سرخ» را که سعی داشته خوانندگان را با شرایط دشوار زندگی کارگران نفت ایران آشنا سازد ارزیابی کرده و متذکر می‌شود که علت واقعی نوشته‌های روزنامه «شفق» سرخ» در این نیفته است که شرکت نفت انگلیس آگهی‌های خود را به روزنامه نداد و آنرا از درآمدهای فراوان محروم کرد» (۱).

در آخرین صفحه (چهارم) «نهضت» مقاله‌ای درج شده بود که به وضع زندانیان سیاسی ایران اختصاص داشت وزیر آن امضاء «کارگر اصفهان» بود. بدین ترتیب «نهضت» میکوشید مبارزه مطبوعات کمونیستی ایران را ادامه دهد، اما روزنامه پس از یک شماره، تعطیل شد (۲).

خود فرخی یزدی که به وعده‌های تیمور تاش وزیر دربار سینی براینکه او تحت پیگرد قرار نخواهد گرفت، باور کرده بود، در سال ۱۹۳۲ به تهران بازگشت. در سال ۱۹۳۷ علیه فرخی یزدی پرونده سازی شد و او را به سه سال زندان محکوم کردند. فرخی یزدی که در سیاه چالهای پلیس مبارزه خود را ادامه میداد در اکتبر سال ۱۹۳۹ به دستور رضا شاه بدست جلاخان زندان به قتل رسید (۳).

بدین ترتیب مطبوعات کمونیستی ایران در مناجرت، بویژه ارگان تئوریک حزب، سیاست حزب کمونیست ایران را منعکس میکردند. حزب کمونیست ایران با کمک ایدئولوژیک - تئوریک کمینترن، در آغاز دهه ۳۰ کوشید گرایشهای چپ سکتاریستی را که در حزب تشدید شده بود، از میان ببرد. انتشار روزنامه «نهضت» تلاش مشترک

۱ - نهضت، مارس ۱۹۳۲، شماره ۱.

۲ - محمد صدر هاشمی، تاریخ جراید و مجلات ایران، - اصفهان، جلد ۲، ص ۹۳، (از این پس: صدر هاشمی م. کتاب نامبرده ...).

۳ - مجله «دانشمند»، تهران، ۱۹۸۰، شماره ۲، ص ۱۰۰.

نیروها برای اداسه فعالیت انقلابی - تبلیغی علیه رژیم ارتجاعی موجود در ایران بشمار میابد.

اما دیگر فرست برای تشکیل جبهه متحد با سایر سازمانهای دمکراتیک برپایه برنامه ضد امپریالیستی از دست رفته بود. طی سالهای ۱۹۲۲ - ۱۹۲۴، سازمانهای ضعیف و کم تعداد کمونیستی و دمکراتیک بدست پلیس ایران قلع و قمع شدند و به فعالیت خود چه در داخل و چه در خارج از کشور سوقتا پایان دادند. ارگانهای مطبوعاتی این سازمانها هم انتشار خود را قطع کردند.

در سال ۱۹۲۴ با کوششهای خستگی ناپزیر دانشمند شهید و مارکسیست برجسته ایران دکتر تقی ارانی سازمان حزب کمونیست ایران در تهران از نو ایجاد شد. سازگار با تسمیات هفتمین کنکره کمیته ن (ژوئیه - اوت سال ۱۹۲۴) که حاکی از تحولی قاطع در رفع گرایشهای چپ سکتاریستی بسیاری از احزاب کمونیست بود و مسئله جبهه واحد ضد امپریالیستی را بعنوان وظیفه مرکزی فعالیت کمونیستهای خاور زمین پیش میکشید، حزب کمونیست ایران اعلامیهها و بیانیههایی را نشر داد که «همه مین برستان» را بد اتحاد در پیکار علیه امپریالیسم و ارتجاع داخلی فرا میخواندند.

۴ - نقش نویسندگان حزبی در تبلیغ اندیشههای انقلابی

مؤلفین مشهور حزبی در جریان پیدایش مطبوعات کمونیستی و کارگری ایران پرورش یافتند. اما بسیاری از رجال جنبش کارگری و کمونیستی ایران که پایه گذار جراید کمونیستی و کارگری بودند، مکتب مبارزه سیاسی - تبلیغی را در ادارات جراید و مطبوعات مارکسیستی ماورا قفقاز و ترکمنستان گذاراندند. آنها زیر تاثیر مستقیم آثار و ای. لنین، و استادان روزنامه نگار که بد مکتب لنینی وابسته بودند، قرار داشتند.

انقلابیون و رجال جنبش کارگری ایران درسهای ورزیدگی پرولتری و پایداری عقیدتی و اصول ایدئولوژیک و خلاق نگارش حزبی را با استواری هدف مارکسیست - لنینیستی ارگانهای مطبوعاتی خود بیان داشتند.

یکی از رجال برجسته جنبش انقلابی ایران که سرچشمه مطبوعات کارگری به شمار می آمد اسداله غفارزاده بود. اسداله غفارزاده زمانی که در ایران بود، در رساندن «ایسکرا»ی لنینی بد باکو از راه تبریز مستقیما شرکت داشت. اسداله غفارزاده با عزیمت از اردبیل بد باکو در سال ۱۹۰۳ و آغاز کار در تاسیسات نفت، بلافاصله بد مبارزه پرولتاریای باکو علیه تزاریسیم و ناسیونالیسم بورژوائی پیوست. اسداله غفارزاده

ابراهيم على زاده نامى طرف راست مدير روزنامه عدالت
در کنار رفيق كريم نيكيين

در سال ۱۹۰۵ به عضویت حزب سوسیال دمکرات روسیه در آمد و کار تبلیغی در بین لایه‌های عقب مانده کارگران ملیت‌های مختلف را آغاز کرد. او آنها را به وحدت فرا میخواند و اهمیت همبستگی طبقاتی در مبارزه در راه حقوقشان را توضیح میداد (۱). اسداله غفارزاده از همان ابتدای فعالیت انقلابی خویش در صفحات مطبوعات مارکسیستی آذربایجان شرکت داشت. اسداله غفارزاده که با آثار و. ای. لنین درباره اهمیت مطبوعات در تشکیل حزب به خوبی آشنا بود. با استفاده از نخستین اسکان آغاز کار علنی که پس از انقلاب بورژوا - دمکراتیک فوریه فراهم شد، اقدام به انتشار مجله «بیرق عدالت» کرد. این مجله ارکان سیاسی حزب «عدالت» که در ماه مه سال ۱۹۱۷ تشکیل شده بود، بشمار میآمد، بسیاری از مطالب «بیرق عدالت» که در فصل گذشته بررسی کردیم به قلم خود اسداله غفارزاده نوشته میشد. بی آنکه به توضیحات پیشگفته مراجعه کنیم. تنها یادآور میشویم که تمام این مطالب از لحاظ سادگی و شیوایی، سراحت حکایتها و طرح مشخص مسائل متمایزند. در همان حال مقاله‌هایی که به زندگی کارگران اختصاص یافته است، با مطالبی که برای دهقانان در نظر گرفته میشد، متفاوت است. «پیام به رفقای کارگر» را اسداله غفارزاده نوشته بود. در این پیام اختلاف شدید میان شرایط زندگی کارگران و طبقات ثروتمند که کشور را به اشغالگران خارجی واکدار کرده بودند، نشان داده میشود و از لحاظ شور و هیجان واقعی و مین پرستانه متمایز است؛ «کارگر شهروند تام الحقوق ایران است! تقریباً تمام طبقات واقشار جامعه در این کشور با حاصل کار او زندگی میکنند. آنوقت تو خودت کورسنگی میکنی و در پی یافتن تکه نانی مجبور به ترک مین میشوی! اگر من و تو باهم متحد شویم در آنصورت شکستمان در صحنه زندگی حتمی است. تنها راه نجات ما در این است که هم از نظر سیاسی و هم از نظر اقتصادی باهم متحد شویم و به تمام جهان ثابت کنیم که ما صاحبان واقعی و تام الحقوق مین هستیم» (۲).

مقاله‌هایی که به مسئله دهقانان اختصاص یافته، برعکس، از لحاظ لحن گفتار، ملایم و داستان وار است.

اسداله غفارزاده پس از آشنا کردن خوانندگان با زندگی دهقانان و بیان صفات مشترك آنها با وضع کارگران ایران، نتیجه می‌گیرد که دهقانان يك دشمن دارند. زمیندار. در مقاله‌ها به زبان ساده و روشن، اشتراك منافع دهقانان با پرولتاریا یعنی مدافع حقوق همه زمینکشان ثابت میشد.

همانگونه که گفته شد، اسداله غفارزاده در ماه مه سال ۱۹۱۸، بدست پلیس ایران به قتل رسید و پس از آن مجله «بیرق عدالت» منتشر نشد. اما مقوف حزب

۱ - مجله «قرل قلم»، باکو، ۱۹۲۴، شماره ۲، ص. ۲۲ (زبان آذربایجانی).

۲ - بیرق عدالت، ۱ ژوین ۱۹۱۷، شماره ۲، ص. ۲.

میر جعفر جوادزاده پیشه‌وری
مؤسس مطبوعات کمونیستی ایران

«عدالت» از انقلابیون تازه‌ای تکمیل شده بود. آنها به سلاح برای قلم به خوبی تسلط داشتند. بسیاری از آنها بطور ارگان جدید حزب یعنی روزنامه «حریت» گرد آمدند. «حریت» در پرتو فعالیت همین مؤلفین، نقش مهمی در مبارزه پرولتاریای ایران و ایجاد حزب کمونیست ایران ایفاء کرد. از بین آنها در وحله اول باید از میرجعفر جوادزاده (پیشدوری) نام برد. م. ج. جوادزاده که در سال ۱۹۰۵ در ۱۲ سالگی همراه باوالدین خود از آذربایجان ایران به پاکو آمد، در آستانه انقلاب کبیر اکتبر به مبارزه سیاسی پیوست. او علل وارد شدنش به صفوف مبارزان راه آزادی را چنین بیان میکند: «من یکی از ایرانیان جوان بودم که در مبارزه آزادی بخش خلقهای روسیه شرکت کردم. من میدانستم که نجات و خوشبختی مردم و مینن من پیوند ناگسستنی با نظام سیاسی که انقلاب روس میگویند برقرار کنند، دارد. من میدانستم که اگر پرچمی غیر از پرچم ظفرمند لنینی فراز روسیه به اهتزاز درآید، استقلال و آزادی ایران برای همیشه در معرض خطر خواهد بود» (۱).

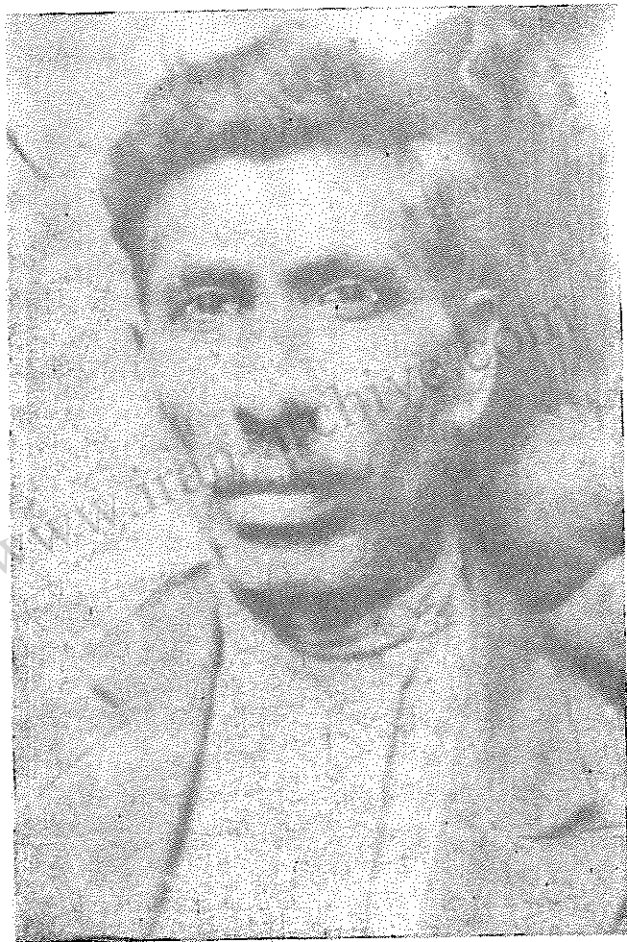
م. ج. جوادزاده در سال ۱۹۱۸ به عضویت حزب «عدالت» در آمد و از شماره ۲۳ روزنامه «حریت» مدیر آن شد. با ورود م. ج. جوادزاده به هیئت تحریریه روزنامه مطالب «حریت» خصلت برونه‌تری یافت در صفحات روزنامه بیش از ۵۰ مقاله، تحلیل و طنز با اوضاع جوادزاده چاپ شد که به اوضاع داخلی ایران، وظایفی که در برابر حزب و طبقه کارگر قرار داشت، جنگ و صلح و تحلیل اوضاع بین‌المللی و رویدادهای آذربایجان و روسیه اختصاص داشت.

«در ایران انقلاب لازم است!» مقالهای که به اوضاع داخلی ایران اختصاص داشت با این کلمات آغاز میشد. م. ج. جوادزاده حکمرانان ایران را مقصرین تبدیل کشور باستانی به یک ویرانه توصیف میکرد. مؤلف حکومت ایران را وسیله‌ای میدانست که آنها «بورژوازی غرب که جنگ جهانی اول را تنها به منظور حفظ و نجات نظام سرمایه‌داری برآه انداخت، بوجود آورده بود» (۲).

نویسنده مساز بیان علل وضع اسف بار اقتصاد ایران، وضع فقرانه طبقات و حکمتکش، عقب ماندگی و بیسوادی مردم ایران، بطور اقناع‌کننده‌ای ضرورت تجدید ساختمان انقلابی در کشور را ثابت میکرد. م. ج. جوادزاده در جریان مقاله ضمن بحث با نمایندگان جراید بورژوازی ایران که عدالتی‌ها را به تبلیغ اندیشه‌های کمونیستی متهم میکردند، نوشت: «انقلابیون ایران اندیشه‌های خود را پنهان نمیکنند. آنها اعلام میدارند: بگذار ما را بکشند، بگذار ما را تعقیب و بازداشت کنند. اما ما باید درباره اهداف خود سخن بگوییم، ما باید به خاطر آزادی و استقلال ایران مبارزه کنیم و حیثیت

۱ - پیشدوری (جوادزاده) م. ج. آثار منتخب، ص. ۶.

۲ - حریت، ۲۰ فوریه ۱۹۲۰، شماره ۵۱.

نعمت بصير
ژورنالیست انقلابی

کشور خود و ایرانیان را اعاده کنیم، در ایران انقلاب لازم است» (۱).

در بین نوشته‌های م. ج. جوادزاده در صفحات «حریت» مقاله‌هایی که به افشاء سیاست حکومت بورژواسملاکی مساوات در آذربایجان اختصاص یافته است، جای ویژه‌ای را اشغال میکنند

این مقاله‌ها که در اوج بیدادگری ارتجاع و ترور نوشته شده، حاکی از شجاعت و بی باکی نویسنده حزبی است. م. ج. جوادزاده توضیح میداد که سیاست مساواتپنا و دانشناک‌ها برای ایجاد نفاق ملی میان زحمتکشان آذربایجان و ارمنی که تا آنزمان مدتها سال را در دوستی و برادری بسر برده بودند، برای جانشین کردن مبارزه طبقاتی با خصومت ملی بود.

م. ج. جوادزاده با وفادار ماندن به سنن افتخار آمیز ادبیات مترقی آذربایجان و اندیشه دوستی خلقیبا که یکی از اجزاء گران بنای این ادبیات را تشکیل میدهد، يك سلسله مقاله‌هایی نوشت که سرشار از روح نوع دوستی پرولتری و انترناسیونالیسم است. او در این مقاله‌ها زحمتکشان ملیت‌های مختلف را به تحکیم وحدت فرامیخواند و دشمنان واقعی خلقهای آذربایجان و ارمنی را افشاء میکند. نویسنده تاکید میکرد که: معاصرین ما به «توران عظیم» و «هایستان عظیم» نیاز ندارند و بلکه دولتهای شوروی کوچک آذربایجان و ارمنی که شبروندان خود را به جنگهای ملی و مذهبی بر نیانگیزند لازم است» (۲).

م. ج. جوادزاده برای افشاء نارسائی‌های زندگی اجتماعی ایران توانست يك شیوه دیگر نگارش مارکسیستی یعنی مقاله‌های فکاهی انتقادی را بکار گیرد. «طنزهای کوتاه» که بانام مستعار «عجول» در صفحات «حریت» درج میشد، دارای جنبه هزل آمیز شنیدنی بود. سبک این مقاله‌ها حاکی از آن است که نویسنده آنها، از تجربه غنی نمایندگان برجسته هزل آذربایجان بویژه جلیل محمقلو زاده، سرمشق گرفته است.

م. ج. جوادزاده که فعالیت انقلابی خود را با مقاله‌هایی در مطبوعات کارگری ایران و آذربایجان آغاز کرده بود، بعدها یکی از مؤلفین برجسته حزبی و از باتجربه‌ترین مدیران نشریات کمونیستی، رجل رهبری کننده کمیته مرکزی حزب کمونیست ایران، سپس در سال ۱۹۴۵ بنیانگذار فرقه دمکرات آذربایجان شد و تا آخر عمر فعالانه در کار مطبوعات حزبی شرکت داشت.

از میان مؤلفین انقلابی ایران باید همچنین از نعمت بصیر نام برد. او مشهور به کار فعال تبلیغاتی خود در دوران ایجاد و رشد مطبوعات کمونیستی ایران است. نعمت

۱ - حریت، ۲۰ فوریه ۱۹۲۰، شماره ۱۵.

۲ - حریت، ۲۳ آوریل، ۱۹۲۰، شماره ۶۷.

کامران آقازاده
یکی از سازمان دهندگان مطبوعات کمونیستی ایران .

بصیر حاجی‌یوسف که از سال ۱۹۰۸ اندیشه‌های مترقی را در صفحات جراید آذربایجان بیان میداشت، استعداد خود را به عنوان یک شاعر انقلابی و نویسنده پرشور همانا در صفحات «حریت» آشکار ساخت. مقاله‌ها، تحلیل‌ها و نوشته‌های ادبی - انتقادی او از لحاظ محتوا جدید و عمیق بودند و از لحاظ قانع‌کننده و مورد استفاده عموم بودن و نیز زبان ساده و کنایه‌ای، متمایز بودند. ما پیش از این درباره سلسله مقاله‌های نعمت‌بصیر که بانام «ما چه می‌خواهیم» و «سوسیالیسم و اسلام» در صفحات «حریت» درج شده است و نیز درباره بررسی ادبی - انتقادی در مجله «آزادی ایران» سخن گفته‌ایم. صفت مشخصه مقاله‌های ن. بصیر عبارتست از شرح ساده مسائل گوناگون حیات ایران و وظایفی که در برابر حزب «عدالت» و کارگران ایران قرار داشت. حتی مقاله‌های پیچیده تئوریکی چون «آزادی بیان» مندرج در شماره ۳۰ «حریت» ۱۲ نوامبر سال ۱۹۱۹ (که در آن اهمیت این شمار دمکراتیک در مبارزه انقلابی تحلیل شده بود) برای مردم معمولی یعنی برای کسانی که مقاله در نظر گرفته بود، قابل درک بود.

برخی صفحات مشترک آثار ادبی م. ج. جوادزاده و ن. بصیر را یادآور میشویم. این صفحات عبارتند از شور و حرارت بسیار، احساسات فراوان، گنایه زبان‌وغزای نفیسی. م. ج. جوادزاده و ن. بصیر به موضوعهای ادبی - هنری هم می‌پرداختند. در اشعار آنها که در صفحات نشریات کمونیستی چاپ شده است، ضرورت اتحاد زحمتکشان زیر پرچم مبارز علیه ستمگران برای آزادی و خوشبختی ستوده شده است.

مقاله‌های حسن ضیاء مؤلف با استعداد و رجل برجسته حزب کمونیست ایران، از لحاظ جدیدت و راکتش درست به رویدادهای سیاسی ایران و آذربایجان، متمایز است. مقاله او «عاملین انگلیس» به مناسبت سفر هیئت نمایندگی ایران به باکو به ریاست ض. طباطبائی «که سالهای مدیدی جراید ایران را با بول انگلیس منتشر میکرد» (۱) نوشته شده بود.

ح. ضیاء یسارز بررسی قراردادهای تجاری منعقد شده میان ایران و آذربایجان که گویا در جهت «بهبود اقتصاد کشور و بهبود شرایط زندگی تمام زحمتکشان است»، اشاره میکرد که چنین روابط تجاری فقط میتواند به نفع طبقات حاکم و نروتمند ایران باشد زیرا سود این تجارت در اختیار آنها خواهد بود.

حسن ضیاء هفت سفر هیئت نمایندگی ایران به آذربایجان را که «کانون اندیشه‌های انقلابی درخاور بود و طباطبائی در جراید خود دائما و لاجوجانه به آن‌دشنام میداد» (۲)، خدمت به منافع انگلیس مینامید. او مینوشت انگلیس امیدوار بود که به:

۱ - حریت، ۱۹ آوریل، ۱۹۲۰، شماره ۶۶.

۲ - همانجا.

مرتضی علوی
سازمانگر مطبوعات کمونیستی ایران

گمک دولت ساوات آذربایجان از گسترش اندیشه‌های انقلابی در ایران و هند جلوگیری کند.

مقاله‌های حسن ضیاء نیز از لحاظ سادگی و صراحت بیان و زبان کنایه‌ای خیلی جالب و مهم است. او اندیشه‌های انقلابی را «سیل ستلاطمی» مینامد که هیچ رژیم ارتجاعی نمیتواند در برابر آن مقاومت کند.

حسن ضیاء مسائل طرح شده در مقاله‌های «به مناسبت تعطیل جراید کارگری»، «به مناسبت پاسخ دولت آذربایجان به یادداشت رفیق چیچرین» مندرج در شماره‌های ۶۰ و ۶۱ روزنامه «حریت» ۲۶ و ۳۰ مارس سال ۱۹۲۰، را مشخص و مستدل از دیدگاه انقلابی بررسی میکند.

همانگونه که گفته شد در صفحات «حریت» یک گروه کامل از مؤلفین انقلابی پرورش یافتند که بعدها ستون مطبوعات کمونیستی ایران را تشکیل دادند.

کامران آقازاده، محمد علیخانوف، سید محمد دهقان، میرزا یحیی کیوانی، سیرسیف‌الدین کرمانشاهی، ابراهیم علی‌زاده، مرتضی‌علوی، ابوالقاسم ذره و مؤلفین دیگر همراه با م. ج. جوادزاده، ن. بصر و ح. ضیاء در انتشار ارگانهای کمونیستی در سالهای ۱۹۲۲ - ۱۹۲۰ هم در ایران و هم در خارج از کشور، شرکت فعالی داشتند فعالیت روزنامه نگاری آنها به رشد روحیه انقلابی مردم کشور، وحدت گارگران پیرامون حزب در مبارزه علیه رژیم موجود و گسترش اندیشه‌های مارکسیست - لنینیستی میان زحمتکشان ایران گمک کرد.

در سالهای حکومت دیکتاتوری رضا خان مؤلفین حزبی تحت پیگرد شدید مقامات دولتی قرار داشتند. مدیر روزنامه کمونیستی «نسیجت» (میرزا یحیی کیوانی) قربانی توطئهای شد که به فرمان رضا شاه علیه او ترتیب داده شده بود (۱).

کمونیستهای ایران و رجال حزبی که به اروپا مهاجرت میکردند، حتی آنجا هم تحت پیگرد عمال پلیس رضا شاه بودند. مؤلفین حزبی ضمن ادامه کار تبلیغی خود در ایران و خارج از کشور، در دشوارترین شرایط پنهانکاری فعالیت میکردند. تمادفی نبود که بسیاری از مطالب مجله «ستاره سرخ» و روزنامه «پیکار» بدون امضاء یا بانام‌های مستعاری چون «کارگر»، «روشن»، «ناجی»، «زحمتکش» و غیره چاپ میشد.

به علت فقدان اطلاعات دقیق دشوار بتوان مشخص کرد که چه کسانی زیر ناسهای مستعار فوق فعالیت میکردند. در حال حاضر تعیین مقاله‌هایی که به قلم مرتضی‌علوی مؤلف یا استعداد و سازمانگر انتشار ارگانهای حزبی در خارج از کشور نوشته شده است، ناممکن است.

اسدالله غفارزاده

مؤسس مطبوعات کارگری ایران

کمان میروود که تقی‌ارانی دانشمند مارکسیست برجسته ایران در انتشار روزنامه «پیکار» فعالانه شرکت میکرده است (۱).

م. صدر هاشمی اشاره میکند که فرخی یزدی و سالار ظفر سنجابی شعرای انقلابی ایران که علیه دولت رضا شاه و امپریالیسم انگلیس سخن میگفتند، مقاله‌های برای روزنامه «پیکار» مینوشتند (۲).

نام حقیقی نویسنده‌ای که با دو اسم مستعار «مراغدهای» و «روستا» اغلب در روزنامه «پیکار» مقاله مینوشت. آ. سلطانزاده بوده است. آ. سلطانزاده اهل مراغه بود و نام مستعار «مراغدهای» زیر مقاله‌هایی مربوط به مسئله ارضی قرار داشت. آ. سلطانزاده در باره مسئله ارضی معمولاً بانام خانوادگی خود نیز مقاله مینوشت. این واقعیت که در یکی از مقاله‌های با امضاء آ. سلطانزاده به مقاله قبلی خود در «پیکار» با امضاء «روستا» استناد میکند، حاکی از آن است که نام مستعار «روستا» همانا از آن آ. سلطانزاده است. آ. سلطانزاده (آوتیس میکائلیان) در آغاز سده جاری از آذربایجان ایران به باکو آمد و در مبارزه آزادیبخش پرولتریای باکو و روسیه شرکت فعالی داشت. بعدها او یکی از رجال برجسته جنبش کارگری و کمونیستی در ایران شد. در سالهای ۱۹۲۱ - ۱۹۲۱ نماینده حزب کمونیست ایران در کمیته‌ترین بود و همانا از سازمانهای برون مرزی حزب را رهبری میکرد.

ابوالقاسم ذره نیز با نام خود مطالبی در صفحات «پیکار» منتشر میکرد. او یکی از شرکت کنندگان فعال انقلاب سالهای ۱۹۲۱ - ۱۹۱۹ گیلان، شاعر و نویسنده و مدیر روزنامه «انقلاب سرخ» در زمان انقلاب گیلان بود.

ما در بخشهای گذشته سلسله مقاله‌های ابوالقاسم ذره بانام «ما چه می‌خواهیم» را بررسی کردیم. تنها باید اشاره کرد که مقاله‌های ا. ذره از لحاظ تحلیل عمیق و منطقی بودن ادعاها چشم گیراند. ابوالقاسم ذره با تاریخ ایران و کشورهای خاور زمین به خوبی آشنا بود. آثار کلاسیک‌های مارکسیسم - لنینیسم و تاریخ جنبش در ایران را آموخته بود. تمام اینها مقاله‌های او را بسیار پر محتوا و قانع کننده میکرد.

بدین ترتیب، مؤلفین حزبی در دشوارترین شرایط ارتجاع، میکوشیدند انتشار ارگانهای کمونیستی را ادامه دهند. اما به دلیل تعقیب‌ها و بازداشت‌ها، صفوف آنها پیش از پیش کاهش می‌یافت.

در سالهای ۱۹۲۰ - ۱۹۲۱، م.ج. جوادزاده (پیشه‌وری) و دیگر نویسندگان ورهبران برجسته حزبی در ایران بازداشت شدند. تقی‌ارانی که در سال ۱۹۲۴ در تهران ارکان تئوریک حزب یعنی مجله «دنیا» را منتشر میکرد و ایرج اسکندری، بزرگ علوی

۱ - صدر هاشمی م. کتاب نامبرده، جلد ۲، ص. ۹۲ - ۹۲.

۲ - همانجا.

آ. سلطانزاده
نویسنده برجسته مارکسیستی

(برادر مرتضی علوی)، ع. گامبخش و دیگر نویسندگان حزبی که به دور حزب گردآمده بودند، در سال ۱۹۲۷ دستگیر شدند. بسیاری از نویسندگان حزبی در سیاه چالها شهادت رسیدند و برخی از آنها از جمله م. ج. پیشه‌وری، ایرج اسکندری، رضا روستا، رضا رادمنش و دیگران، پس از آزادی از زندان در سال ۱۹۴۱، به تاسیس مطبوعات ضد فاشیستی و حزب توده ایران اقدام کردند.

فعالیت روزنامه‌نگاری و نویسندگی انقلابیون ایران قسمتی از مبارزه پرولتاریای ایران علیه استبداد شاه و امپریالیسم است و دارای اهمیت فراوانی در تاریخ جنبش کمونیستی و کارگری ایران می‌باشد.

در پرتو جدیت و توانائی نویسندگان حزبی و وفاداری بی پایان آنها به امر حزب و خلق بنیان مطبوعات کمونیستی و کارگری ایران - مطبوعات طراز نوین ایران نهاده شده است.

و. ای. لنین ضمن مشخص کردن ماهیت فعالیت نویسندگان حزبی می‌نوشت: «ما باید کار همیشگی نویسندگان را انجام دهیم، یعنی تاریخ زندگی معاصر را بنویسیم و بگوئیم آنها چگونه ای بنویسیم که توصیف ما برای شرکت کنندگان مستقیم جنبش و برای قهرمانان یعنی برای پرولتاریا که در میدان عمل قرار دارد، کمکی در خور نیرو باشد - یعنی بگونه‌ای بنویسیم که به گسترش جنبش و انتخاب آگاهانه وسایل، راهها و شیوه‌های مبارزه که بتوانند با کمترین تلفات بیشترین و پایدارترین نتایج را بدهند، کمک کنیم» (۱).

دست انداز کاران مطبوعات کمونیستی و کارگری ایران، با مجهز شدن به تجربه نویسندگان مکتب لنینی، علیه استبداد رژیم شاه و زورگویی بیگانه در کشور مبارزه آشتی ناپذیری کردند، در جنبش آزادیبخش - ملی مردم، شرکت فعالی داشتند، مبارزات انقلابی طبقه کارگر ایران در راه حقوق خویش را جهت دادند، وظایفی را که حزب در نظر گرفته بود، انجام دادند و نیز به گسترش اندیشه‌های مارکسیسم - لنینیسم در ایران کمک کردند.

مهمترین صفت فعالیت همه نویسندگان حزبی ایران عبارت از خدشت آشکار و آگاهانه آنها به منافع طبقات زحمتکش است. در همان حال در استعدادهای متنوع فردی دست اندرکاران جراید کمونیستی، اشتراک اصول ایدئولوژیک - آفرینشگرانه بیان شده است. تجربه خلاق نویسندگان حزبی که در جریان رشد مطبوعات کمونیستی ایران بدست آمده، امروزه برای رشد مطبوعات حزب توده ایران و نیز جراید مترقی خلقهائی که در راه استقلال و دگرگونیهای دموکراتیک مبارزه میکنند، اهمیت فراوان دارد.

۵ - اشکال و شیوه‌های مطالب مطبوعات کمونیستی ایران

برای تبلیغ اندیشه‌های انقلابی و افشاء ایدئولوژی بورژوازی مطبوعات کمونیستی و کارگری ایران میتوانند از گنجینه ادبیات اجتماعی و سیاسی حزبی استفاده کنند و برای افزایش تاثیر خود بر خوانندگان اشکال و شیوه‌های نوینی بیابند. مقاله‌ها، نامه سرکشاده، طنز سیاسی، تفسیر، یادداشت خبرنگاران و خلاصه مطبوعات شیوه‌های عمده‌ای بود که مورد استفاده جراید کمونیستی قرار گرفته است. اما مقاله‌ها که همه مؤلفین حزبی به آن پرداخته‌اند بویژه برجسته میشوند.

سرشار از اندیشه عالی بودن و حزبیت، تلاش برای پیوند تئوری انقلابی با مبارزه همه روزه زحمتکشان ایران در راه آزادی و دسکراسی، استدلال دقیق و صراحت اندیشه - اینها همه، صفات مقاله‌هایی است که در صفحات مطبوعات کمونیستی چاپ شده است. تقریباً تمام جراید و مجلات کمونیستی سلسله مقاله‌هایی را که به يك موضوع مشخص اختصاص یافته بود، چاپ میکردند. این، باعث بررسی دقیقتر و عمیقتر آن موضوع میشد، سبک نگارشی که برای ارکان حزبی موفقیت میآورد، مورد استفاده دیگر نشریات حزبی هم قرار میگرفت. مثلاً سلسله مقاله‌هایی با نام «ما چه میخواهیم» در روزنامه «حریت» درج شده بود که در آنها اهداف و وظایف حزب «عدالت» بیان میشد. روزنامه «بیکار» نیز در سلسله مطالبی با همین نام، جوانب اصلی برنامه حزب کمونیست ایران را بزبان ساده شرح میداد.

ویژگی مقاله‌های مندرج در مجله «ستاره سرخ» و روزنامه «بیکار» عبارت از فاکتیوا و آمار فراوان آنهاست. م. صدر هاشمی با اشاره به این مینوشت: «اطلاعات و اسنادی که در مطالب «بیکار» استفاده شده است، حاکی از آنست که مرتضی علوی با چند دانشجویی که در آلمان تحصیل میکردند، نمیتوانستند به تنهائی به این اخبار دست یابند. در آن زمان حزب کمونیست آلمان بسیار نیرومند بود و امکانات بسیاری در اختیار داشت. حزب دارای ۸۰ نماینده در رایشتاک بود. میتوان جلس زد که کارمندان وزارت امور خارجه دولت آلمان جدا به روزنامه «بیکار» کمک میکردند» (۱).

جلس م. صدر هاشمی با واقعیت سازگار است. حزب کمونیست آلمان به کمونیستهای ایران کمک فراوانی میکرد و این تعجب آور نیست. چرا که اصل کمک و پشتیبانی متقابل، يك اصل اساسی در مناسبات احزاب کمونیست و کارگری جهان است.

این احزاب برای، پیروزی اندیشه‌های مارکسیست - لنینیستی در جنبه واحدی متحد شده‌اند.

اما باید یادآور شد که برخلاف م. صدر هاشمی «پیکار» فقط توسط م. علوی و «چند دانشجویی که در آلمان تحصیل میکردند» منتشر نمیشد. حزب کمونیست ایران در پشت روزنامه و مجله ایستاده بود. اعضای این حزب با وجود تضییقات و پیگردهای شدید، هم در خارج و هم در خود کشور به فعالیت ادامه میدادند و ارگانهای مطبوعاتی خود را با مطالب لازم تغذیه میکردند.

و. ای. لنین اهمیت فاکتبا را در بررسی پدیده‌های اجتماعی مینوشت: «... باید گوئید از فاکتبای دقیق و قطعی چنان پایه‌ای ایجاد کرد که بتوان بر آن تکیه زد...» (۱) و برای اینکه چنین پایه‌ای را ایجاد کرد، «باید ندرتفاکتبای جداگانه بلکه تمام فاکتبائی را که به موضوع مورد بررسی مربوط میشوند، بدون يك استثناء در نظر گرفت...» (۲). لنین می‌آموخت، تنها در این صورت میتوان روابط عینی و هم پیوندی پدیده‌های تاریخی را مشخص کرد.

فاکتبا و اسناد در بسیاری موارد در مطالب جراید کمونیستی ایران همانا در خدمت چنین شالوده‌ای بودند، ر. پیامی در مقاله خود مندرج در مجله «ستاره سرخ»، «بودجه دولتی و رژیم ارتجاعی پهلوی» را با ارقامی آغاز میکند، حاکی از آنکه بودجه دولتی طی ۶ سال اخیر، از زمانی که رضا شاه پهلوی به قدرت رسید، سه برابر شده است. او مینوشت که بخش اصلی این بودجه را مالیاتها تشکیل میدهند. او شرح میداد که سیستم مالیاتی ایران و نسبت حجم سه نوع مالیات موجود ثابت میکند که ۴۴ میلیون از ۲۵ میلیون تومان بودجه دولتی را مالیاتهای که زحمتکشان میپردازند تشکیل میدهند. نویسنده مقاله میپرسد: «این ۲۵ میلیون صرف چه چیز میشود؟» او پس از بررسی در بودجه وزارت جنگ و وزارت فرهنگ و امور اجتماعی، مینوشت: «دولت پهلوی چهل درصد بودجه را صرف قشون و چهار درصد یعنی ده مرتبه کمتر را صرف معارف میکند. این مسئله يك چیز شوخی و اتفاقی نیست. اینجا صفت اصلی و ارتجاعی حکومت رضا خان معلوم میشود. «ترقی» و «اصلاحات» پهلوی فقط در شکل ساختمان «حس» نمایان میگردد رژیم پهلوی هر سال يك میلیون صرف ساختمان مجلس می‌نماید. ولی کلاسهای اکابر که در آن عناصر زحمتکش و یا فقیر تحصیل میکردند «برای تقلب و صرفه جوئی بودجه» بسته میشود» (۳).

در این مقاله حجم مالیاتها برای خرید سلاح و مبلغی که به وزراء، اشراف،

۱ - لنین، و. ای. کلیات آثار، جلد ۲۰، ص. ۲۵۰.

۲ - همانجا، ص. ۲۵۱.

۳ - ستاره سرخ، ۱۹۲۹، شماره‌های ۲ - ۱، ص. ۲۷.

روحانیت بزرگ و غیره پرداخت میشد بررسی شده است. بدین ترتیب در جریان تجزیه و تحلیل سیاست مالی دولت رضا شاه، خصلت ارتجاعی و ضد خلقی رژیم موجود در ایران آشکار میشد و این هدف اصلی ارگان حزبی بود. در صفحات جراید و مجلات کمونیستی اغلب مطالبی درج میشد که به شیوه نامه نگاشته شده بود و مطبوعات حزبی در آنها رابطه خود را نسبت به مسائل گوناگون زندگی اجتماعی و سیاسی بیان کرده اند. «نامه سرکشاده» معمولترین شیوه مورد استفاده مجله «ستاره سرخ» بود. مطالبی هم که به همین شیوه بانام «پاسخ ها» در صفحات «پیکار» نشر مییافت. بویژه جالب است.

«پیکار» همچنین نظر خود را نسبت به نطق رضا شاه در مجلس درباره بحران اقتصادی که کشور را فرا گرفته بود، به شیوه «پاسخ» بیان داشت (۱).

روزنامه «حریت» از شیوه عزل آئین نگارش وسیعتر و بیشتر استفاده میکرد. «حریت» ستون ثابتی بانام «طنز کوتاه» داشت که در آن طنزها و مقاله های مزه مزه که ماهیت واقعیات منفی را آشکار میکرد نشر مییافتند. م. ج. جوانزاده و حسن ضیاء که فعالانه به این شیوه طلب می نوشتند، اغلب به طنزهای کوتاه خود، نامهای کلی از قبیل «فلان، بسمان»، «گفتگوهای بوج» و غیره میدادند. قهرمان اکثر این «طنزهای کوتاه» کارگر فعال و تیز هوش ایرانی بود که آرزو میکرد در صفحات مطبوعات سخن بگوید. طنز نویس او را که هر بار با پیشنهادات مختلف به نزد مدیر روزنامه میآمد، ترسیم میکرد. او پیشنهاد میکرد درباره آنچه که در اطرافش دیده بود نوشته شود -- در باره بی عدالتی، خشونت، بی تفاوتی، تعصب مذهبی که به حقوق رحمتکشان لطمه میداد ... معمولاً تمام این تذکرات نشر نمییافت، زیرا که «بوج» بودند. در داستانهای که بزبان مزه مزه تعریف شده بود، قشریت و کودنی «فرمانروایان زندگی» - از شاه و آریستوکراتی ایران گرفته تا بازرگانان برملا میشد. موضوع بسیاری از طنزها، به اصطلاح «روشنفکر سلی» ایران و آذربایجان که گویا دلش به حال حقوق رحمتکشان سیسوزد، بود.

مطالب خبری نیز مانند مقاله ها، ساده ترین شیوه ای بود که تمام ارگانهای حزبی مورد استفاده قرار میدادند. اخباری که در صفحات نشریات کمونیستی بحاب میرسید و بسیاری از فاکتیا و رویدادهای ایران و جهان را در برمیگرفت، از لحاظ اهمیت چشم گیراند، شیوه انتقال اخبار که «پیکار» وسیعاً از آن استفاده میکرد خیلی جالب است. مثلاً روزنامه، اخبار جداگانه ای را که از تعدادی فاکت تشکیل شده بود، با تیت درشت چاپ میکرد. مثلاً: «بودجه درباره ۵۰۱۴۶۶۴۰ قران، بودجه محید کل کشور ۷۰۲۲۰۹۰۰ قران - برای جاه و جلال و تعیش شخص رضا شاه ۵۰۰ هزار تومان خرج میشود. برای

مجموعه ملت ایران ۷۰۰ هزار تومان. این است صورت حقیقی حکومت استبدادی» (۱). ارگانهای حزبی همچنین تحلیلها، خلاصه مطبوعات و انتقادات ادبی را که در آنها جوانب مختلف حیات اجتماعی و سیاسی کشور مطرح میشد، منتشر میکردند. دورویی و مزدوری جراید بورژوازی ایران را افشاء میکردند. درباره ادبیات کهن ایران مینوشتند و وضع ادبیات معاصر را بررسی میکردند.

نامههای زحمتکشان در صفحات تمام مطبوعات کمونیستی جای زیادی را اشغال میکنند و این حاکی از شهرت نشریات کمونیستی ایران در بین گروه وسیع خوانندگان است. نامها و گزارشهایی که هیئت تحریریه «پیکار» از شهرها و روستاهای مختلف ایران دریافت میکرد، اساس ستون پرخواننده روزنامه یعنی ستون «نامها» را تشکیل میداد. کارگران، دهقانان، حتی نمایندگان لایههای کوچک و متوسط بورژوازی در این نامها و گزارشها از زندگی و احتیاجات خود مینوشته‌اند. علاوه بر این، در صفحات جراید و مجلات کمونیستی ایران، اشعار شعرای انقلابی برجسته ن. نوری، ب. حبیبی، ا. امیرزاده، آ. کابگر، لاهوتی و دیگران که زندگی، کار و مبارزه کارگران و دهقانان ایران را می‌نویسند، چاپ میشد.

زبان ساده و قابل فهم برای توده‌های گسترده زحمتکشان ویژگی مطالب ارگانهای حزبی بود. با این همه، زبان مقاله‌های ارگانهای تئوریک حزب کمونیست ایران با زبان مطالب جراید حزبی تفاوت داشت. اگر سبک علمی و جدی صفت مجلات «آزادی ایران»، «بویژه» «ستاره سرخ» بود، «بیرق عدالت»، «حامیل»، «پیکار» بزبان ساده‌تر و صریح‌تر مینوشتند و مطالب آنها از لحاظ کنایه‌ها و کاربرد وسیع مثال‌های ادبی، متمایز بودند. در تفاوت با دیگر ارگانهای حزبی، «پیکار» تصاویری را جای میداد که وضع دشوار دهقانان ایران و شکنجه و آزار زندانیان سیاسی را منعکس میکردند. در کاریکاتورها، تسلط انگلیسی‌ها در ایران، جابلوسی و مزدوری دولت پهلوی افشاء میشد. این تصاویر و کاریکاتورها تأثیر انقلابی مطالب روزنامه را افزایش میداد. ارگانهای حزبی برای تبلیغ اندیشه‌های انقلابی در بین بخش وسیع مردم ایران که عمدتاً بیسوادان و ستم‌بین بودند، از اشکال و وسایل متفاوتی استفاده میکردند.

روزنامه «پیکار» برای حمایت از روحیات انقلابی توده‌ها در لحظات دشوار حزب، از اشکال و وسایل مختلفی استفاده میکرد. مثلاً ضمن آگاه کردن خوانندگان از برگذاری میتینگ اعتراض زحمتکشان باکو علیه تصویب قانون منع فعالیت حزب و پیگرد کمونیست‌ها از سوی رضا شاه، قطعه‌نامه میتینگ را چاپ کرد. قطعه‌نامه مدای همبستگی کارگران ایرانی مقیم آذربایجان شوروی را با زندانیان سیاسی که در زندانها عذاب

یکشنبه بلند کرده است (۱) در مقاله رجینالدبریچمن عضو حزب مستقل کارگری انگلیس، از همبستگی کارگران انگلیسی با کارگران ایرانی سخن به میان آمده است.

«پیکار» برای آشنا کردن محافل اجتماعی اروپا با اوضاع واقعی موجود در ایران کوشش فراوان داشت. از میان اقداماتی که به این منظور انجام داده است جا دارد از مطالب شماره دهم روزنامه که به زبانهای اروپای غربی چاپ شده است نام برد. در این شماره مطالبی چون «مسئله ارضی، مشکل اصلی ایران»، «ایران و کارگران انگلیسی»، «چگونه در آلمان روزنامه «پیکار» توقیف شد»، «تنها توهین بی عظمت او و خفقان پلیسی» و غیره درج شده بود (۲).

«پیکار» با وفادار ماندن به رهنمود لنینی، نه تنها کار تبلیغی و ترویجی گسترده‌ای را بلکه همچنین فعالیت سازماندهی وسیعی را انجام داد. همت تحریریه «پیکار» فعالاند در کار پلنوم کمیته اجرائی جوامع ضد امپریالیست که در ژوئیه سال ۱۹۳۱ در برلین برگزار شد شرکت داشت. در این پلنوم نمایندگان ۴۴ کشور شرکت کردند و مابیت سیاست تروویستی دولت رضا شاه در ایران را افشاء نمودند. کمیته اجرائی قطعنامه «بروتست جمعیت ضد امپریالیزم بر ضد ترور حکومت بنلوی» تصویب کرد. این قطعنامه در «پیکار» و نیز در صفحات «طبوعات شرقی بسیاری از کشورها» نشر یافت (۴). «پیکار» علاوه بر حمایت معنوی از زندانیان سیاسی ایران، به منظور کمک مادی به خانواده‌های انقلابیون زندانی مستحق کمک آن موجود آورد و در هر شماره رحمتکشان ایران را فراسیخواند وظیفه همبستگی و برادری را از یاد ببرند و از لحاظ سادی به رفقای خود کمک کنند.

جراید کمونیستی ایران با استفاده از شبکه‌های متنوع نگارش، اشکال و شیوه‌های تبلیغات حزبی وظیفه اصلی خود را انجام دادند؛ هوبت و مضمون تمام مطالب مطبوعات کمونیستی ایران را «وضع شترک ایدئولوژیک - سیاسی آنها تعیین» میکرد.

در ماه مه سال ۱۹۳۱ قانون ویژه‌ای در ممنوعیت فعالیت حزب کمونیست ایران بتصویب رسید. بلافاصله پس از تصویب این قانون موج جدید تظییقات و بازداشت‌ها در سراسر کشور آغاز شد. بسیاری از سازمانهای کمونیستی و ستدیکائی در خراسان،

۱ - پیکار، ۱ اکتبر، ۱۹۳۱، شماره ۱۴.

۲ - پیکار، ۱۵ ژوئن، ۱۹۳۱، شماره ۷.

۳ - منابع خاور زمین، ۱۹۳۲، ص. ۱۱۲، (هزبان روسی).

دکتر تقی ارانی
رهبر زحمتمکشان ایران

تهران، تبریز، اصفهان، آبادان، قزوین، رشت، پهلوی و دیگر شهرها سرکوب شد. سرتاسر کشور پوشیده از شبکه مراکز پلیس و پلیس مخفی بود. در سالهای ۱۹۳۱-۱۹۳۰ گروه بزرگی از اعضای کمیته مرکزی حزب کمونیست ایران و رهبران سندیکاها بازداشت شدند. تنها کمونیستها و نیروهای مترقی مورد ترور و بیکرد نبودند، بلکه کوچکترین اظهار مخالفت و اندیشه دمکراتیک در کشور، بشدت سزات میشد (۱).

این فشارها بویژه در سال ۱۹۳۲ در رابطه با به قدرت رسیدن فاشیستها در آلمان و تغییر سبکبری محافل حاکمه ایران به سوی آلمان هیتلری تشدید شد. ارتجاع ایران مبارزه خود را در جبهه ایدئولوژیک هم گسترش داد. این دوران از لحاظ گسترش شوینسم، پان ایرانیسم، ناسیونالیسم و راسیسم که به تدارک ایدئولوژیک تجاویز خدمت میکردند، متباین است. سازمانهای مختلف پلیسی فاشیستی با ارگانهای مطبوعاتی خود، از جمله «پرورش افکار»، «ایران باستان»، ایجاد شدند.

در چنین شرایطی، تقی ارانی دانشمند - مارکسیست بزرگ ایران که میکوشید حزب کمونیست ایران را احیاء کند فعالیت اجتماعی، سیاسی، فرهنگی را گسترش میداد. دو سال پس از قطع انتشار تمام مطبوعات کمونیستی، تقی ارانی همراه با همزمانش در اوایل سال ۱۹۳۴ در تهران اقدام به انتشار ارگان نئوریک حزب کمونیست ایران «جنگ ما» کرد. «دنیا» اندیشه‌های مارکسیسم - لنینیسم را فعلاانه تبلیغ میکرد، بر چهره فاشیسم و راسیسم تازیانه میزد و قاطعانه علیه ارتجاع مبارزه میکرد. «جنگ» در سال ۱۹۳۵ توقیف و خود تقی ارانی در سال ۱۹۳۷ همراه با دوستان و شاگردانش دستگیر شد.

در نوامبر سال ۱۹۳۸ دادگاه آنها که در تاریخ با عنوان «جنگ» ۵۳ نفر وارد شده است، آغاز شد. تعلق دکتر تقی ارانی، اعطای قراوش نشدنی دادگاه بود. او «نه فقط شجاعانه و عمیقا ماهیت ارتجاعی نظام دولتی و زورگویی رژیم و استثمارگران بیگانه در کشور را افشاء کرد، بلکه دادگاه را به تربیون دفاع از اندیشه‌های کمونیسم تبدیل نمود» (۲)

دادگاه، تقی ارانی را به ده سال زندان محکوم کرد. در فوریه سال ۱۹۴۰ او در زندان بدست جلادان ارتجاع ایران بشهادت رسید. تقی تقیاتی بی وقفه که حزب را ناتوان میساخت، به آنجا انجامید که حزب کمونیست ایران به مثابه یگانه سازمانی که تمام کشور را فراگرفته بود، سبجور شد «وقتا به فعالیت خود پایان دهد. انتشار مطبوعات حزبی نیز متوقف شد. سالهای ۱۹۳۲ - ۱۹۲۵، دوران مبارزه دشوار و سرسختانه حزب کمونیست

۱ - بیکار، ۱ ژوئیه ۱۹۳۱، شماره ۸.
۲ - آگاهی ع. م. کتاب نامبرده، ص. ۱۲۱.

ایران در راه موجودیت خود، متحد کردن توده‌های پرولتری و زحمتکش بلور حزب و برقراری نقش رهبری کننده حزب کمونیست ایران در مبارزه طبقه کارگر علیه استبداد و امپریالیسم بین‌المللی بود. کمونیستهای ایران که عمدتاً در شرایط مخفی فعالیت میکردند، از هر امکائی برای مراجعه به مردم استفاده میکردند. جراید و مجلاتی که کمونیستها در دشوارترین شرایط کار مخفی در خود ایران منتشر کرده‌اند گواه این امر است. اما نقش بزرگ در این دوران در امر تحقق برنامه حزب کمونیست ایران و گسترش اندیشه‌های مارکسیسم - لنینیسم به ارگانهای مرکزی حزبی که در خارج نشر مییافتند تعلق دارد. در ارگانهای مرکزی حزبی تقریباً تمام مسائل مهم حیات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی ایران از موضع مارکسیست - لنینیستی مطرح میشد.

اشتباهات مشخص ارگانهای مطبوعاتی حزب کمونیست ایران در طرح و بررسی این یا آن مسائل نتیجه «دکماتیسم و سکتاریسمی بود که در آن زمان به حزب سرایت کرده بود» (۱).

یکی از نواقص مطبوعات کمونیستهای ایران عبارت از آن بود که آنها عمدتاً به زبان فارسی چاپ میشدند. تنها جراید و مجلاتی که در ماوراء قفقاز و ترکستان منتشر میشدند از این روش بلور بودند. آنجا اکثر مطالب بزبان آذربایجانی نشر مییافت. و ای. لنین در سخنرانی خود در اولین کنگره سازمانهای کمونیستی خلقهای خاوری سراسر روسیه میگفت: «در برابر شما این وظیفه قرار دارد که از این پس همه این بیاندیشید که در داخل هر کشور بزبان قابل فهم برای مردم، تبلیغ کمونیستی شود» (۲) و در چنین کشور کثیرالملتهای چون ایران که علاوه بر فارسیها، در آن آذربایجانیها، کردها، عربها، بلوچها، ترکمنها و دیگر اقلیتهای ملی بسر میبرند و عمدتاً بزبان مادری خود صحبت میکنند، کمونیستها با انتشار ارگانهای حزبی بزبان فارسی، تا اندازه‌ای اثر بخشی آن را بر توده‌های وسیع خلقهای ساکن ایران کاهش میدهند.

علیرغم نواقص و اشتباهات فوق، ارگانهای مطبوعات حزب کمونیست ایران که در دشوارترین شرایط در خارج از کشور چاپ میشدند، در امر دفاع از منافع و حقوق توده‌های زحمتکش ایران، در تربیت سیاسی طبقه کارگر، ایجاد سازمانهای کارگری و هدایت فعالیت آنها و افشاء دیکتاتوری ملاکی - بورژوازی موجود در کشور، کار بزرگی انجام دادند.

بیش از پانزده سال تجربه جراید حزب کمونیست ایران، بعدها از سوی مطبوعات حزب توده ایران که ایجاد آن سرآغاز مرحله نوین جنبش کمونیستی در کشور بود، بکار گرفته شد.

۱ - دنیا، ۱۳۴۶، شماره ۴، ص. ۱۱۳ - ۱۱۲.

۲ - لنین، و. ای. کلیات آثار، جلد ۳۹، ص. ۲۳۰.

نتیجه

ف. انگلس که همراه با ك. مارکس شالوده سیاسی اصول مطبوعات کمونیستی را بنیان‌نهاد، در دوران شکل گیری روزنامه‌نگاری کمونیستی، اشاره کرد که وظایف جراید حزبی پیش از هر چیز عبارتست از: «بحث کردن، مدالی ساختن، بسط و دفاع از خواستهای حزب، تکذیب و رد ادعاها و اظهارات حزب دشمن» (۱).

و. ای. لنین نیز ضمن بررسی علمی اصول سیاسی، وظایف عملی و راههای رشد مطبوعات انقلابی، خواهان رعایت حزبیّت کامل از سوی ارگانهای مطبوعاتی بود. و. ای. لنین هنگام تأسیس «ایسکرا». صفات اصلی آنرا بعنوان يك روزنامه همگانی سیاسی، تعیین کرد و گفت: «در اروپای کنونی، بدون داشتن ارگان سیاسی غیر ممکن است که جنبشی شایسته نام سیاسی باشد، بدون این ارگان وظیفه ما به هیچ روی انجام شدنی نیست» (۲).

مطبوعات کمونیستی ایران با تکیه بر تئوری مارکسیست - لنینیستی روزنامه‌نگاری، از لحظه پیدایش خود ثابت قدم و پیگیرانه خط مشی اساسی حزب را تبلیغ کرده و در تحقق وظایف سیاسی که در برابر حزب کمونیست ایران نهاد شده بود، نقش مهمی بازی کرد.

برای نخستین بار در تاریخ زندگی اجتماعی، سیاسی ایران مطبوعات حزبی مترقی با سبک مارکسیستی بوجود آمد و فعالیت کرد، این امر برای رشد افکار دموکراتیک در کشور و مبارزه ملت ایران اهمیت فراوانی داشت.

بررسی که از مطبوعات کمونیستی ایران به عمل آمد، اتخاذ نتایج زیر را مستدل میکند:

تشکیل حزب کارگری و سپس حزب کمونیست ایران و مطبوعات آن از لحاظ تاریخی نتیجه قانونمند مبارزه طبقه کارگر پیشرو در راه حقوق خود و آزادی ملت ایران از ستم استبداد شاهی و امپریالیسم بود؛
برای پیدایش مطبوعات کارگری در خارج از کشور و انتشار ارگانهای کمونیستی در مهاجرت، شرایط عینی وجود داشت

۱ - مارکس، ك. انگلس، ف. آثار چاپ دوم، جلد ۴، ص. ۲۷۱.

۲ - لنین، و. ای. کلیات آثار، جلد ۵، ص. ۱۰.

نشریات کارگری و کمونیستی که در خارج از کشور نشر مییافت، با وجود تمام دشواریها و موانع، وسیعا در ایران پخش میشد؛ مطبوعات کمونیستی ایران پیوسته بیانگر منافع توده‌های وسیع زحمتکشان بودند و قاطعانه در مواضع طبقه کارگر ایران قرار داشتند؛

جراید کمونیستی ایران با تکیه بر شالوده محکم مارکسیسم - لنینیسم خلاق، تمام موانعی را که در راه گسترش اندیشه‌های مارکسیسم - لنینیسم در ایران و تبدیل آنها به ایدئولوژی رهبری کننده در مبارزه کارگران و زحمتکشان ایران وجود داشت، از میان برد؛

مطبوعات کمونیستی ایران فعالیت سازمانی وسیعی را انجام میداد و در امر رهبری کار عملی حزب نقش بزرگی باری کرد؛

در مقدمات جراید کمونیستی ایران سیاست ظالمانه استبداد شاهی و ماهیت غارتگرانه سیاست امپریالیستهای انگلیسی در ایران، افشاء میشد؛

افشاء فعالیت ضد خلقی و ضد انقلابی جراید بورژوازی ایران، تاثیر ایدئولوژی بورژوازی بر توده‌های زحمتکش ایران را کاهش میداد؛

مطالب ارگانهای کمونیستی به رشد آگاهی سیاسی توده‌های وسیع خلق و افزایش شرکت آنها در مبارزه ضد سلطنتی و ضد امپریالیستی کمک میکرد؛

مطبوعات کمونیستی ایران که سلاح برنده‌ای در دست حزب بود مبارزه آزادی بخش تمام زحمتکشان ایران را علیه ارتجاع داخلی و امپریالیسم بین‌المللی سوق میداد؛

مطبوعات کمونیستی ایران مبارزه طبقه کارگر در راه حقوق خود را رهبری و در تربیت ملت ایران با روح انقلابی نقش فراوانی ایفاء کرد؛

در مقدمات کمونیستی ایران حل مسئله ملی مطرح میشد، این مسئله برای کشور کثرت‌الملله‌ای چون ایران اهمیت حیاتی دارد؛

مسئله ارضی که حل آن مهمترین مسئله زندگی اقتصادی و اجتماعی ایران است از سوی جراید کمونیستی ایران طرح میشد؛

در جریان ایجاد و فعالیت مطبوعات کارگری و کمونیستی ایران، مؤلفین حزبی و مارکسیست - لنینیست‌های ثابت قدمی پرورش یافتند که به شریک‌های فراوان نوشته‌های اجتماعی و سیاسی ایمان کامل داشتند و صادقانه به منافع پرولتاریا و تمام زحمتکشان ایران خدمت میکردند؛

مطبوعات کمونیستی از گنجینه ادبیات اجتماعی و سیاسی حزبی یعنی مقاله‌ها، نامه‌های سرگشاده، مقاله‌های فکاهی انتقادی، تفسیرها، نوشته‌های خبرنگاران و خلاصه مطبوعات وسیعا استفاده میکرد و اشکال و شیوه‌های بدیعی را به کار می‌بست که تاثیر مطالب خود را افزایش میداد و بازبان ساده و روشن با خوانندگان سخن میگفت؛

اشتباهات جداگانه نشریات کمونیستی ایران نتیجه انعکاس خط مشی‌های نادرست تاکتیکی حزب در برابر پاره‌ای از مسائل بود؛

نقص اصلی مطبوعات کمونیستهای ایران این بود که عمدتاً به زبان فارسی منتشر میشد و در نتیجه تا اندازه معینی تاثیر آن را بر توده‌های وسیع زحمتکشان ملیتهای مختلف ساکن ایران را کاهش میداد.

مطبوعات کمونیستی ایران با وفادار ماندن به سنن جراید انقلابی و دمکراتیک ایران و گسترش آنها مطابق شرایط نوین، به مطبوعات طراز نوین، حزبی، خلقی، توده‌ای و دمکراتیک تبدیل شد. جراید کمونیستی ایران با بالا بردن سطح خوانندگان خود ثابت میکرد که قاعده بورژوازی برای کارگران بیگانه است: «نویسنده مینویسد و خواننده میخواند» (۱).

تجربه‌گران بنیادی را که از مطبوعات حزب کمونیست ایران اندوخته شده، امروز میتوانست مورد استفاده مؤثر حزب توده ایران و نیز جراید مترقی خلقی‌هایی که مبارزه در راه استقلال و انجام دگرگونیهای دمکراتیک را ادامه میدهند، قرار گیرد:

حزبیت، اصولیت، بیگیری و آستی ناپذیری در برابر ایملولوژی بورژوازی همچنان سرمشق فعالیت تمام مطبوعات کمونیستی و کارگری جهان باقی خواهد ماند.

فعالیت اجتماعی و سیاسی، اشکال و شیوه‌های کار انتشاراتی کمونیستهای ایران در دشوارترین شرایط ارتجاع و ترور چه علمی، چه مخفی و در مناجرت، مورد توجه فراوان تمام احزاب کمونیست و کارگری و نیروهای مترقی کشورهای که در راه آزادی و دمکراسی مبارزه میکنند، قرار دارد.

تجربیات افتخار آفرین جراید کمونیستی ایران از سوی حزب توده ایران درک و خلاقانه بسط داده میشود.

سقوط سلطنت رضاشاه پهلوی در سپتامبر سال ۱۹۴۱، انعقاد اتحاد، و قراردادهای جانبه‌شوروی-انگلیس-ایران و اعلان جنگ علیه آلمان فاشیست تاثیر فراوان بر رشد زندگی اجتماعی و سیاسی ایران بخشید. در پائیز سال ۱۹۴۱ زندانیان سیاسی - کمونیستهای رجال مترقی جنبش دمکراتیک ایران از زندانها آزاد شدند و از تبعیدگاهها باز گشتند. کمونیستهای ایران که طی سالهای گذشته نیرو گرفته، رشد کرده و تجربه مبارزه اندوخته بودند، در اکتبر سال ۱۹۴۱ بار دیگر حزب خود را تشکیل دادند و آنرا حزب توده ایران نامیدند.

حزب توده ایران بزودی لایه‌های وسیع کارگران، روشنفکران مترقی و دیگر عناصر مترقی را متحد کرد.

در همین زمان حزب توده ایران دست به انتشار مطبوعات حزبی زد. روزنامه

«سیاست» نخستین ارگان مطبوعاتی آن بود. از ژانویه سال ۱۹۴۲ روزنامه خند فاشیست «مردم» آغاز به انتشار کرد و سپس ارگان مرکزی حزب شد (۱).

«مردم» از همان نخستین شماره‌ها ماهیت خند بشری فاشیسم و «تئوری» نژاد پرستانه آن و فعالیت تخریبی عاملین فاشیست در ایران را افشاء میکرد و الهامبخش مبارزه ضد فاشیستی بود و به همین دلیل از سوی عناصر مترجع تحت پیگرد قرارداشت و چندین بار توقیف شد.

در مارس سال ۱۹۴۲ به جای «مردم» که از سوی دولت تعطیل شده بود، روزنامه «رهبر» ارگان کمیته مرکزی حزب توده ایران آغاز به انتشار کرد. این روزنامه در امر دفاع از منافع توده‌های زحمتکش ایران، تبلیغ اندیشه‌های مارکسیستی - لنینیستی و شرح برنامه و شعارهای حزب نقش فراوانی ایفاء کرد.

شورای مرکزی سندیکاهاى ایران که در فوریه سال ۱۹۴۲ تحت رهبری حزب توده ایران بوجود آمده بود، روزنامه «ظفر» را منتشر کرد.

رضا رادمش، ایرج اسکندری، رضا روستا، م. ج. پیشدوری ناشرین و مدیران جراید کمونیستی «مردم»، «رهبر»، «ظفر» و «آزیر» که به ضرورت اتحاد همه نیروهای دمکراتیک و مطبوعات مترقی پی برده بودند، در ژوئن سال ۱۹۴۳ در تهران «جنبه آزادی» را بوجود آوردند. مدیران جراید مرکز و استانها و نمایندگان سازمانهای دمکراتیک به این جنبه وارد شدند. تا ماه مارس سال ۱۹۴۵ «جنبه آزادی» گلدشهرت فراوانی در بین بخش شرقی جامعه کسب کرده بود. ۴۴ ارگان مطبوعاتی را متحد میکرد.

سازمانهای منطقه‌ای حزب توده ایران نیز ارگانهای خود را منتشر میکردند. در سالهای ۱۹۴۵ - ۱۹۴۱ تنها در آذربایجان ایران ۲۱ روزنامه و مجله بزبانهای فارسی، آذربایجانی و ارمنی منتشر میشد (۲). در سپتامبر سال ۱۹۴۵ در دوران اعتلای جنبش آزادی بخش - ملی در آذربایجان ایران، فرقه دمکرات آذربایجان به رهبری م. ج. پیشدوری انقلابی برجسته و رجل اجتماعی، مؤلف و روزنامه‌نگار مشهور تشکیل شد. ارگان مرکزی فرقه دمکرات آذربایجان، روزنامه «آذربایجان» بود.

«آذربایجان» از ۵ سپتامبر سال ۱۹۴۵ آغاز به انتشار نمود و فعالیت تبلیغی، ترویجی و سازماندهی خود را از همان روز دنبال کرد. در دوران حاکمیت خلق در آذربایجان از دسامبر سال ۱۹۴۵ جراید زیر به زبان آذربایجانی نشر مییافتند: «آزاد»

۱ - گامبخش. ع. کتاب نامبرده، ص. ۶۳.

۲ - عبدالهیف (ولائی) م. نقش مطبوعات دمکرات در جنبش آزادیبخش ملی در آذربایجان ایران (۱۹۴۶ - ۱۹۴۱). - باکو، ۱۹۷۵، ص. ۱۹ (بزبان آذربایجانی).

ملت» - ارکان مجلس ملی آذربایجان - ، «غلبه» - ارکان سندیکاهای آذربایجان - ، «جوانلر» (جوانان) - ارکان جوانان دمکرات آذربایجان - ، «آذربایجان اولدوزو» (ستاره آذربایجان)، «ینی شرق» (خاور نو)، «معارف»، «دمکرات» - ارکان کمیته شهر تبریز فرقه دمکرات آذربایجان - ، «آذر» - ارکان کمیته ناحیه زنجان فرقه دمکرات آذربایجان، «ارومیه» - ارکان کمیته ناحیه ارومیه فرقه دمکرات آذربایجان - و غیره. تمام نشریات حزبی فرقه دمکرات آذربایجان اصلاحات سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی را که در برنامه حکومت ملی در نظر گرفته شده بود وسیعاً شرح داده و توده‌های خلق را برای تحقق آنها و دفاع از آزادی بدست آمده، بسیج میکردند. تحت تأثیر مستقیم مبارزه آزادی بخش - ملی در آذربایجان، جنبش دمکراتیک کردستان را نیز فرا گرفت. در آنجا تحت رهبری قاضی محمد حزب دمکرات کردستان تشکیل شد. حکومت ملی کردستان که در اواخر سال ۱۹۴۵ تشکیل شد، با پیروی از برنامه حزب دمکرات کردستان در مدت کوتاهی به موفقیت‌های بزرگی در عرضه رشد فرهنگ و آموزش نائل شد. روزنامه‌ها و مجلات دمکراتیک به زبان کردی مانند «کردستان»، «روزگاری» (آزادی) و مجلات «نیشتمان» (میهن)، «کردستان» و ... آغاز به انتشار کردند.

در اواخر سال ۱۹۴۶ ارتجاع ایران دست به تهاجم زد و جنبش آزادیبخش - ملی خلقیای آذربایجان و کردستان را غرق در خون ساخت. قوانین دمکراتیک را ملغی، جرایم و هر نوشته دیگری بزبان آذربایجانی و کردی را از بین برد. دولت که میکوشید مانع رشد جنبش دمکراتیک در کشور شود، در شهرهای ایران حکومت نظامی اعلام کرد، ناشرین و مدیران ارگانهای مطبوعاتی را جریمه و به دادگاه جلب کرد و خود نشریات توقیف شدند. علیرغم تمام دشواریها حزب توده ایران انتشار ارگانهای خود را به هر طریقی ادامه میداد، مثلاً به جای «مردم» که تعطیل شده بود، «نامه مردم» و به جای «رهبر»، «نامه رهبر» منتشر میشد. در دسامبر سال ۱۹۴۶ بجای روزنامه توقیف شده «رهبر»، بار دیگر روزنامه «مردم» آغاز به انتشار کرد.

۴ فوریه سال ۱۹۴۹ خبرنگار روزنامه «پرچم اسلام» که با سازمان «فدائیان اسلام» رابطه داشت، گوشتید شاه را به قتل رساند مقامات دولتی از این رویداد برای تشدید بیگرد علیه تمام احزاب مترقی و اپوزیسیون، سازمانها و ارگانهای مطبوعاتی استفاده کردند. حزب توده ایران غیر قانونی اعلام شد. دهها روزنامه دمکراتیک و مترقی در آن واحد تعطیل شدند. حزب توده ایران مجبور بود فعالیت علنی را قطع و به کار مخفی روی آورد. از ۲ اکتبر سال ۱۹۴۹ روز تأسیس حزب روزنامه «مردم» ارکان گمبسته مرکزی حزب توده ایران در شرایط مخفی آغاز به انتشار کرد. چهل این روزنامه رویداد مهمی در زندگی اجتماعی ایران بود. تقریباً تمام جرایم ایران در باره انتشار ارکان مخفی حزب توده خبر دادند و پاره‌ای از آنها حتی اولین صفحه «مردم» را در صفحات خود جای دادند. در فوریه سال ۱۹۵۰ روزنامه «رزم» ارکان مرکزی سازمان جوانان حزب توده ایران نیز شروع به انتشار کرد.

ارگانهای مطبوعاتی حزب توده ایران در دوران اعتلاء بخشیدن به مبارزه ضد امپریالیستی در آغاز دهه ۵۰ در ایران نقش مهمی ایفاء کرد و به گسترش فعالیت حزب توده ایران در کشور کمک کردند.

در آوریل سال ۱۹۶۰ در مهاجرت، دومین دوره انتشار ارگان تئوریک حزب توده ایران یعنی مجله «دنیا» آغاز شد بنیانگذار این مجله تقی ارانی رجل ناسی جنبش کمونیستی ایران بود (۱). مجله «دنیا» که در نشر اندیشه‌های مارکسیسم - لنینیسم در ایران، افزایش آگاهی سیاسی کارگران ایران ولایدهای وسیع جامعه نقش فراوانی ایفاء کرده بود، پس از پیروزی انقلاب فوریه سال ۱۹۷۹ در تهران آغاز به انتشار کرد. مجله اوضاع سیاسی کشور را در سطح عالی سیاسی تجزیه و تحلیل میکرد، استراتژی و تاکتیک حزب توده ایران را توضیح میداد و در مورد موضوعات اجتماعی و سیاسی، تاریخی و فلسفی و اقتصادی و فرهنگی مقاله مینوشت.

حزب توده ایران که سالیانی طولانی در شرایط مخفی بسر برده، علاوه بر ارگانهای مرکزی حزبی، در دوره‌های مختلف مهاجرت جراید و مجلاتی چون «صبح امید»، «مسائل حزبی» و غیره را منتشر میکرد.

روزنامه «نوید» که در تهران هر آستانه انقلاب ۱۹۷۹ ایران مخفیانه منتشر میشد، جای ویژه‌ای را در تاریخ مطبوعات حزب توده ایران اشغال میکند. روزنامه «نوید» که کار تبلیغی و ترویجی و سازماندهی بزرگی انجام داد، در پایتخت ایران با تیراژ ۶۰ هزار نسخه چاپ میشد و در بین مردم از شهرت زیادی برخوردار بود. شماره‌های این روزنامه سپس توسط دیگر سازمانهای مخفی حزبی در دهها هزار نسخه تجدید چاپ و در سراسر کشور پخش میشد. در شب قبل از پیروزی انقلاب فوریه، تیراژ روزنامه «نوید» که این بار علنی چاپ شده بود، ۲۴۰ هزار نسخه رسید (۲).

پس از پیروزی انقلاب ضد سلطنتی و ضد امپریالیستی در ایران که در آن نقش زیادی به فعالیت وسیع حزب توده ایران و مطبوعات آن تعلق دارد، حزب توده ایران به کار علنی روی آورد و در دشوارترین شرایط ارگانهای مطبوعاتی خود را منتشر کرد. مجله «دنیا»، مجله «مسائل بین‌المللی» و روزنامه «مردم»، در این نشریات تقریباً تمام جوانب زندگی اجتماعی و سیاسی ایران و مسائل بین‌المللی از موضع مارکسیست-لنینیستی مورد بررسی قرار میگرفت.

هنگامی که در سراسر ایران لشکرکشی ضد کمونیستی و دشمنی آشکار با سازمانها و احزاب دگراندیش آغاز شد، اعضای حزب توده ایران حتی هواداران آن تحت تعقیب قرار گرفتند، دبیرخانه و محللهای حزب توسط مقامات دولتی اشغال شد.

۱ - دنیا، ۱۹۶۰، ۱۳۳۹، شماره ۱، ص. ۳ - ۲.
۲ - حزب توده ایران در عرصه سیاست روز، ۱۳۵۸، ص. ۲۷ - ۳۶.

روزنامه هفتگی «راه توده» که از سوی «هواداران حزب توده ایران» در مهاجرت در اروپای غربی چاپ می‌شد در اوت سال ۱۹۸۲ تاسیس شده بود. روزنامه از گامهای ضد امپریالیستی دولت حمایت میکرد، در عین حال بسیاری از دیدگاههای داخلی و خارجی سیاست آنرا که به ضرر منافع کشور است مورد انتقاد قرار میداد. روزنامه «راه توده» راههای حفظ، تحکیم و رشد دستاوردهای انقلاب ایران را نشان میداد و رویدادهای غاور نزدیک و میانه را وسیعاً شرح میداد. «راه توده» تضيیقات کنونی مقامات ایرانی علیه حزب توده ایران را قاطعانه محکوم و به ممنوعیت حزب، بازداشت رهبران و اعضای آن اعتراض میکرد.

از ۱۷ خرداد سال ۱۳۶۲ روزنامه «مردم» ارگان مرکزی حزب توده ایران منتشر می‌شود. مبارزه روزنامه «مردم» مانند تمام مطبوعات حزب توده ایران مبارزه‌ای است در راه عدالت اجتماعی و دمکراسی، پیروزی اندیشه‌های مارکسیسم - لنینیسم در ایران، در راه صلح و آزادی، استقلال و حیثیت کشور و خوشبختی مردم ایران. نشر روزنامه «مردم» ادامه کار بزرگ انقلابی است که از سوی مطبوعات کمونیستی ایران که یکی از حلقه‌های جنبش جهانی کمونیستی بود، آغاز شده است.

پایان.

Emigre press of the Iranian Communist Party
1917 — 1932

Коммунистическая печать Ирана в эмиграции
1917 — 1932

www.iran-archive.com

۱۲۶۰